

**Univerzita Karlova, Filozofická fakulta
Ústav české literatury a komparatistiky**

Bakalářská práce

Lukáš Tomášek

**Časopis *Vlajka*: Metody, prostředky a cíle
Vlajka the Magazine: its Methods, Means and Aims**

Praha 2020

Vedoucí práce: doc. Mgr. Libuše Hečzková, Ph.D.

Děkuji doc. Mgr. Libuši Heczkové, Ph.D, za možnost věnovat se tématu této práce – a především za cenné připomínky a neskonalou míru trpělivosti. Za intelektuální povzbuzení děkuji Bc. Běle Čápové.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 12. 8. 2020

Abstrakt

Bakalářská práce na základě pramenů a odborné literatury představuje vztah přispěvatelů časopisu *Vlajka* k literatuře v letech 1928–1938. Rekonstruuje vlajkařskou reflexi literární, především beletristické produkce v kontextu širšího vnímání umění a obrazy literárních osobností – hl. autorit „minulosti“ či „přítomnosti“. Autor na základě textových dokladů nastiňuje protiklady konzervativního/moderního umění, otázku angažované literatury či mýtus autora-mučedníka, jak se tyto objevují v náhledech přispěvatelů periodika. Práce také registruje literární polemiky zohledňující román *Fortinbras* F. Zavřela a *Rukopis královédvorský a zelenohorský*. Věnuje též pozornost autorské beletrii uveřejněné ve sledovaném časopise, přičemž její funkci vykládá především jako „stabilizační“.

Klíčová slova

časopis, literatura, 20. léta 20. století, 30. léta 20. století, fašismus, autorské osobnosti, konzervatismus, poezie, próza, modernismus

Abstract

Based on primary sources and specialized literature, the bachelor's thesis presents the magazine *Vlajka* contributors' relationship to literature during 1928–1938 period. It reconstructs their reflection of literary production, especially poetry and literary fiction, in a broader art perception context – as well as literary authors' (mostly authorities of the "past" or "present") images. Based on textual examples, it describes the opposite of conservative/modern art, the question of engaged literature and the author–martyr myth, as these appear in the views of the contributors. The thesis registers literary polemics regarding *Fortinbras* by F. Zavřel and *Rukopis královédvorský* and *R. zelenohorský*. It also notices the literary fiction and poetry published in the monitored magazine and presents its function mainly as “stabilizing”.

Keywords

magazine, literature, twenties of 20th century, thirties of 20th century, fascism, authors, conservatism, poetry, literary fiction, modernism

Obsah

1 Úvodem	7
2 Počátky českého fašismu a <i>Vlajky</i>	10
3 <i>Vlajka</i> a <i>Vlajka</i>. Představení	12
3.1 Za první republiky	12
3.2 <i>Vlajka</i>. Z idejí a prohlášení	14
3.3 Umění a literatura	16
3.3.1 Smysl a společenská funkce literatury dle <i>Vlajky</i>	16
4 <i>Vlajka</i> a literatura. Rekonstrukce	19
4.1 Dohližitelé. František Mareš (a Tomáš Garrigue Masaryk) jako prostředí	19
4.2 Autorské osobnosti	21
4.3 Literatura a čas	26
4.3.1 Minulost	27
4.3.1.1 Karel Havlíček Borovský	27
4.3.1.2 Alois Jirásek	28
4.3.1.3 Jaroslav Vrchlický, Svatopluk Čech a Jan Neruda	30
4.3.2 Tradice a linearita	31
4.3.2.1 <i>Rukopisy královédvorský a zelenohorský</i>	32
4.3.2.1.1 <i>Konečná fáze rukopisného boje</i>	35
4.3.3 Přítomnost	36
4.3.3.1 Viktor Dyk	37
4.3.3.2 Vítězslav Nezval (a Devětsil)	39

4.3.3.3	<i>Fortinbras. Aféra František Zavřel</i>	42
4.4	Mikrorecenze. Reflexe (nejen) soudobé (nejen) beletrie	48
4.4.1	Metoda. Krátké představení	48
4.4.2	Tendence. Krátké shrnutí	49
4.5	Autorská beletrie ve <i>Vlajce</i>	50
5	Kontext	56
5.1	Židovství	56
5.1.1	Ze zdrojů antisemitismu	56
5.1.2	Židovství ve <i>Vlajce</i>	57
5.1.3	Židovství mezinárodní	58
5.1.4	Židovství prospěchářské	58
5.1.5	Židovství nepřínosné a destruktivní	60
5.2	Komunismus	62
5.2.1	Komunisté morálně slabí	63
5.2.2	Komunismus kolektivní a proletářský	65
5.2.3	Komunismus nesmyslný a nepřínosný	66
6	Shrnutí	68
7	Závěrem	71
8	Seznam literatury	73
9	Seznam příloh	77
	PŘÍLOHA 1 MIKRORECENZE	78

1 Úvodem

Tato práce se věnuje literatuře v prostoru časopisu *Vlajka*. Ten vycházel v letech 1928–1942, my se však omezíme na prvních sedm ročníků, kdy vycházel jako měsíčník, tzn. na období 1928–1938, resp. na roky 1928, 1930–1935 a 1937–1938.¹ Tato selekce je zapříčiněna přesvědčením, že je třeba zaměřit se, pokud možno, na konzistentní „prvorepublikový celek“. *Vlajka* s literaturou v období 1939–1942 zachází odlišně – komunikace nachází jiných cílů, zachází s uměním jinými metodami a užívá přitom odlišné prostředky. Zásadní je i proměna redakčního obsazení.

Prostor, do něhož se vnořujeme, není tak docela neprobádaný – organizaci *Vlajka* se již věnovali Ivo Pejčoch (Pejčoch 2011), Tomáš Pasák (Pasák 1999) či Lenka Marková,² nejpodrobněji pak Milan Nakonečný (Nakonečný 2001, 2006). Téma, jak je v odborné literatuře zpracované, je vždy lemováno fašistickou podstatou hnutí – a jde v zásadě o práce historické, nikoli literárněhistorické. Časopis *Vlajka*, pokud je v pracích zmíněn, zpravidla nevystupuje z obrysů fašistické tribuny, jež se projevuje antisemitsky, antikomunisticky a později pronacisticky, případně zkrátka štvavě. Pozornost však většinou není věnována ani vlajkařské reflexi literatury, ani beletrii v časopise uveřejněné – drobnou výjimkou je v tomto ohledu práce Martina C. Putny (Putna 2010), ale i zde nacházíme přísný rámeček – katolickou literaturu – v souladu s tím není kapitola věnovaná *Vlajce* nijak rozsáhlá.

Věnujeme zejména podílu *Vlajky* na utváření kulturního prostoru, přičemž jakkoli je nám zatěžko nekompromisně „preparovat“ literaturu z celku umění, naším zájmem je především literatura, a ještě spíše beletrie. Zásadní je pro nás trojice okruhů:

- 1) Reflexe literárních osobností, děl a polemik.
- 2) Sřet tzv. moderního umění s tzv. konzervativním uměním, respektive žádoucí funkce umění z pohledu *Vlajky*.
- 3) Autorská beletrie publikovaná ve *Vlajce*.

Nemohlo nám uniknout, že *Vlajka* má daleko k tomu, abychom ji s čistým svědomím považovali za kulturní nebo literární časopis, a přesto téma literatury zaujímá výraznou část prostoru periodika. Kvitujeme, že každý text má svého pisatele, jehož postoje, názory a přesvědčení jsou unikátní, ale na druhou stranu jsme si vědomi rámce, který veškeré autory i jejich texty spojuje, resp. že takový rámeček musí existovat. Kromě samotného fyzického prostoru časopisu je všem společné minimálně dobové podmínění a pravděpodobně též „ideje“ nastíněné v programových prohlášeních *Vlajky* a jejího klubu. Jsme přesvědčení, že zkoumáme-li časopis, existují jistá omezení, resp. pravidla

¹ V nezastoupených letech časopis *Vlajka* nevycházel.

² Marková, Lenka (2015): *Plzeňská Vlajka*. Plzeň. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta filozofická. Katedra historických věd. Vedoucí práce Lukáš Novotný.

jednání a vyjadřování, která jednotlivé přispěvatele do značné míry konceptualizují v jejich souhrn (srovnej: Schneiderová 2015: 23).

V kvalitativním výzkumu aplikujeme diskurzivně-analytický přístup, analýzu diskurzu však v tomto případě nechápeme jako vyhraněnou metodu.³ Pokoušíme se představit diskurzivní pole a interpretovat významy a metody práce s autoritami (autory, díly, historickými událostmi apod.), přičemž do práce začleňujeme společenský a kulturní kontext. V zásadě sledujeme prostor reflexe jakožto ve stejné chvíli zaplněný i nezaplněný; ve smyslu: „jak se stalo, že se na tomto místě objevila právě tato, a ne nějaká jiná výpověď“ (Foucault 2016: 45).

Pokud jde o termín diskurz, snažíme se jej neproblematizovat a držet se jeho představy jako „určitého principu a pravidel podílejících se na zobrazování, resp. vytváření určité skutečnosti“ (Schneiderová 2015: 21).

Zajímá nás, jakým způsobem se při životě udržuje linearita, tedy zachovávání historických (v našem případě literárněhistorických) proudů (toků a diskontinuit); stejně jako formování (výstavba) diskurzu – jedná se o svého druhu korelativní analýzu historických interpretací, jejichž prostřednictvím nahlédneme mj. působení K. H. Borovského, A. Jiráka, J. Vrchlického, S. Čecha, J. Nerudy, V. Dyka, V. Nezvala. Přistupujeme ke zkoumání tématu jako ke svébytnému diskurzu a máme na paměti skutečnost, že celky se skládají z jednotek, které se organizují, a zaměřujeme se (samozřejmě na ně, ale také) na styl vypovídání (Foucault.: 54).

Pokládáme si následující otázky:

- 1) Kteří literární tvůrci jsou ve *Vlajce* uchopováni?
- 2) Kteří literární tvůrci do *Vlajky* autorsky přispívali?
- 3) Jaký obraz autorských osobností a jejich děl nám prostor časopisu *Vlajka* v letech 1928–1938 předkládá? Jaké atributy jsou jim připisovány a jaké jsou jim upírány?
- 4) Nalezneme širší rámec? Respektive: Lze z jednotlivých výroků rekonstruovat pravdě se přibližující model vztahu *Vlajky* a moderního/konzervativního umění? Jak lze k *Vlajce* vztáhnout pojmy tradice a linearita? Jakou pozici zaujímá „angažované umění“? Uchyluje se časopis k mýtům pronásledování a autora-mučedníka? Nalezneme přesvědčivý model vnímání minulosti a přítomnosti?
- 5) Jaká autorská beletrie (prozaické a básnické texty) se objevují ve *Vlajce* (za předpokladu, že její autoři měli ambici tvořit umění)?

³ „Analýzu diskurzu je možné chápat jako vyhraněnou metodu nebo také – volněji – jako přístup/přístupy obohacující zkoumání v mnoha oblastech lidského bádání.“ (Schneiderová: 2015: 17).

Naše úsilí nás má dovést k částečné rekonstrukci metod, prostředků a cílů textové komunikace publikované v časopise *Vlajka*. Ten ve své podstatě vytváří vlastní dějiny a filozofii umění. Nezbyvá nám než naslouchat hlasům dějin a vnímat přitom i „již-řečené“ (ibid.: 41) – to, co bylo konstituováno v „polotichu“ (ibid.). Hledáme mytologie národa, fragmenty identity konstruované nazíráním působení kulturních činitelů. Příležitostně a zcela okrajově čtenáři nabízíme filozoficky zatíženější pohled; v zásadě se však v takových případech omezujeme na myšlenky S. Kierkegaarda, a L. Hejdánka.

V případě polemických situací, jimiž se zabýváme v oddílech Tradice a linearita a *Fortinbras*. Aféra František Zavřel, nám byly velice nápomocny práce Milana Ducháčka (Ducháček 2019) a Eduarda Burgeta (Burget 2013).

V práci opakovaně užíváme graficky variované jméno Vlajka – v této podobě máme na mysli: politický klub (PKV), resp. od roku 1933 politické hnutí Vlajka (PHV), resp. od roku 1936 Hnutí za Nové Československo (HzNČ) (po založení týdeníku *Národní výzva* došlo ke sloučení PHV s HzNČ (*Vlajka*, prosinec 1937:21b)),⁴ resp. od listopadu 1938 do března 1939 Vlajku – Maffii Nového Československa. Zaznamenáváme-li jméno kurzívou (*Vlajka*), máme na mysli časopis, jenž téma naší práce rámuje. Výraz vlajkař nabývá zde až na vzácné výjimky významu „příspěvatel či redaktor *Vlajky*“.

V citacích za účelem přístupnějšího čtení opravujeme některé zjevné chyby, zejména interpunkci.

⁴ Ke sloučení viz např.: Marková, Lenka: *Plzeňská Vlajka* (pozn. č. 2), s. 8–9.

2 Počátky českého fašismu a *Vlajky*

Časopis *Vlajka* je jistě možné chápat jako jeden z dokladů fašistické ideologie v českém prostředí – fašismus coby společenský jev přitom v českém prostoru před říjnem 1938 nezaujímal nijak závratnou plochu, ideová východiska italského fašismu a jejich realizované dopady (později ve spojení s německým nacionalismem) nicméně poskytovaly živnou půdu pro rozkvět fašistických organizací v celé Evropě.⁵ S fašismem je často spojována představa „vlády silné ruky“, jisté rozhodnosti a pevnosti přesvědčení – volání po „silné ruce“ zaznívalo z některých politických kruhů Československem a poté bezprostředně po atentátu na Aloise Rašína v roce 1923, podotýká Tomáš Pasák. Reakci na atentát představoval zákon na ochranu republiky. Ve stejném roce začala Hlinkova slovenská ľudová strana po Mussoliniho vzoru vytvářet úderné oddíly nazvané Rodobrana. (Pasák 1999: 60–61)

Program českého fašismu nebyl zpočátku příliš jasný. Základní ideovou jistotu tvořil nacionalismus, jehož výboje směřovaly nejdříve především proti Německu – ale později také např. proti polským studentům, jak nás ubezpečuje *Vlajka*. Socialisté představovali z nacionalistického hlediska nepřijatelný internacionalismus – výboje proti němu byly v československém prostředí spojeny i s hradní politikou; fašismus již ve dvacátých letech soustavně operoval s antisemitismem a jeho tradicí a požadoval „očistu státu“. Nutno přiznat, že na rozdíl od jiných, sousedních států nebyl zdejší fašismus výrazně militantní.

V jistém smyslu byl český fašismus 20. a 30. let fúzí italského fašismu a německého nacismu – výrazné místní specifikum tvořilo nenávistné ladění vůči národnostním menšinám, které v tehdejším Československu tvořily cca třetinu obyvatelstva (Nakonečný 2006: 345).

Mezi nejviditelnější krajně pravicové nacionalistické skupiny patřilo hnutí Červenobílých, Národní hnutí a skupina Českoslovenští fašisté. V Klubu červenobílých, založeném roku 1922, působil mimo jiné František Mareš, významná postava českého nacionalismu a též *Vlajky*. Myšlenkové zázemí Červenobílých nám zjednodušeně, ale snad přece přiblíží jejich vůdčí heslo, jak je uvádí Tomáš Pasák: „Proti ideji – ideu, proti pěsti – pěst!“ (Pasák 1999: 62)

Počátky českého fašismu se dotýkají literární historie již v otázce požadavků Červenobílých, a to sice v přání zákazu vydávání *Rudého práva* a omezení působení *Českého slova* a *Tribuny*. Koncem roku 1922 existovalo v Čechách a na Moravě již 19 místních fašistických organizací.

Jeden z předních činitelů hnutí *Vlajka* byl Jan Vrzalík. Již v roce 1926, tedy dva roky před prvním vydáním časopisu, se ocitl v čele studentské fašistické organizace. Snaha o vytvoření společné fašistické organizace byla dovršena v březnu 1926 s vytvořením Národní obce fašistické, v níž splynuly všechny dosavadní fašistické organizace. Členská základna Národní obce fašistické

⁵ Především po říjnu 1922, kdy se plně dostal k moci fašismus v Itálii.

narůstala nejmarkantněji na přelomu let 1926 a 1927. Její tehdejší hlavní tiskový orgán představovala *Říšská stráž*, popisuje tehdejší vývoj Pasák (ibid.: 68).

Následné období hospodářské krize s sebou přineslo i další fašistickou organizaci, Vlajku. Její stejnojmenná tiskovina navazovala na časopis *Průlom* a první číslo vyšlo v roce 1928, téměř o dva roky dříve, než byl oficiálně založen politický klub Vlajka.⁶

⁶ Politický klub Vlajka byl založen 3. 4. 1930 (Pasák 1999: 134).

3 Vlajka a *Vlajka*. Představení

3.1 Za první republiky

„Dvacátá a třicátá léta, doba svobodného rozkvětu různých umělecko-kulturních aktivit v demokratickém Československu, se stala nejplodnějším obdobím české moderní literatury, dokladem nerozlučitelného spojení tvůrčí svobody a umění,“⁷ píše J. Med v knize *Spisovatelé ve stínu*, a jakkoliv s řečeným souhlasíme, musíme dodat, že v průběhu 30. let 20. století byla česká literatura zásadně ovlivněna politickou i hospodářskou situací, mj. „třídními srážkami“⁸. Některé z výkladových linií velí přiklánět se k chápání umění třicátých let 20. století (konkrétněji pak roků 1933–1939) jako úzce svázaného s politickými tlaky a záměry. Je otázkou, nakolik správně posuzujeme díla či autory ve sledovaných kategoriích – tedy nakolik správně interpretujeme síly a protisíly, pokud se nám jedná o boj proti nebo pro ideologii. Nicméně co se týče českého fašismu, literární historie nám předkládá artefakty z obou „stran barikády“. Zvýrazněný příklon k „levému“ či „pravému“ psaní 30. let je patrně zapotřebí připisovat mj. pokrokům komunistické strany, stejně jako šíření fašismu, potažmo nacismu – chápeme v tomto případě, pokud nacházíme interpretaci této skutečnosti v tvrzení, že setrvávat v dané době „na stanovisku ‚středu‘ se stává stále absurdnější“⁹.

„Levé“ a „pravé“ psaní – nebo ještě spíš „levé“ a „pravé“ bytí – je velkým tématem časopisu *Vlajka*. Ten působil v letech 1928–1942¹⁰, ale jako bychom pod tímto označením měli na mysli tři víceméně autonomní celky – nacionalistická *Vlajka* konce 20. a první poloviny 30. let je takřka jiným subjektem než *Vlajka* od roku 1937 a ještě odlišná od *Vlajky* protektorátní. Je vhodné mít tuto rozdílnost na paměti – stejně jako skutečnost, že co do členstva se jednalo o vysoce heterogenní skupinu osob a její podmnožiny sledovaly kromě základních ideových východisek hnutí i zájmy vlastní skupiny.^{11, 12} Naším zájmem je časopis před vznikem druhé republiky.¹³

⁷ Med, Jaroslav: *Spisovatelé ve stínu* (Praha: Portál, 2004), 2., rozš. vydání, s. 7.

⁸ Válek, Vlastimil: Několik poznámek k boji české literatury s fašismem, in *Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity*. D, Řada literárněvědná 15, 1966, č. D13, s. 85.

⁹ Ibid.

¹⁰ Navzdory tomu Ivo Pejčoch uvádí, že první číslo *Vlajky* vyšlo až v roce 1930 (Pejčoch 2011: 127). Možná má na mysli, že až v roce 1930 začal časopis vycházet pod politickým klubem Vlajka, založeným onoho roku – ostatně i samotní autoři *Vlajky* častokrát zmiňují počátek časopisu v roce 1930. V roce 1928 byl vydavatelem *Vlajky* Miloš Maixner, v letech 1930–1939 Jindřich Streibl.

¹¹ Milan Nakonečný člení členy *Vlajky* do tří typů: „divočí idealisté“, „desperáti“, „konjunkturalisté“ (Nakonečný 2001: 9).

¹² „K Vlajce se hlásily i menší fašistické a nacionalistické skupinky vzniklé původně regionálně, k významnějším patřilo Hnutí za nové Československo, vybudované a vedené Stanislavem Sousedíkem [...]. Jeho hnutí existovalo dlouho paralelně vedle *Vlajky*, s níž však úzce spolupracovalo, její integrální součástí se pak stalo na přelomu let 1935–1936.“ (Pejčoch 2011: 134).

¹³ Poslední číslo 7. ročníku vyšlo 15. 6. 1938.

Prvorepubliková *Vlajka* byla založena na odporu vůči kapitalismu i marxismu a vymezuje se (proměnlivě) proti německému nacismu,¹⁴ zároveň ale mezi tehdejšími časopiseckými platformami představovala zřejmě nejprogresivnější antisemitský hlas. Studentský charakter, zjevný zejména v prvním ročníku (*Vlajka* v roce 1928 kritizuje *České slovo* kvůli přehlížení studentských snah (*Vlajka*, červen 1928: 105)), postupem 30. let slábl.¹⁵

Po celou dobu trvání *Vlajky* si tato vymezuje kromě zmíněných ještě jednoho nepřítele, a tím je stranický politický systém – někdy je přitom těžké rozklíčovat, nakolik považuje za závadné konkrétní činitele a nakolik systém samotný. Ve všech třech fázích se zdá být nejvhodnější uvažovat o vztahu hnutí k vládnoucí garnituře a jeho projevech jako o programové činnosti – konec konců, za první republiky chyběl v očích vlajkařů v české společnosti nacionalismus a tato síla pramenila významně ze studentských kruhů a volala po řízené politické změně; v období protektorátu pak byla snaha o destrukturalizaci domácího politického systému podmíněna potřebami německého vedení. V každém případě je možné označit „klidový stav“ členů *Vlajky* za radikální nespokojenost se společenskou situací v republice, což se též projevovalo programovým negativismem.

V roce 1928 v čele časopisu stanul Jan Vrzalík, ve výboru dále pracovali Miloš Maixner a Jožo Hritz. Ve stejném roce vznikl Národní svaz mládeže a studentstva,¹⁶ jehož značná členská základna tvořila do konce roku 1927 Fašistické studentské sdružení, součást Národní obce fašistické (Pasák 1999: 134). Nejaktivnějšími přispěvateli *Vlajky* byli za první republiky Jan Vrzalík, Jindřich Streibl, Stanislav Nikolau, Jožo Hritz, Miloš Maixner, Lubomír Kukla a František Mareš.

V roce 1930 se se do vedení politického klubu *Vlajky* dostal Lubomír Kukla, dále v této době předsednictvo sestávalo z Jana Vrzalíka, Jindřicha Streibla, Františka Varla, Josefa Chlubny a Jožo Hritze. Ve stejné době někteří členové přináleželi i k Národní lize či národní demokracii, případně jiné pravicové straně. Mussoliniho příklad, zejména v oblasti hospodářství, představoval pro vlajkaře požadovanou cestu vývoje, komentuje rok, kdy vychází druhý ročník časopisu *Vlajka*, Pasák (ibid.). Odpor ke komunismu, protiněmecký nacionalismus a antisemitismus vytvářely ideové zázemí počátečního období klubu i časopisu.

¹⁴ Ale zdaleka nejen vůči těmto subjektům: „Vzhledem k prosazování myšlenek korporativního státu italského stříhu a Mussoliniho Charty práce není divu, že se *Vlajka* také zcela zásadně stavěla proti marxismu, kritizovala svobodné zednáře, rotariány, liberály a další skupiny či hnutí stojící v příkrém rozporu vůči její linii. Trnem v oku ideologům hnutí byl i kulturní kosmopolitismus přinášející do domácí české kultury nežádoucí cizorodé prvky, podle nich navíc zpravidla marxistického původu.“ (Pejčoch 2011: 129).

¹⁵ „Studentský charakter“ je v zásadě vytvářen faktem, že časopis vzešel ze studentského prostředí, a skutečností, že významné množství textů ve *Vlajce* uveřejněných se zabývá tématem studentství – především se opakovaně objevují zprávy a úvahy pojednávající o studentských samosprávách (např. studentských kolejí), shromážděních, „palčivých“ otázkách zohledňujících studentstvo (např. národnostním zastoupení ve studentských řadách). „Studentského charakteru“ je nicméně dosahováno také způsobem náhledu na problematiku politickou i uměleckou. Velice často se ve vlajkařských příspěvcích operuje se statutem mládí, které si žádá změnu, přičemž právě mládí, *Vlajkou* opěvované, má dle vlajkařské ideologie na změnu nárok. Studentství také představuje specifický lidský atribut. Studenti jsou v zásadě neobyčejně sdruženou skupinou s mohutným organizačním potenciálem. A nakonec, studentského charakteru *Vlajka* dosahuje tím, že se za studentský časopis sama označuje.

¹⁶ 20. 3. 1928.

Ve 30. letech Vlajka navázala spolupráci s Hlinkovou slovenskou ľudovou stranou, což se znatelně projevilo ve společném požadavku splnění pittsburské dohody. Další spolupracovníky Vlajka našla v opoziční pravicové skupině mladých polských nacionalistů¹⁷ (ibid.: 137).

Nové předsednictvo, ustanoveno v roce 1932, přivedlo do čela Vlajky Stanislava Nikolau, o dva roky později je ovšem vystřídán Janem Vrzalíkem.

S rokem 1933¹⁸ nacházíme ve *Vlajce* pozvolný nárůst sympatií k nacismu, který se ale stále svářel s „německou otázkou“.

Na začátku roku 1935 došlo k zastavení činnosti *Vlajky*¹⁹ – ačkoliv měla v nečinnosti setrvat jen půl roku (Pejčoch 2011: 135), obnovena byla až v říjnu 1937²⁰ – zastavení předcházely bouřlivé události spojené s „insigniádou“ (již s Vlajkou značně spojují postavy K. Domina a F. Mareše). V reakci na bezprostředně předcházející události vydali 27. 11. 1934 spisovatelé Obce československých spisovatelů manifest zaměřený proti nacionalismu a fašismu (Pejčoch 2011: 133).²¹ Ozvali se i pravicovní spisovatelé – nejznatelnější reakcí byl „protimanifest“ uveřejněný 8. 12. 1934 v *Národních listech*.²² Po insigniádě „německá otázka“ pozvolna ztrácí na významu, který pro *Vlajku* doposud měla (ibid.: 134).

Zhruba v polovině 30. let došlo ke značné obrodě redakčních kruhů časopisu. Tehdy přichází Jan Rys (vlastním jménem Josef Rozsévač),²³ Jindřich Thun-Hohenstein, Václav Aleš Cyphelly, Jan Jílek či Antonín Havelka (ibid.: 136).

3.2 *Vlajka*. Z idejí a prohlášení

Z nespokojenosti, již *Vlajka* pociťovala, se rodil obrodný program – v časopise se objevila programová prohlášení, která nám pomáhají lépe pochopit vlajkařské cíle. Např. v dubnovém čísle druhého ročníku se při příležitosti vzniku politického klubu objevuje prohlášení nazvané *Ke vzniku klubu Vlajka* (*Vlajka*, duben 1930: 16). Vysvětluje potřebu založení klubu na základě nejednotnosti mladé generace, protože „její nejednotnost podmiňuje její bezvýznamnost“ (ibid.). Za příčinu

¹⁷ Viz interview s Lubomírem Rubachem (*Vlajka*, říjen 1932: 10–11). 21. 4. 1934 založila Vlajka tzv. Polskou ligu, zastřešující snahy navázat „úzké vztahy s podobnými polskými protějšky“ (Pejčoch 2011: 130).

¹⁸ Tento rok byl pro Vlajku významný: 20. 2. 1933 vedení klubu oznámilo transformaci v politické hnutí (Pejčoch 2011: 130).

¹⁹ Lednové číslo ještě vyšlo.

²⁰ V mezidobí, od roku 1935, vycházel týdeník *Národní výzva*, doprovázen občasnými „dobovými sborníky“ *Nové Československo* (Putna 2010: 799). *Národní výzvu* zastřešovalo Hnutí za nové Československé Stanislava Sousedíka (Pejčoch 2011: 135).

²¹ Manifest podepsali mj: K. Čapek, J. Čapek, F. Halas, J. Honzl, J. Hora, P. Jilemnický, K. Konrad, M. Majerová, H. Malířová, Z. Nejedlý, A. M. Piša, J. Seifert, F. X. Šalda, V. Talich, J. Zrzavý (Pejčoch 2011: 133).

²² Vácha, Dalibor: *Srdce tak bohaté na život: Rudolf Medek a jeho doba (1890–1940)* (Praha: Epocha, 2017), s. 408. Manifest podepsali mj. R. Medek, J. S. Machar, I. Hermann, R. Jesenská, H. Jelínek, E. Lešehrad, F. X. Svoboda, K. Horký (ibid.).

²³ Pro představu – jednak o postavě J. Rysa, jednak o závěru 7. ročníku *Vlajky* – odkazujeme na Rysův článek *Esperanto vynašel Žid – šíří je zednáři* (*Vlajka*, 12. 4. 1938: 75–77).

myšlenkového rozvratu je označen především realismus se svým „upřílišněným kriticismem“ (ibid.) a „negativismem“ (ibid.).

Redakce *Vlajky* vyjadřuje přání „činnorodé“ (ibid.) části mladé generace povznést se nad stranický zápas za účelem jednoty a budování národa. Svěřuje se se svou snahou o potírání rozvratných elementů a obrací se ke čtenářům výzvou: „Voláme k práci jen ty, kdož se nebojí postavit se proti všem, bude-li toho třeba. Naše vůle k vítězství je nezlomná a proto věříme ve vítězství našich snah. Očekáváme, že i Vy budete mezi námi v boji za hrdý a silný stát.“ (Ibid.)

V roce 1931 promlouvá redakce ke studentským vrstvám, vyjadřuje se k „nesplněným slibům“ ze strany ministra vnitra a všech politických stran, „rozkradeným penězům“ a vyzývá studenty, aby se postavili na odpor: „Projevte svůj odpor proti těm, kteří vás nechali zmlátit a kteří vás ošálili. Volte opozičně! Volte proti hradu!“ (*Vlajka*, říjen 1931: 16)

Další rok přináší prohlášení *Zahajujeme útok* (*Vlajka*, listopad 1932: 1–2) a od téhož ročníku se objevuje rubrika nazvaná *Středoškolská hlídka*, jejímž smyslem je dát prostor středoškolským studentům – výzva uveřejněná při příležitosti začlenění této rubriky přitom obsahuje přání, aby tito redakci informovali o vztahu kantorů k národním ideám.

A konečně program, jak jej *Vlajka* představuje v roce 1934, shrnuje na malém prostoru základní ideové konstanty: touhu po důstojném životě a práci, žádost o uplatnění v hospodářském a politickém životě, potřebu národní uvědomělosti a věrnosti státu a odmítání: „činů nečestných“ (*Vlajka*, květen 1934: 16), marxismu, stranicteví a „všech, kdož nejsou arijského původu“ (ibid.).

Systém uvažování *Vlajky* nám snad přiblíží ještě úvod tohoto prohlášení: „Naše hnutí je součástí široké fronty národní oposice. Jsme jejími úderníky. Jsme na stráž, aby celá národní oposice neslevila nikdy nic ze svých cílů, aby byla jednotná, rázná, odvážná, houževnatá, vítězná!“ (Ibid.)

Program Za Nové Československo uveřejněný v říjnu 1937 (*Vlajka*, říjen 1937: 1a–1, 20b), shrnutý v čísle prosincovém (*Vlajka*, prosinec 1937: 21b), žádá, aby absolutním držitelem státní moci byl národ, požaduje změnu ústavy (veřejnoprávní korporace nad stranami), volá mj. po vybudování silné armády a proměně školství (nejen pěstování vědomostí, nýbrž i „výchově charakteru“ (*Vlajka*, říjen 1937: 1b)), jakož i reformě veřejného hospodářství. Zajímavý je bod Rozmach národní kultury, především část: „Silný národní stát bude moci povolit kulturní samosprávu národním menšinám, pokud by neškodila státnímu národu.“ (Ibid: 20a) Toto prohlášení, pod nímž jsou podepsáni Jožo Hritz, Jindřich Streibl a Jan Vrzalík, tvrdí, že navazuje na prohlášení z března 1930 – pokud v březnovém čísle zmíněné prohlášení vyšlo, bylo zabaveno cenzurou.

3.3 Umění a literatura

Těžištěm této práce je literatura, ale bylo by nešťastné její vnímání nezasadit do kontextu (povšechnějšího) vnímání umění. Způsoby, jakým se ve *Vlajce* autoři textů k umění vyjadřují, také častokrát neumožňují literaturu odpoutat od jiných druhů umění – tudíž by rekonstrukci reflexe literatury ve výsledku zatížilo vědomí, že ji vyjímáme z jejího bezprostředního okolí. Konečně, už pouhá skutečnost, že je literatura nezřídka pojímána jakožto součást komplexnější otázky „umění“, v mnohém napomáhá. Uvažujeme tedy ve dvou základních směrech – vlajkařský náhled na umění převádíme na užší prostor literatury a zároveň úvahy o literatuře aplikujeme na širší pole umění; samozřejmě pouze v případě, že takové „rozšiřování“ a „úžení“ denotátů není proti logice věci a považujeme je za relevantní.

3.3.1 Smysl a společenská funkce literatury dle *Vlajky*

Z jakých důvodů se *Vlajka* věnuje literatuře? Jaké úlohy náleží literárním osobnostem a dílům, jimž se redakce příležitostně věnuje? Jak víme, *Vlajka* není literární, a v zásadě ani kulturní periodikum, cílem textů věnovaných literatuře není v prvé řadě přinést nový náhled či revidovat dříve vyslovené názory – a už vůbec nejeví snahu implementovat akademické literárně-teoretické zkoumání. Zdá se ale, že literaturu (stejně jako divadlo, hudbu a výtvarné umění) nemůže národovecké hnutí ignorovat jednoduše z toho důvodu, že spoluutváří národní prostředí.

Ono prostředí přitom *Vlajka* nevnímá jako nepřístupné změně. Operuje s (nutně těžko uchopitelnými) koncepty „pravdivého“, „pravého“ či „opravdového“ umění a na jejich základě se vypořádává s otázkou moderního umění ve střetu s tradičním. Linearita, představovaná tradicí, je vesměs pro náš časopis žádoucí – oproti tomu nové, „výbušné“ tendence jsou většinou považovány za nepřívětivý aspekt kulturního života.

Jsme přesvědčeni, že zkoumáme-li umění, tak či onak v procesu vnímání obsahujeme i tvůrce – *Vlajka* se tomuto nezpěčuje, ba právě naopak: charakter či vlastní esence umění je dle jejího přesvědčení velice úzce spjat s národností, rasovou, politickou i sociální příslušností (tzn. s daností i preferencí), ač tato provázanost ne vždy explicitně vystupuje na povrch. Minimálně s těmito čtyřmi proměnnými vlajkaři příležitostně spojují koncept opravdového/pravdivého/pravého, který je častokrát provázán s představou angažovaného umění (ve smyslu umění „národního“). Angažované umění se spojuje s angažovaným životem – což na jednu stranu vytváří představu života rovného tvorbě, na stranu druhou konstruuje i obraz přípustného proti nepřípustnému, resp. nedovoluje oddělovat „národoveckou tvorbu“ od „národoveckého života“.

Tím, že *Vlajka* hovoří o literatuře, vnáší ve stejnou chvíli symboly dvojího typu: takové, k nimž se upíná, a ty, které odmítá. Jde o svého druhu redukci, již jsme získali interpretací –

netvrdíme, že měl kulturní odbor časopisu literární autory přísně rozdělené do skupin „přijatelných“ a „nepřijatelných“, pouze 1) že se názory jednotlivých vlajkařů v této otázce pozoruhodně shodovaly a 2) že i zde jsme nuceni uchýlovat se ke kategoriím.

Konečně, literatura je ve *Vlajce* prostředkem, služebníkem – zhmotňuje jednu z cest vedoucích k vytouženým cílům hnutí Vlajka. Máme-li pochybnosti, vystačí podívat se na množství autorských, většinou satirických beletristických příspěvků, které časopis otiskoval (více se jim věnujeme v samostatném oddílu), můžeme navštívit např. frekventovanou a nezřídka cenzurovanou „rubriku“ *Bajky prostonárodní*, které vesměs anekdoticky zpracovávají politickou, sociální či kulturní situaci. V beletristických autorských textech ve zvýšené míře nacházíme aspekty, jež si (snad poněkud pejorativně) nazvěme „syndromy vzdoru“: projevy nespokojenosti se situací, ať už politickou, kulturní nebo sociální.

Když vezmeme v potaz charakter autorské beletrie publikované ve *Vlajce*, docházíme k závěru, že se před námi otevírá i návod čtení vlajkařské reflexe literatury: literatura má sloužit; bez účelu, resp. bez cíle – jež pracovně nazvěme národním blahem – je „bezúčelná“.

Pokud jde o přejímání moderních podnětů, proces, jenž se k literatuře váže od nepaměti, nenacházíme ve *Vlajce* explicitní odsudek této praktiky, ale setkáme se s tezí, že toto přejímání není zdárně naplňováno (např. „Cocteau je výborný vzor, nemá však vzorných následovníků.“ (*Vlajka*, březen 1928: 68)). Předpoklad moderního umění, který se zjevuje mj. ve spojitosti s osobností Pabla Picassa („Poněvadž je prý umění mrtvo, nutno je pitvat. Jsou pitvány jednotlivé obrazy a z nich vytvořen obraz nový, složený z částí rozpitvaných obrazů prvotních.“ (ibid.)), takříkajíc jde proti smyslu umění, jak je náš časopis chápe – rozpor lépe pochopíme, když budeme mít na paměti, že literatura má ve vlajkařském pojetí být (nejen, ale značnou měrou) „oasou odpočinku“ (ibid.) a nemá recipienta zatěžovat něčím, co se podobá práci nebo jí skutečně je. Požadovaná funkce literatury je nastíněna jako stabilizační, nikoliv progresivní – v kontrastu vůči vědecké činnosti. Zde i jinde přitom *Vlajka* operuje se specifickým esencialismem: literaturu spojuje s duší („chrám duše“ (ibid.)) a chápe ji jako co do účelu jasně definovanou.

Literatura má být poctivá, tvrdí na jiném místě další z kmenových autorů časopisu Josef Polodna (*Vlajka*, červen 1928: 88–89). Moderní umění je v jeho názoru nepřijatelné, jelikož zachycuje „povrchní“ a „zvrácený život“ (ibid.). Hodnoty, které Polodna postrádá v moderních dílech, se, vyvozujeme, dle časopisu nedostávají ani jejich tvůrcům. Co jim zbývá, je intelekt, s jehož pomocí díla tvoří – *Vlajka* pozoruje rozpor mezi „intelektem“²⁴ a „morálkou“. Je nám asi jasné, že „správné morálky“ si cení více. Povaha moderního umění a jeho nepřijatelnost se přitom značně odvíjí od jeho původců – „Je tu něco nezdravého, je tu parazit, který zaviňuje situaci. Moderní umění, to prázdné moderní umění, není totiž ani věcí umělců ani kritiky. Je záležitostí

²⁴ Pro zajímavý komentář k vývoji označení „intelektuál“ a jeho obsahu doporučujeme: Barša, Pavel: Role intelektuála, in Barša, Pavel; Fulka, Josef: *Michel Foucault. Politika a estetika* (Praha: Dokořán, 2005), s. 78–85.

několika pařížských židů, obchodníků lidskou důstojností, umělců a pokoutních handlířů vkusu a estetiky.“ (*Vlajka*, květen 1933: 12)

(Zmiňme také, jak se vlajkaři vztahují k novému filmu, resp. k filmu mluvenému či zvukovému – o tomto vztahu si představu uděláme např. na základě textu Norberta Maška *Divadlo budoucnosti* (*Vlajka*, duben 1930: 15). Jak je možné, ptáme se, že tento pokrok v umění (vývoj zvukového filmu) *Vlajce* nevadí? Snad s ohledem na krátkou tradici filmového média, která ještě dostatečně nedovolovala uspokojivý výběr „národních“ autorit?)

Spojení umění a politiky, kterého si vlajkaři obzvlášť považují u Viktora Dyka, předkládá Jaroslav Chlubna v textu nazvaném *Politika jako věda a umění* (*Vlajka*, červenec 1930: 6–8). Setkáváme se s představou umění harmonizujícího – a harmonizující má být i povaha politického působení. Chápeme tuto úvahu tak, že stejně jako v umění se v politice uplatňuje „tvůrčí akt“, přičemž vytvářena je především hodnota (morální). Jde přitom o stejné hodnoty, jaké by dle *Vlajky* mělo přinášet umění (moderní nevyjímaje). Příčinou odmítání moderního umění je jeho aspekt, který vlajkaři častokrát označují jako „amoralismus“.²⁵ Skutečnost je ale samozřejmě složitější – domníváme se, že je zde vhodné v „amoralistický modernismus“ „uvěřit“ (tzn.: můžeme na okamžik přistoupit na tezi, že moderní umění odkrývá perverzní lidství, a přijmout ji jako národovecký argument), ale že je také zároveň nutné vnímat skutečnost, že je tento „modernismus“ i jeho „epiteton constans“ umístěn na úrovni jiných příčin (internacionalismus, materialismus) a jako takový je s nimi v dialogu, přičemž jejich vlastnosti a významy nevole, které jim náš časopis přisuzuje, se vzájemně prolínají a mísí: „Máme kulturu žhavého slunce Afriky, kulturu erotismu a kulturu židů.“ (*Vlajka*, březen 1931: 14)

Ve *Vlajce* je běžné chápání umění jako účelného a je mu přiznána moc měnit. Objevuje se nicméně i hlas, který politický aspekt angažovaného umění nepovažuje za ten nedůležitější (ibid.). V roce 1938 nacházíme pro naše téma pozoruhodnou reflexi střetu „levicového“ a „pravického“ umění: narážíme na přiznání, že „pravice je konservativní a tím zpátečnická“ (*Vlajka*, 1. 3. 1938: 64), a na tezi, že strach z progresivního umění, jímž je časopis protkán, neohrožuje národní ráz kultury. „Umění musí být v prvé řadě uměním a pak může teprve sloužit, nebo ještě lépe řečeno, vést.“ (Ibid.: 64a) Obrodné působení, které vlajkaři pro národ vyhledávají, je dle autora tohoto textu (O. Bohumila) složkou procesu přinášení nových podnětů do umění – ve zkratce pisatel odsuzuje takové angažované umění, které neplní jinou funkci, resp. které vlastně není uměleckým dílem.

O. Bohumil v podobném duchu vystupuje již o měsíc dřív: domnívá se, že touha pravice mít nového národního literárního génia vede (v důsledku náročnosti, uspěchanosti a ve stejném čase vybíravosti) k příklonu mladých literátů k levicovému umění (*Vlajka*, 1. 2. 1938: 52a).

²⁵ Srovnej např: *Vlajka*, únor 1931, s. 13–14.

4.1 Dohlížitelé. František Mareš (a Tomáš Garrigue Masaryk) jako prostředí

František Mareš patřil mezi „hvězdná jména“ okruhu časopisu *Vlajka*.²⁶ Jednak přispíval vlastními texty, jednak se sám stával tématem či opěrným bodem příspěvků jiných. Jeho vliv na tehdejší, zejména české studentské kruhy je zřejmě nezpochybnitelný – v letech 1913–1914 a 1920–1921 zaujímal post rektora Karlovy univerzity a v roce 1925 opustil místo poslance senátu. Přízeň národoveckých kruhů si vysloužil mj. coby předkladatel tzv. Zákona o poměru pražských univerzit (tzv. lex Mareš) a čelná postava tzv. insigniády.

Na stránkách *Vlajky* nacházíme Mareše (v kontextu literatury) nejčastěji ve společnosti *Rukopisů zelenohorského a královédvorského* – těžko bychom v průběhu 30. let nacházeli podobně agilní postavu oživeného sporu (na straně obránců pravosti), jež by zároveň dosahovala vědeckých kvalit Františka Mareše. Patrně nejznámější dílo, které *Rukopisům* věnoval, nese název *Vědecké metody realismu, obzvláště v otázce Rukopisů*.²⁷ K „realismu“ se Mareš vyjadřoval dlouhodobě – rozevírá se před námi noeticky i eticky značně zatížená otázka. Mareš nepřiznával soudobé, „realistické“ vědě nárok na poznávání pravdy – pokud věc nestoudně zjednodušíme, a přitom zůstaneme věrni našemu chápání autorovy filozofie, můžeme prohlásit, že Mareš vědě nepřiznává moc proniknout pod vnějškový popis jevů, což mu poskytuje možnost říct, že věda se k pravdě příliš nepřibližuje. Zásadním rozměrem pravdy je, zdá se, dle Mareše rozměr společenský ve smyslu prospěšnosti pro národ. Odmítá empirický popis poznávání způsobů existence jako nepravdivý.

Po vzoru Heleny Pavličíkové nazveme tuto Marešovu linii uvažování „pravda nad skutečnost“.²⁸ Taková pravda měla směřovat do budoucnosti a přinášet naději:

*Skutečnost prostě jest; ale pravda není jen, co jest, nýbrž co býti má. Skutečnost koření v minulosti, pravda však směřuje do budoucnosti, ku překonání a přetvoření skutečnosti, která jest mnohdy hrozná. Pravda má překonati tuto hrůzu a utvořit skutečnost žádoucí; jest cíl a naděje [...] Věda může opatřiti hojné životní prostředky, ulehčiti fysické břímě života všem, tak že by se mohl každý oddati vyššímu cíli života: hledati a tvořiti pravdu. [...] Ve skutečnosti není pravdy. Brutální příroda jest ukrutná, nezná soucitu ani lásky, není v ní spravedlnosti ani svobody. To vše má život teprve vytvořiti.*²⁹

²⁶ Mareš byl jako první jmenován čestným členem politického klubu Vlajka (viz. *Vlajka*, listopad 1932: 2).

²⁷ Brožura k přednášce proslovené 16. 3. 1927 na schůzi Mladé generace Národní demokracie.

²⁸ Pavličíková, Helena: *František Mareš – od fyziologie k filozofii* (Praha: Epoque, 2017), s. 149. *Pravda nad skutečnost!* je též mj. titul 21 Marešových studií vydaných knižně roku 1918.

²⁹ Mareš, František: Život a věda, in *Naše doba* 23, 1916, č. 8, s. 561–573.

Přichází nám na mysl přístupy k pravdě, lásce a spravedlnosti, jež vyřkl Ladislav Hejdánek – abychom pochopili lidský čin či historickou událost, nutně musíme nazřít chápání požadavku pravdy a spravedlnosti konkrétních subjektů/jednatelů.³⁰

V Marešově pojetí nacházíme národ, který má snít o budoucnosti, národ, který je v podstatě „mravní osobností“. Pro srovnání se můžeme podívat, jak situaci s poukazem na Marešova díla z let roku 1927, 1928, 1937, 1938 a 1939 shrnuje Milan Ducháček:

Patří k paradoxům celého národoveckého úsilí o rehabilitaci RKZ, že ačkoli valnou část tehdejší „obranné“ publicistiky plní snaha vyvracet jednotlivé argumenty filologie a historie jejich vlastními zbraněmi, východiskem celé oživené polemiky bylo přesvědčení Františka Mareše o logických a noetických limitech „realismu“, a tím i o základních ideových nedostacích v politickém programu, který vyústil ve vytvoření samostatného československého státu.

(Ducháček 2019: 288)

Ztotožňujeme se s tezí, že Marešův výbojný projev proti „rukopisným nactiutřačům“ „[...] nelze vnímat pouze jako národovecký idealismus, neboť zapadal i do dobové atmosféry diskuse o limitech rozumového poznání a skepse vůči vědeckému statusu oborů, které se nemohly vykázat falzifikovatelností na základě experimentu“ (ibid.). Marešův vliv pramení mj. z důsledné kontinuity jeho práce. Ještě v roce 1939 se v díle *Soumrak duchovní kultury před svítáním* navrácí ke své práci *Idealism a realism v přírodní vědě* (1901), v níž se věnoval vlastním vývodům týkajícím se hranic lidského poznání a reinterpretaci Kantova apriorního poznávání (ibid.: 291).

Předpokládáme, že souběžně s odmítáním „realistického“ přístupu k poznávání (proti němuž se ohrazoval přinejmenším od roku 1894 (ibid.)) odmítal Mareš i pozitivistické náhledy. Vlny příznivého ohlasu, jež Mareš vyvolal, nelze omezit na národovecké či fašizující skupiny či např. studentstvo – jejich dosah byl mnohem širší a překonával hranice protirealistických programistů. Při četbě *Vlajky* je zadobře mít na paměti, že vlajkaři byli s vysokou pravděpodobností s Marešovými názory dobře obeznámeni.

Dle našeho názoru je třeba Františka Mareše v kontextu této práce vnímat coby „prostředí“, jehož druhým neopomenutelným artikulantem je Tomáš Garrigue Masaryk. („Soudobou společností Masaryk charakterizuje jako nestabilní, provázenou rozumovým i mravním chaosem, umrtvujícím indiferentismem, hlodavým skepticismem, nevírou, která posléze vede k projektům, usilujícím o násilnou reorganizaci společnosti,“ říká Jiří Brabec (Brabec 2009: 42).) Vidíme-li tyto dvě postavy na opačných pólech (pomyslné) ideové škály, ilustrujeme tímto v pár obrysech vidění vlajkařů.

³⁰ Jako inspirující rozšiřující četbu pro srovnání doporučujeme dílo Ladislava Hejdánka – alespoň úvodní pasáže jeho dizertační práce: Hejdánek, Ladislav: *Pojetí pravdy a některé jeho ontologické předpoklady*. Praha: 1952. Dizertační práce. Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta, s. 3–10.

Netvrdíme ovšem, že by F. Mareš sdílel veškeré „rozlišovací znaky“ vlajkařů – např. v otázce antisemitismu byl pravděpodobně mnohem mírnější než většina členů Vlajky.³¹

4.2 Autorské osobnosti

Podívejme se společně na stručný přehled literárních osobností, jimž se ve *Vlajce* dostává reflexe. Vynecháme zde prozatím ty, kterým se věnujeme šířeji v jednotlivých oddílech, nepřisuzujeme jim ovšem nutně „významnější“ pozici. Uvědomujeme si, že rozsah prostoru, který redakce *Vlajky* věnuje jednotlivým osobnostem, jakož i proudům, školám či ideám, sám o sobě není nejpevnějším měřítkem „důležitosti“. Nemíníme totiž zpochybňovat, že vlajkařský výběr témat podléhal množství faktorů, které nelze rekonstruovat, a mnohdy dokonce ani pojmenovat. Nepřisuzujeme přílišnou váhu skutečnosti, že se např. jisté jméno v průběhu sledovaného období objeví na stránkách časopisu desetkrát, kdežto jméno dočista jiné pouze pětkrát – na druhou stranu je rozsah prostorů sám o sobě textovým faktem, který zde reflektujeme. Proto je některé osobnosti věnován samostatný oddíl, zatímco jiné nikoli.

Osobnost **Jaroslava Haška**, především v souvislosti s *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové vojny*, budila v průběhu 20. a 30. let 20. století značnou pozornost. Švejkovi se dostalo překladů i filmových a divadelních dramatizací.³² Zmínky, které nacházíme ve *Vlajce*, pochází z května 1930³³ a prosince 1931³⁴; tzn. z doby cca 9 a 10 let po vydání prvního dílu *Osudů – V zázemí*.

Že se alespoň část redakce *Vlajky* zajímá o postavu Švejka, není vzhledem k množství náhledů, jež jsou nám dnes k dispozici, překvapivé. Úvahy Ladislava Mayera (druhý zmíněný výskyt) se ubírají cestou národnostně definovaného chápání. Rozumějme: Švejka lze chápat jako ztělesnění české povahy, ale takové, která je bytostnou nadsázkou. Právě nadsazenost, uvažuje Mayer, vzbuzuje radost a smích. Doslova Mayer říká:

Haškův Švejk je prototyp idiota. Je to neuvědomělý, žvanivý a pasivní živel. Až ho uvidíme opět na české scéně, takového, jakým je v knize, budeme se mu od srdce smát. Až ho uvidíme nefalšovaného, tupého hospodského dřepčíka, který si výhody své blbosti nedovede uvědomit, vyvoláme ho stokrát před oponu. Řekneme si však také, že tato figura byla vybájena, že nic nerepresentuje, že v Čechách žádných Švejků není.

(*Vlajka*, prosinec 1931: 13)

³¹ Pavličíková, Helena: *František Mareš – od fyziologie k filosofii* (pozn. č. 28), s. 35.

³² Mezi původce div. dramatizací patřili mj. Emil Artur Longen, Max Brod s Erwinem Piscatorem nebo Felix Bartoš. Dalších se měl Švejk teprve dočkat. Za zmínku jistě stojí „parafráze“ Bertolta Brechta *Schweyk im Zweiten Weltkrieg* z roku 1943.

³³ Báseň *Martyškovský ideál národa* (*Vlajka*, květen 1930: 7). Podepsána šifrou Ježatec.

³⁴ Text *Apoštol Švejk* L. Mayera (*Vlajka*, prosinec 1931: 13–14).

Přesvědčení, že Švejk nesdílí žádné ze zásadních charakteristik (nebo raději vůbec žádné) s „pravým Čechem“, že se jedná o pouhého „tajtrlíka“, jak jej Mayer také označuje, a přání, aby tomu tak skutečně bylo, snad můžeme přisoudit *Vlajce* v její celistvosti. Zároveň Švejka nevidí jako charakterního ani bystrého – neznamena to tedy, že by tyto atributy upíral příslušníkům svého národa. Pokud ovšem můžeme soudit, tato hodnocení se odpoutávají od hodnocení samotného Jaroslava Haška – resp. o Haškovi-spisovateli se explicitně nedovídáme nic. Usuzujeme tedy, že Hašek zůstává „pouze“ autorem díla, kterému se po právu dostává uznání. Tak alespoň vyvozujeme z pasáží, které se týkají smíchu, který je, zdá se, zasloužený.

Veskrze pozitivně je přijímán a hodnocen **Vojtěch Rozner**. Ve *Vlajce* se s ním setkáme hned v březnu 1928 – představuje přijatelný proud mladé básnické tvorby. Proč, pochopíme na pozadí dvou knižních titulů, jež jsou ve zmíněném čísle reflektovány. Jedná se o *Jedovatý řez a Listy mladé gardě. Básnické fejetony. Fotografie, skizy, karikatury*. Vřelého přijetí se tyto knihy dočkaly zejména díky své přímosti a satirické povaze. A nejedná se pouze o přijetí ze strany samotné *Vlajky* – ta totiž přetiskuje přívětivé pasáže existujících ohlasů. *Vlajka* se odvolává i na reflexi Arne Nováka, která nám poskytuje jistou „náповědu“: „V padesáti dvou epigramatických posláních, jimiž se Vojtěch Rozner obrátil ke svým vrstevníkům generace, vyrukovala celá mladá garda kandidátů nesmrtnosti. Forma Roznerova upomíná na Dykovy zlomyslné a hutné náhrobní nápisy.“ (*Vlajka*, březen 1928: 76a)

„Podobnost“ Vojtěcha Roznera a Viktora Dyka, jakkoli k diskuzi, a vlajkařská obliba obou zmíněných autorů jistě není náhodná. Mezi její příčiny snad můžeme počítat „zápal“ pro sociální otázku a touhu vyjádřit bezprostřední současnost, která překračuje hranice jednotlivce a zároveň se vymyká poli bezčasé obecně sdílené lidské zkušenosti. V tom smyslu jde o tvorbu konkrétní – v zásadě si zde můžeme vypomoci označením „angažovaná poezie“.

Arne Nováka v časopise *Vlajka* nacházíme do jisté míry objektivizovaného do role posuzovatele – na jedné straně nacházíme výpůjčku z jeho článku o V. Roznerovi, na straně druhé je zmíněn v souvislosti s Václavem Benešem Třebízským. V prvním případě Novákův názor souzní s vnímáním *Vlajky*, kdežto ve druhém stojí v příkrém rozporu – výsledkem je, že v textu *Václav Beneš Třebízský* nalezneme nelichotivé vyjádření (o A. Novákovi): „Založením svým je typický realista a tedy suchý a studený doktrinář, který nerozumí skutečné poesii – skutečné básnické kráse.“ (*Vlajka*, červenec 1934: 15)

Jedná se o stejný realismus, jaký je vyčítán Masarykovi – navíc *Vlajka* Nováka vidí jako nudného patrona, jehož čas již víceméně odezněl. Jako u ostatních osobností, které zmiňujeme, i vztah *Vlajky* k Novákovi je výslednicí mnoha faktorů, k nimž můžeme počítat i Novákův odmítavý náhled na *Rukopisy Královédvorský a Zelenohorský*.

Zmíněný (rozsáhlejší) článek věnovaný osobnosti **Václava Beneše Třebízského** (ibid.) nám ve snaze pochopit stanoviska kulturní redakce *Vlajky* poslouží ještě jednou. V opozici vůči náhledu

Arne Nováka *Vlajka* Beneše Třebízského považuje za nejvýznačnějšího českého autora historické prózy – za prozaický protějšek **Karla Hynka Máchy**. Třebízský ve své osobě spojuje uvědomělé češství s uměleckými schopnostmi. Potvrzuje se nám, že dle *Vlajky* je „správný“ umělec pouze umělec vlastenecký. Historická preciznost přitom není nikterak přísně vyžadována – což nás nepřekvapí, pokud chápeme podstatu vlajkařského boje o *Rukopisy*. Podíváme-li se na úryvek textu, můžeme nabýt dojmu, že přihlížíme sporu dvou principů – empirie a emocionality: „Názory historiků se mění, umění je věčné.“ (Ibid.)

Kvality Třebízského dle *Vlajky* potvrzuje zájem čtenářské obce – *Vlajka* většinou vidí literární úspěch jako řízený (kritikou, politikou či nakladatelskými skupinami). V tomto smyslu je podmíněný, nicméně rétorika *Vlajky* praví, že se v takových případech jedná o podvod spáchaný na čtenáři. Třebízský tomuto osudu unikl, protože čtenář se nenechal oklamat „řemeslnými i ochotnickými literárními historiky“ (ibid.).

Že jsou konzumenti (či občani) některému tvůrci příznivě nakloněni, zdaleka nezaručuje, že *Vlajka* zaujme shodné stanovisko. Příkladem politické protekce a nevkusů zároveň je pro časopis, jenž sledujeme, působení **Jiřího Voskovce** a **Jana Wericha**. Ještě v březnu 1928³⁵ není odsudek nikterak urgentní. Osvobozené divadlo je pro *Vlajku* příliš novátorské, ale část repertoáru přece jen vítá – je jí *West Pocket Revue*. V prosinci 1933³⁶ a září 1934³⁷ se už setkáme s odsudky „nezkalenými“ hlubším rozbořením působení W & V. Obraz, který nám zmínky o této autorské dvojici předkládají, je sice velice kusý, ale několik atributů jí přece jen připisuje: „cirkusáctví“ a „levou“ protekci.

Moderní umění inklinuje ke spojením nejen s novými formami a obsahy, ale též k eklekticismu z jiných odvětví lidské činnosti – věda a umění, potažmo technologický pokrok a umění, nezřídka souzní. Stačí se podívat např. na Nezvalovy poetistické sbírky či autory futurismu. Takové spojení *Vlajce* nevyhovuje a na pomoc si, možná poněkud překvapivě, přivolává **Otokara Březinu**: „Věda, věda... učitelé tedy chtějí na učitelských ústavech vědu... každý se dnes ohání vědou. Obyčejně jsou to lidé, kteří o vědě nic nevědí.“³⁸ Tento odpor je dozajista podmíněný – pokud bychom si ho vykládali jako odmítání veškeré vědy, dopustili bychom se omylu. Z dostupných zdrojů se vyjevuje, že Březinovým dlouhodobým objektem obdivu byl František Mareš (Ducháček 2019: 290). Bádáme-li nad příčinou tohoto vztahu, nevydáme se snad špatným směrem, pokud budeme pátrat v Marešově vědecké práci, resp. pokud se zaměříme na spor vědeckého „realismu“ s gnostickým či vitalistickým chápáním vědy – F. Mareš odmítal „noetickou sebejistotu“ jistých proudů moderní vědy (které reprezentoval mj. T. G. Masaryk). (S tím patrně souvisí i záliba obou postav v díle I. Kanta a A. Schopenhauera.)

³⁵ V textu N. Maška *Kritika umění (Vlajka, březen 1928: 68–69)*.

³⁶ *Hledáte-li německé argumenty (Vlajka, prosinec 1933: 8)*.

³⁷ *Vlajka, září 1934: 16a*.

³⁸ Útržek citace, jak je zachycen v textu Jana Vrzalíka *Učitelé národních škol (Vlajka, květen 1930: 7)*.

Z podobného důvodu se o Marešovi za 1. sv. války příznivě vyjadřoval **František Xaver Šalda**. Milan Ducháček tento jev vysvětluje společnou touhou obou pánů, již nebylo nic jiného než „synteze“ (za odmítání „dogmatického realismu“)³⁹:

K Marešovi jako inspirátorovi se během války hlásil František Xaver Šalda, pro nějž byl ve zlomovém roce 1917 „kulturním filozofem v plném smyslu slova, tj. někým, kdo vytyčuje ideály životu jednotlivcovu i hromadnému životu národnímu; kdo nalézá vyšší smysl a účelnost v dějích, jež bezduše provozuje a opakuje náhodná životná empirie prostou setrvačností“. Šaldovi imponoval Marešův pohled na organismus, konvenující jeho tehdejší touze po „syntezí“.

(Ducháček 2019: 288–289)

Vlajka si Šaldu přisvojuje, imponuje jí jeho forma boje o budoucnost obsažena v jeho myšlenkách. Konkrétně zmiňuje *Boje o zítřek*. Šalda v úvodu 1. vydání *Bojů* poznamenává: „Kniha tato, abych řekl pravdu, není psána pro dnešek. Je psána pro zítřek, nebo lépe, pro toho Kohosi, jenž jde za námi a jehož krok v slabém ozvuku slyším často, když naslouchám do tmy za sebe.“⁴⁰ Vlajkaři, kteří vždy s nadšením pátrali po osobnostech, na jejichž úsilí by mohli navázat, se pochopitelně v „Komisi“ poznávali.

Šalda svého času platil ve *Vlajce* za proroka (*Vlajka*, leden 1928: 18), obdivuhodného kritika (*Vlajka*, březen 1928: 70) a obdivovatele Františka Mareše. Proklamovaného vztahu k Marešovi časopis využije ještě v druhé polovině 30. let, když v říjnu 1937 přebírá a publikuje 20 let starý Šaldův článek z *Kmene*⁴¹ s názvem *František Mareš, osvoboditel. Od laika pro laiky* (*Vlajka*, říjen 1937: 10–12).

Vlajka využívá historie, a obzvláště českých dějin, ve snaze podpořit vlastní nároky. Nemůže nás proto překvapit, že nacházíme i drobnou reflexi působení **Jana Husa** (*Vlajka*, červen 1930: 16). Motivací je v tomto případě (mimo 515. výročí Husova úmrtí) snaha zachovat tohoto učence a mučedníka národně uvědoměným. Časopis jej „brání“ před uzurpativními snahami socialistů, přičemž do popředí staví jeho víru a sounáležitost s češtvím. „Nám je především příkladem, že ve stanovisku opravdového muže nesmí být ani stínu nemístných ohledů,“ (ibid.) predestírá autor článku. Jan Hus je také spojnicí minulosti a současnosti Univerzity Karlovy – almy mater části redakce *Vlajky* (např. Jana Vrzalíka).

V podobné rovině se setkáváme s **Karlem Hašlerem** – i u něj (tentokrát u příležitosti 50.

³⁹ Podobně, ale značně rozvítěji popisuje vztah Šaldy a Mareše Milan Ducháček (Ducháček 2019: 289–290). Pojem „dogmatický realismus“ užíváme ve stejném smyslu jako Ducháček.

⁴⁰ Šalda, František X: Úvodní slovo k prvnímu vydání *Bojů o zítřek*, in *Boje o zítřek. Meditace a rapsodie* (Praha: Melantrich, 1948), 6. vydání (1. v Souboru díla F. X. Šaldy), s. 11–12.

⁴¹ Šalda, F. X.: František Mareš, osvoboditel. Od laika pro laiky, in *Kmen* 1, 1917, č. 37, 25. 10., s. 1-3.

narozenin) se setkáváme s oslavou protimocnářských (v jeho případě protirakouských) snah.⁴² Jeho individuální aktivity, které *Vlajka* popisuje coby „burcování“, v očích vlajkařů snesou srovnání s působením národních buditelů. Určitý lesk si Hašler vyzískal svými řečnickými kvalitami – aniž by ovšem do svých projevů vkládal nežádoucí „politické“ figury – výsledkem pak byla přímá, jasná řeč.⁴³ Je pochopitelné, že píseň *Kampak na nás, bolševici Vlajka* takřka nemohla nevyužít (nezmínit).

Oblasti divadla není ve *Vlajce* dopřáno příliš samostatného prostoru – reflexe děl jsou značně kusé a neobjevují se pravidelně. Nutno však podotknout, že když už se *Vlajka* k divadlu upne, učiní tak zpravidla proto, aby vyzdvihla konkrétního autora či konkrétní dílo. Příkladem nám budiž **Jozef Gregor Tajovský**. Inscenace *Úsvit nad Slovenskem* byla v Praze v průběhu května–července 1932 uvedena celkem devětkrát (sedmkrát v budově Národního divadla, dvakrát ve Stavovském).⁴⁴ Obsahem příspěvku o Tajovském je v zásadě výzva k česko–slovenské bratrskosti (*Vlajka*, květen 1932: 6–7).

Vzpouru proti systému již ve všeobecném povědomí reprezentuje **Petr Bezruč** – navíc s aureolou trestem stíženého umělce. Autoru *Slezských písní* není věnována soustavnější pozornost, ale zmíněn přece jen je.⁴⁵

S proklamovaným vlasteneckým akcentem *Vlajka* přináší báseň *My stvoření jsme k jednotě a síle* **Anny Jiráskové-Peškové** (*Vlajka*, 1. 2. 1937: 37b). Dle časopisu je autorka společností opomíjena kvůli svému vlastenectví.

Opomíjen je i **Karel Čapek**, pro změnu redakcí *Vlajky* – uvážíme-li jeho blízkost k T. G. Masarykovi a příslušnost k levicovým intelektuálům, je to skutečnost dle našeho uvážení buď překvapivá, nebo zcela logická. Ať už si zvolíme kteroukoli možnost, faktem zůstává, že ho *Vlajka* registrovala zcela periferně. V glose nazvané *Kibicové budou platit daň* (*Vlajka*, březen 1928: 70) se setkáme s obrazem Čapka-kibice, zohledňujícím nespokojenost s uměleckokritickými strukturami, v případě kratičké statě z roku 1931 (*Vlajka*, říjen 1931: 16b) pak narazíme na variaci téhož, přičemž zde je „nepřijatelnost“ Čapkova kritického úsudku aplikována na konkrétní dílo: *Fortinbrase* Františka Zavřela – dílo, jemuž v této práci věnujeme samostatnou podkapitolu.

⁴² *K jubileu Karla Hašlera* (*Vlajka*, leden 1928: 18). Datum je zvláštní, neboť 50. narozenin Hašler dosáhl až 31. 10. 1929.

⁴³ Užíváme-li slova „přímý“, máme na mysli přívětivě zvolený kód, usnadňující percepční funkci. Nehodnotíme Hašlerovy motivace.

⁴⁴ K dohledání v archivu Národního divadla: viz poslední položka Seznamu literatury. Archivní záznam obsahuje detaily obsazení i ostatních členů tvůrčího týmu (režie, scénografie) a odkaz do Knihovny archivu ND. (Text hry do češtiny přeložil Karel Rypáček.)

⁴⁵ *Vlajka*, březen 1928: 76a; v souvislosti s dílem V. Roznera; *Vlajka*, červenec 1931, s. 10; v kontextu „politického didismu“.

Vlajka relativizuje Čapkův význam, žel, velice prostě – svědčí o tom i *Epigram Čapkovitý* Miloše Maixnera: „Věřte, že na Čapky jsou všichni krátcí! / Neb nejsou to jen Čapků slova – / promluví-li – Čapci.“ (*Vlajka*, leden 1928: 14)

Naopak vstřícná je *Vlajka* ke katolickým autorům – doporučuje dílo **Jakuba Demla** a **Josefa Floriana** (*Vlajka*, 1. 3. 1938: 53). Pokud nás toto překvapuje, můžeme se obrátit k M. C. Putnovi: „Vlajka nebyla formací vysloveně katolickou, ale vysloveně antisemitskou – kdežto žádná tehdejší formace vysloveně katolická nebyla formací vysloveně antisemitskou. Meziválečné katolické prostředí umožňovalo a latentně podporovalo jistou míru antisemitismu – nepřálo však antisemitismu radikálnímu, jaký měl průchod pouze ve Vlajce.“ (Putna 2010: 802–803)

Pochopitelně se hovoří i o dalších osobnostech, ovšem častokrát je takřka nemožné s jistotou identifikovat, koho mají vlastně vlajkaři na mysli – např. mluví-li se o „levých“ apod.

4.3 Literatura a čas

Pojmenováváme zde podkapitoly Minulost a Přítomnost, ovšem zdaleka si nečiníme nárok na zachycení těchto kolosálních fenoménů. Čas literární historie je nám zatěžko dělit podobným způsobem – naším cílem je čtenáře povzbudit k vlastním interpretačním rámcům, přičemž věříme, že ačkoli k osobnostem, jimž se věnujeme, pochopitelně nelze přistupovat tak docela jakožto k „minulým“ a „současným“, *Vlajka* tyto „epochy“ či „stavy“ akcentuje. Rozumějme: pro *Vlajku* má význam, že „něco bylo“ – a tento význam je odlišný od významu „něco je“.

S minulým a s přítomným se přitom pojí odlišné konotační shluky: východisky jsou do jisté míry koncepty linearity, návaznosti a tradice. Došli jsme k přesvědčení, že – alespoň co se umění týče – je pro vlajkaře důležité udržovat při životě představu linearity, kterou chápeme úzce sdruženou s konceptem tradice. Jedním z projevů lineárně-tradičního přístupu ke kulturnímu vývoji je odmítání moderního umění jakožto „neopravdového“ – domníváme se, že se v zásadě jedná o odmítání explozivních, resp. nepředvídaných kulturních procesů ve prospěch předvídaného vývoje (procesů longitudinálních).⁴⁶

V oddílu Minulost se věnujeme jednak vybraným osobnostem literární historie, jimž je ve *Vlajce* věnována soustavnější pozornost a kteří jsou zároveň dobře známi za své „češství“ (K. H. Borovský, A. Jirásek, J. Vrchlický, S. Čech, J. Neruda), jednak otázce *Rukopisů zelenohorského a královédvorského* v reflexi sledovaného časopisu. *RKZ* považujeme za v jistém smyslu nejzářivější ilustraci vlajkařské touhy po zachování tradice a linearity.

Oddíl Přítomnost věnujeme rekonstrukci obrazů Viktora Dyka, Vítězslava Nezvala a Fran-

⁴⁶ Pojmy explozivní, longitudinální coby složky sukcesivního kulturního vývoje si v tomto kontextu půjčujeme z práce Lotman, Jurij M.: *Kultura a exploze*, přel. M. Zadražilová (Brno: Host, 2013).

tiška Zavřela – významných činitelů vztahu *Vlajky* k prostoru literatury.

4.3.1 Minulost

Vlajka se nutně obrací k minulosti. Současný stav věcí je až na výjimky nepřívětivý – což umožňuje nahlížet svět optikou zápasu, boje, jehož cílem je kromě destrukce i náhrada zničeného lepším.

V jazyce *Vlajky* je minulost příjemnější než přítomnost. Vytváření nového („lepšího“) je pro vlajkaře částečně návratem k minulosti – chápeme: skrze tradici a linearitu lze zachovat to dobré, co v minulosti bylo, pro přítomnost a budoucnost. Budoucnost samozřejmě zůstává neznámá, a tak *Vlajka* stále osciluje mezi tím, co bylo, a tím, co je.

Obrat k minulosti není motivován skutečnou touhou k návratu – spíše přáním zachovat, konzervovat „cenné hodnoty“. Když se *Vlajka* obrací k význačným postavám literární historie, pátrá mj. po „národní identitě“ a rysech vzdoru, často následně stíženého trestem systému⁴⁷ (všimněme si mýtu mučedníka).

4.3.1.1 Karel Havlíček Borovský⁴⁸

Pro vlajkaře je K. H. Borovský jedním ze symbolů vzdoru. V časopise bychom marně hledali reflexi jeho uměleckého díla, představuje nicméně inspiraci, a to v souladu s představou umělce-trpitele. Jak jsme již zmínili, pravé umění vyžaduje (dle *Vlajky*) od autora oběti a plné nasazení. Umělec musí trpět pro národ a vše mu odevzdat – skrze autentickou a životem prodchnutou tvorbu.

Při příležitosti 75 let od pohřbu Karla Havlíčka Borovského nacházíme ve *Vlajce* oslavný článek *Mučedník brixenský* (*Vlajka*, srpen–září 1931: 1). Autor příspěvku vedle sebe staví Karla Havlíčka a Boženu Němcovou na základě existence v utrpení. Ideály K. H. Borovského jsou označeny za krásné, jeho myšlenky za velké, ale více než uměleckého díla, které po sobě zanechal, si vlajkaři cení jeho vzdoru proti monarchii a faktu, že zůstal „pocitivým, veřejným pracovníkem, jehož jedinou mravní devisou bylo: pracovat pro národ a vlast a nemyslit přitom na sebe“ (ibid.).

Více než umělcem je K. H. B. novinářem (*Vlajka*, duben 1932: 9), což je příznačné, protože to představuje *Vlajkou* vysněné politické působení. Havlíček je přitom někým, kdo „už dávno věděl“ (*Vlajka*, červen 1933: 9).⁴⁹

⁴⁷ Spojení trest systému evokuje politickou perzekuci, nicméně jeho specifickou formou je i čtenářský či kritický nezájem, respektive (z)neuznání autora.

⁴⁸ Kromě níže zmíněných textů je Karel Havlíček Borovský také titulem textu od autora podepsaného šifrou -luk (*Vlajka*, leden 1934: 15), ten byl nicméně odstraněn cenzurou.

⁴⁹ V tomtéž příspěvku (*Odporné zjevy*): „Ale když vládní strany nechápou, že stejné právo pro Němce znamená co i zkracování práv Čechoslováků, jak to již řekl Havlíček, pak je přinejmenším pitomost rozčilovat se nad tím, že rektor německé university koná svou povinnost, již mu ukládá slavná tradice solidarity akademické obce.“

Některé příspěvky přinášejí krátké srovnání společenské situace Havlíčkovy doby a počátku 30. let 20. století, jež zakončuje konstatování nesnadné úlohy národa a těch, kteří se pro něj snaží pracovat, přičemž druhé zmíněné období je vyhodnoceno jako náročnější. Současnost je pro *Vlajku* nejnáročnějším možným okamžikem.⁵⁰ Musí být – vyžaduje okamžitou a vytrvalou reakci.⁵¹

Vlajka reflektuje, jakým způsobem se Havlíčka zmocňuje soudobá kultura. Konkrétně si povšimla filmu *Karel Havlíček Borovský*. Jožo Hritz cynicky reaguje na Havlíčkova slova o budoucím národním příspěvku Slováků: „V chaosu myšlienok došiel som k tomu presvedčeniu, že Havlíček bol sice dobrým spisovateľom, ale asi špatným prorokom.“ (*Vlajka*, únor 1932: 8)

Havlíčková úloha „boje proti systému“ je v časopise vykreslena jasně – v oblasti literatury však vlajkaři jeho vliv omezují na žurnalistické působení.⁵²

4.3.1.2 Alois Jirásek

Autor *Proti všem* jako by již roku 1893 názvem svého historického románu předznamenal pocity a v jistém smyslu také životní zkušenost vlajkařů. Alois Jirásek je přijímán coby jeden z pilířů uměleckého konstruktivního konzervatismu – nachází se v pomyslné řadě uznávaných, a to na pozici ne nižší než Josef Mánes, Vojtěch Hynais, Jaroslav Vrchlický, Mikoláš Aleš či F. X. Svoboda. Doplněn o Jiráskova tvoří tento polyptych výsek základny, jejíž význam není ve *Vlajce* zpochybňován, ačkoli není ani přehnaně kladen na odiv.^{53,54} Příčinu obliby je třeba hledat právě v „konstrukční“ činnosti dotyčných autorů, jež stojí (alespoň dle Norberta Maška)⁵⁵ v opozici vůči „primitivismu“.

Alois Jirásek byl dle *Vlajky* „veliký rozsévač svobody a hrdosti svého národa“ (*Vlajka*, duben 1930: 1), hovoří-li se o jeho hrobu, jde o „hrob Osvoboditele“ (ibid.). Podobně jako u dalších postav, k nimž se *Vlajka* vztahuje, v textu pisatel podotýká, že Jiráskovi nebyla národem projevena dostatečná úcta:⁵⁶ „A hrob Tvůj, hrob Osvoboditele, neokuřovaného kadidlem patolízalců, ale

⁵⁰ Zmíněné je jedním z vlajkařských východisek, ne vždy je však v textech naplňováno. Zmiňme např. text Vladimíra Vira *Obecenstvo a kritika* (*Vlajka*, květen 1933: 12–13), v němž autor explicitně vyslovuje protichůdnou tezi: „Nikdy nebylo horších poměrů pro kulturu a vzrůst všeho českého, než minulé století, které dnes vším právem jmenujeme dobou Národního divadla.“ I toto tvrzení v sobě ale zahrnuje představu současnosti jako těžké doby – právě proto, že je tato představa vehementně odmítána.

⁵¹ Například v otištěné omluvě *Odvoláváme...* (*Vlajka*, květen 1932) nacházíme jednoduché konstatování: Havlíček by dnes také odvolával, jelikož „nazýval věci pravými jmény. A to dnes není dovoleno.“

⁵² „Otcem branného odboje nebyl realista Havlíček, ale ‚fantastický radikál‘ J. V. Frič.“ (*Vlajka*, říjen 1932: 8).

⁵³ Pokud již ze strany *Vlajky* dojde k drobnému odsudku, jedná se o případ podmíněný antisemitismem – Jaroslav Vrchlický byl kritizován za korespondenci s Židy.

⁵⁴ Reflexe literárních osobností se chtě nechtě nevyhne hierarchizacím, ale jelikož jednotliví příspěvatelé očekávatelně favorizují vlastní oblíbené autory a jelikož je jednotlivým autorům dopřán vždy odlišný prostor a jiný důraz – v závislosti jak na osobních preferencích pisatelů, tak okamžitých i dlouhodobějších časových okolnostech – není možné sestavit důvěryhodnou hierarchickou řadu umělců dle „obliby“ či „významu“.

Takové hierarchizace je tedy třeba přijmout pouze jako aktuální či aktualizované. Např. v textu *Václav Beneš Třebízský* (*Vlajka*, červenec 1934: 13–15) se setkáme se názorem, že B. Třebízský nebyl historicky připraven tolik jako Jirásek či Winter, ale že je na druhou stranu převyšoval básnickým duchem.

Vývozovat z tohoto (a podobných) srovnání okamžité závěry nehodláme.

⁵⁵ Viz text *Výtvarné umění* (*Vlajka*, červen 1928: 102).

⁵⁶ Nedostatek uznání je konstatován i. v případě Františka Palackého. V závěru 3. čísla 4. ročníku *Vlajky* nalezneme

milovaného tolik, jako vlast sama, bude nám větším a trvalejším pomníkem, než by byly ty, které Ti Tvůj vděčný národ doposud nepostavil“ (ibid.).⁵⁷

Ve stejném duchu se jeví být i jedna z básní podepsána šifrou „luk“⁵⁸, nazvaná *Na paměť Aloise Jiráska*: „Bratrstvo napsal's. Bud' ti odpuštěno. / Ted' tvoje kosti popelem už jsou. / A nové Bratrstvo tvé vláčí jméno, / z vděčnosti velké stokou špinavou.“ (*Vlajka*, listopad 1930: 8)

Tyto dva texty se, jak vidíme, řadí k reakcím na úmrtí Aloise Jiráska (12. 3. 1930) – první z uvedených, jehož autorem je pravděpodobně Jindřich Streibl nebo Jan Vrzalík, lze na pozadí chvalozpěvného charakteru identifikovat jako odhodlaně manifestační. (Autor se dokonce vrací k mýtu Čecha, jenž přetrvává a nevzdává se.) Pozdější reakce, tj. básnický útvar, samozřejmě odkazuje k Jiráskovu dílu, ale ve stejnou chvíli nám předkládá jednoduchý narativ, který se shoduje s první reakcí a s řadou dalších textů věnovaných reprezentantům tradice a linearity, jimž se údajně nedostává dostatečných poct. Ve své nejjednodušší podobě se jedná o premisu, že jelikož vrcholní tvůrci tvoří pro národ, zaslouží si, aby je národ ctil. To se ovšem u Jiráska (a není jediný) dle *Vlajky* v dostačující míře nenaplnilo.

Navzdory tomu se objevuje přesvědčení, že doba vlivu autorů jiráskovského typu minula – což je součástí úpadku a v souvislosti s tím národ opouští „duševní pohotovost“, není již „ve střehu k boji“. Tím je ovšem pro *Vlajku* ztracen dávný smysl umění – konkrétně takového umění, které je zaštitěno tradicí „starého Řecka a starého Říma v lyrice a středověkého Srbska v junácké epice“ (*Vlajka*, leden 1935: 6).

V květnu 1931 se ve *Vlajce* objevuje krátké radostné zhodnocení z pera Eduarda Stojaníka s názvem *Konečně vhodný námět* (*Vlajka*, květen 1931: 16b). Týká se vývoje českého filmu – respektive skutečnosti, že tou dobou měl být zfilmován Jiráskův román *Psohlavci*. Pravděpodobně se jedná o snímek natočený za režie Svatopluka Innemanna. Očekávání *Vlajky* bylo značné, protože Innemann měl tou dobou za sebou již mj. snímek *Fidlovačka* (1930) a rok 1931 přinesl mimo *Psohlavce*, *Švandu dudáka*, *Posledního bohéma* (o Jaroslavu Haškovi) a *Karla Havlíčka Borovského*.⁵⁹ Očekávání od Innemanna bylo ještě umocněno Stojaníkovou oblibou *Plukovníka Švece*.⁶⁰ Filmových výstupů si *Vlajka* všímá i v dalších letech.⁶¹

postesknutí nad nízkým počtem návštěvníků místa posledního odpočinku Palackého v Lobkovicích a „překonaným“ dílem Palackého, jak prý říkají realisté (*Vlajka*, červen 1932: 16).

⁵⁷ Podobně oslavný text je věnován i M. R. Štefánikovi. Viz *Vlajka*, květen 1930: 1.

⁵⁸ Tento autor uveřejnil na stránkách *Vlajky* velké množství krátkých básní, politicky satirických či věnovaných některé z výrazných postav (nejen) českého národovectví.

⁵⁹ Bartošek, Luboš: *Náš film. Kapitoly z dějin (1896–1945)* (Praha: Mladá fronta, 1985), s. 197.

⁶⁰ Mimo Innemannových filmů se Stojaníkovi dle článku zamlouval *C. a k. polní maršálek* režiséra Karla Lamače.

⁶¹ Nespokojenost s filmovou verzí Jiráskova díla nalezneme později (*Vlajka*, prosinec 1937: 24–25).

4.3.1.3 Jaroslav Vrchlický, Svatopluk Čech a Jan Neruda

Že je vlajkařská „současnost“ dobou naléhavou a vyžaduje „národní nasazení“ známé z 19. století, podtrhuje přítomnost „tradičních“⁶² uměleckých osobností, které se podílely na „opravdovém“ (národním) umění. Obrat „moderního“ umění zpět k „tradičnímu“ je v prostoru periodika žádoucí,⁶³ a dokonce možný, na druhou stranu je tato možnost v jiných textech časopisu zpochybňována – především kvůli nedostatečným kvalitám soudobých umělců.

Ve svých dílech jsou významní slovesní tvůrci prizmatem *Vlajky* nahlíženi jako bojovníci za národní budoucnost, což vidíme i v textu *Židé a Jaroslav Vrchlický* (*Vlajka*, říjen 1937: 17–18). Na prostoru dvou stran je čtenáři předložen vztah Jaroslava Vrchlického a Židů, přičemž autor krátké eseje popisuje, jak Židé využili Vrchlického, aby omezili vliv Svatopluka Čecha⁶⁴ (jenž „umíral s pocitem hořkosti nad nevděkem národa“ (ibid.: 17)).

Židé dle textu „obalamutili poctivou povahu“ (ibid.) („která jest hlavní rasovou známkou národů slovanských“ (ibid.)) Vrchlického – a ten posléze dle autora článku pracoval v jejich zájmu, a to navzdory tomu, že miloval svůj národ.

Odpověď na otázku, proč Vrchlický „činil Židům službu“, spočívá dle pisatele textu ve vděku, který údajně Vrchlický k Židům pociťoval. Za jeho nejdůležitější příčinu je zde označena událost, kdy mu Židé (kteří jsou konkretizováni v postavách Halbana Blumenstocka a Siegfrieda Lipinera) „vymohli profesuru“.

Vlajka nutně vidí Vrchlického prožidovský přístup jako formu zrady národa, neboť tento představoval upozadování národních cílů a výraznou podporu „nepřátel“. Navzdory řečenému autor textu operuje s myšlenkou, že Vrchlický byl veliký básník a pouze podlehl komplotům židovstva (tzn. básník je pouhým prostředkem v plánech Židů).

Zatímco soudobé socialistické umění *Vlajka* rázně odmítá (výjimkou je Jiří Wolker, ovšem jen zásluhou časně smrti a údajné absence vývoje), společenské významy od literátů vyžaduje. Za „sociální“ považuje některé texty Čecha, Nerudy i Vrchlického – na rozdíl od výtvorů členů Devětsilu, u nichž „sociálně“ nenachází. (*Vlajka*, červen 1930: 11–12)

Vrchlický, Čech i Neruda jsou ve výkladu *Vlajky* básníky vzdoru a tvorby pro společnost, nako-lik ovšem můžeme usuzovat z textových dokladů, jednoho z nich si *Vlajka* považuje nejvíce. Možná překvapivě to není Jan Neruda, nýbrž Svatopluk Čech. Značnou zásluhu na tomto mají *Písně otroka*,

⁶² Ve smyslu, v němž toto označení chápe *Vlajka*.

⁶³ Např. *Vlajka*, červen 1928: 102: „Jistě nikdy nic se nevrátilo v tom smyslu, v jakém snad kdysi už tu bylo. Ani ten největší konservavec nebude se domýšlet, že se zrodí nový Mánes, Aleš, Hynais – Vrchlický, Svoboda, Jirásek. Snad se zrodí, ale jistě jen duchem. Formou musí být nový, protože by nám neukázal nic svého. A teď se zahleďme, kolik těch vyvolených dříme v mladých. My je nesmíme přehlížet, my jim můžeme nejlépe rozumět a jednou teprve důkladně ocenit, nezapomínajíc jich, jako oni, svých předchůdců.“

⁶⁴ Čechova vlivu se dotýká mj. text *Otrokáři a otroci* L. Kukly (*Vlajka*, červenec 1930: 4–5): připomíná *Písně otroka* a označuje je za stejně živé, jako byly před desetiletími (ve smyslu: otroci jsou pořád ti stejní, jen pánové se mění). Označuje Svatopluka Čecha a Jana Nerudu za skvělé vlastence – byli nicméně, říká autor, vlastenečtí stejným způsobem jako „každý básník staré gardy“ (ibid.: 4).

v nichž Čech plní funkci dohláze, národního strážce. Díky *Pisnám* se alespoň pro vlajkaře stal Svatopluk Čech národním pěvcem – z vlajkařského pohledu splňuje nároky, aby mohl být morálním vůdcem národa.

Favorizace Svatopluka Čecha však není výrazná – jakkoli se setkáme i s názorem, že je autorem nejlepších českých historických děl, nejschopnějším humoristou, více než schopným prozaikem i básníkem a konečně básníkem „nejčeštějším“ (*Vlajka*, 1. 3. 1938: 52), s Janem Nerudou se na stránkách časopisu často objevují v úzké souvislosti coby dva největší vlastenci.⁶⁵ Čechova „píseň“, jak je souhrnně odkazováno k jeho dílu, je dle *Vlajky* stále validní, resp. aktuální. Dokonce je prý platná více – opět nahlížíme „skutečnost“, že soudobý stav věcí je náročnější než v době Čechově.⁶⁶

Vrchlickému, Čechovi i Nerudovi je věnována soustavnější pozornost než ostatním literátům jejich generací. Domníváme se, že příčina leží v prosté skutečnosti, že coby známé postavy literární historie mohou zaštitovat více než jen sami sebe – v tom významu, že jejich potenciál naplňovat podstatu symbolu je vyšší a přirozenější než tentýž potenciál méně známých osobností.

4.3.2 Tradice a linearita

Samotná představa národního (potažmo národnostního), soudíme, nutně obsahuje představu soulednosti, kontinuity či – chceme-li – linearitu. Taková linearita předpokládá vývoj, ale zároveň si ponechává mezigenerační významy, resp. významy mezigeneračně srozumitelné.

Tradice předpokládá pokrok, ovšem zároveň se v každém okamžiku vrací sama k sobě. Prání zachovat ve *Vlajce* objevujeme nejen v reflexi autorů, jimž se časopis věnuje, ale i v obnoveném sporu o *Rukopisy královédvorský a zelenohorský*. Doba, v níž se *Vlajka* debaty účastní, ostatně nabízí nové či relativně živé impulsy. Jakkoliv je výběr toho nejdůležitějšího spekulativní, nám postačí zmínit, že v roce 1911 spatřila světlo světa nová edice *RKZ* Josefa Hanuše a v roce 1932 vznikla Československá společnost Rukopisná.

Vlajkařský boj za pravost *Rukopisů* procházel klidovými i bouřlivějšími obdobími – jakkoliv je téma přítomné v průběhu celých 30. let, akutněji se zpřítomňuje po roce 1936. Zasluhu připisujeme především prvorepublikovému sjezdu *Vlajky* ze dne 7. 3. 1936 (Pejčoch 2011: 136) (uvědomme si, že je to v období, kdy *Vlajka* nevycházela), během něhož zazněla slova silné podpory obhájcům pravosti. Boj za pravost *Rukopisů* se přitom odehrával nejen na stránkách periodik, ale i u soudu.⁶⁷

⁶⁵ Pro zajímavost: Neruda i Čech jsou společně tematizováni i v jedné z *Bajek prstonárodních*: „Sestoupil na zem Jan Neruda se Svatoplukem Čechem, a povídá mu: No, jak se ti líbí republika? Svatopluk Čech se zachvěl, položil prst na ústa a zašeptal, ohlédnuv se úzkostně: Mlč, člověče, myslíš, žes ještě v Rakousku?“ (*Vlajka*, březen 1931: 9).

⁶⁶ Viz text s názvem *Švýcarská* (podepsán -luk): „Geronův smích... Náš Svatopluku Čechu, / tvá báseň dneska sedí víc, než dřív. / Leč neplač proto. Můžeme pro útěchu / ti gratulovat, že už nejsi živ.“ (*Vlajka*, říjen 1932: 14).

⁶⁷ Viz dvouletý soudní spor A. M. Píši s J. Vrzalíkem (Pejčoch 2011: 136).

4.3.2.1 *Rukopisy královédvorský a zelenohorský*

Otázka *Rukopisů královédvorského a zelenohorského (RKZ)* je pro *Vlajku* otázkou národní identity a hrdosti, přičemž cíleně je zde řečeno otázka *Rukopisů*, nikoliv otázka jejich pravosti. Smysl tohoto výroku se nám vyjeví v této kapitole, v níž představíme hlavní linii uvažování o *Rukopise královédvorském (RK)* a *zelenohorském (RZ)*, jak se objevuje na stránkách sledovaného periodika.

V zásadě se autoři obranných textů uchylují k postupům zatíženým buď (1) chemicko-technologickými metodami, nebo (2) literárně- či kulturněhistoricky.

Výkladovou čistotou se z většiny příspěvků, jejichž tématem jsou *RKZ*, vyčleňují texty Josefa Chmelíka, jediného skutečného reprezentanta první skupiny ve *Vlajce*. Chmelík se omezuje na technologické postupy, a tedy i svým způsobem technickou řeč, předkládá „chemické ověření pravosti“ *Rukopisů* a směřuje k postulaci pravosti obou z nich (*RK: Vlajka*, březen–duben 1933: 13–16, *RZ: Vlajka*, červen 1933: 14–16)⁶⁸. Zmíněné dva rozborů tedy zůstávají ve sféře, kterou bychom mohli nazvat „materialistickou“ či spadající do okruhů obecně poznatelného vědeckým zkoumáním. Zdaleka ne každý příspěvek věnovaný *RKZ* je nicméně psán s účelem dokazovat nefalzifikovanou povahu památek – setkáme se jednak s texty, jež předkládají tvrzení, ale již ne argument, jednak s invektivy věnovanými účastníkům sporu „na druhé straně barikády“ (přirozeně nejvíce postihují autority, jako např. V. Flajšhanse, O. Weingarta, J. Gebauera či J. Golla), jež vycházejí z odborné, morální i jinak osobní minulosti oněch účastníků.

Nepřehlédnutelným činitelem je v otázce *Rukopisů* Jan Vrzalík – velice jasně přítom předkládá své výchozí teze v textu *O Rukopisech Zelenohorském a Královédvorském. (Odpověď p. prof. dr. V. Šimákovi)* (*Vlajka*, září–říjen 1933: 12–16). Vrzalík považuje samotnou existenci *Rukopisů*, resp. seznámení české veřejnosti s jejich existencí, za závažný okamžik českého kulturního a národního života, jenž zapříčinil vznik mnoha kulturně relevantních děl. Doslova říká:

Rukopisy Královédvorský a zelenohorský nejsou jenom nějaké bezvýznamné básničky, nýbrž jsou to básnické plody ohromné literární a historické ceny, jsou větší ceny, než celá stará německá literatura. Nibelungy nevyjímaje, jak už napsal W. Goethe největší německý básník. Objevení Rukopisů roku 1817 zahájilo vlastně naši literární činnost v dobách probuzenských a Rukopisy staly se základem, na němž stojí kultura obrozeného národa. Rukopisy byly největším inspiračním zdrojem pro umění Alšovo, Mánesovo, Myslbekovo, Smetanovo, Dvořákovu atd. Rukopisy mají největší zásluhu na našem politickém obrození. [...] A proto každý, kdo miluje pravdu, musí býti podporovatelem snah za odčinění justiční vraždy, spáchané na Rukopisech z důvodů, o nichž bude moci psáti svobodně teprve pozdější historie.

(Ibid.: 13–14)

⁶⁸ Oba texty jsou nazvány *Chemie a Rukopisy*.

Vrzalík patří k linii obránců spíše literárněhistorické, případně filologické tradice – argumenty, na něž v tomto textu odpovídá, se týkají mj. anachronismů nebo způsobu zápisu – ale vyjadřuje se též k reáliím, jež můžeme nazvat průvodními okolnostmi: např. k pochybnostem spojeným s V. Hankou, konkrétně ke skutečnosti vícečetných „nálezu“ či Hankově básnickému nadání.

Podívejme se nyní na rétoriku boje za pravost *Rukopisů*: Jan Vojáček v článku *Hynoucí pokrokářství a jeho poslední činy (Vlajka, březen 1931: 2–4)*⁶⁹ vytváří prostor, v němž na jednu stranu staví „pokrokáře“ (tedy zastánce nepravosti RKZ) a „obránce“. „Pokrokáři“ dle jeho slov vymírají, ale z jejich řad prý stále zůstává nevelká množina osob, které jsou veřejností z donucení uctívány – tyto osoby taktéž „ovládly“ filozofickou fakultu Univerzity Karlovy a celé roky vedly útok proti RKZ.

Obránci pravosti se sice bránili vědeckým argumentům „pokrokářů“, ale nemohli se, říká autor, bránit „vědeckým metodám, jež byly nezvyklé a neslýchané“ – RKZ totiž byly dle Vojáčka objektem „hanebného politického podvodu“ – potvrzuje se nám Vrzalíkova „justiční vražda“. Skutečným cílem „pokrokářů“ totiž nebyla pravda, usilovali o narušení národního sebevědomí. Zatímco obránci usilovali o pravdu, „pokrokáři“, tvrdí pisatel, toužili po moci. Srovnání pravdy a moci v daném kontextu vyjevuje pravdu jako oběť moci – jako čistotu, která je proti moci bezbranná.

Cesta „vědeckého“ dokazování“ byla dle článku *Obnovuje se boj o Rukopisy* nutná jen proto, že vládní kruhy nemohly RKZ zničit a bylo třeba postavit se ke sporu jinak – postup zastánců nepravosti byl ale údajně následující: 1) podezření, 2) shledání nepravosti, 3) důkazy falzifikace (*Vlajka, prosinec 1931: 5–6*). Tentýž text připomíná, jak se ostatně objevuje vícekrát, že zmíněné metody již komentoval František Mareš, a to ve spisu *Pravda o Rukopisech* – právě ten se stává ve *Vlajce* vyšší instancí, k níž se vlajkaři v rukopisné otázce odvolávají (např. *Vlajka, duben 1932*).⁷⁰

Objevují se i zmínky o jiných soudobých dílech věnovaných RKZ, například krátká recenze *Vědy a Rukopisů* Františka Koldy. Tomuto autorovi se ve zmíněném textu dostává uznání, ačkoliv pisatel podotýká, že „kniha Koldova nemá ráz všeobecnosti jako vědecky a logicky důkladný spis Marešův“ (*Vlajka, květen 1932*).

Tématu RKZ se výrazně věnuje i Ř. Texa, a to např. v textech *O potřebě dalších zkoušek rukopisu královédvorského a zelenohorského (Vlajka, říjen 1932: 15–16)*, *Umyvači mrtvol (Vlajka, srpen 1932: 15–17)* nebo *Vyburcujeme je? (Vlajka, prosinec 1932: 12–14)*. Ve druhém z nich se obrací do minulosti a konstatuje, že Josef Dobrovský sice dle obecného mínění považoval RKZ za podvrhy, ale že navzdory tomu dle slov Josefa Jungmanna nebyl ve svém přesvědčení nikterak

⁶⁹ Vojáčekův text byl částečně cenzurován.

⁷⁰ Také je vhodné zmínit publikaci Jana Vrzalíka *Poučení o nepadělaných rukopisech*.

pevný a že se zcela týkalo jen *RZ* – podobně Texa hovoří o přesvědčení Františka Palackého. (Setkáváme se tu s variací obhajoby minulostí (skrže minulost).)

V prvním textu se Texa zaobírá svobodou vědeckého projevu a vyjadřuje přesvědčení, že zastánce pravosti *RKZ* by byl terčem posměchu či veřejného lynče.⁷¹ Autor je přesvědčen, že rukopisný spor se ze sféry vědy přesouvá jinam, a ptá se, proč tomu tak je. Podotýká, že *RKZ* se stále nedostalo opravdu odborného zkoumání, a pochybuje o pečlivých snahách Václava Flajshanse.

Ve třetím zmíněném příspěvku se Texa vyjadřuje k průběhu sporu následovně: „My nemáme stanovisko k Rukopisům samým. Za to máme stanovisko ke sporu o Rukopisy a ke způsobu, jakým byl veden, ač to byl spor vědecký“ (ibid: 13).

S tezí, že ze sporu o *RKZ* netouží *Vlajka* vytvářet politickou záležitost, pak Texa přichází v krátkém článku *Realisté a Rukopisy (Vlajka, únor 1933: 8–9)*. Takové tvrzení je ale v příkrém rozporu vůči bazálním východiskům časopisu – už jen proto, že bezmála všechny texty pracují s politickým přesvědčením, působením či východiskem odpůrců.

Tři ze čtyř Texových článků spojuje kromě tématu způsob, jakým autor zachází s účastníky sporu – v jednom případě se věnuje nedůvěryhodnosti závěrů T. G. Masaryka: „Neméně pravda však je, že on sám nemohl tu přísahati na svá slova. Na př. dělal estetickou kritiku *RKZ*, dokazoval v ní, že básně *RKZ* jsou z hlediska estetického chatrné, ale přiznal se Dru Albínu Bráfovi, že estetice mnoho nerozumí. Podobně se vyjádřil nedávno spis. Čapkovi, že básním nikdy nerozuměl.“ (*Vlajka, prosinec 1932: 13–14*) Na tomto místě bez námahy odhalíme vlajkařskou oblibu v „zákulisních informacích“, rozumějme: v popisu událostí, které mají působit jakožto utajované a z toho důvodu odhalovat nedostatečnou integritu či značnou morální pokleslost vybraných osobností (zde protivníků v rukopisném sporu).

Chceme-li se přiblížit podstatě vlajkařského boje za *Rukopisy*, neuškodí podívat se na závěr jisté přednášky Františka Mareše. V textu nazvaném příznačně *Marešova slova o Rukopisech (Vlajka, prosinec 1932: 8–10)* se přednášející dotýká dvou ústředních bodů, jež předkládá jako původní důvody „boje“: prvním je snaha o dosažení vědecké pravdy, druhým pak snaha o získání svobody v oblasti vědeckého bádání.

Mareš konstatuje, že vědecké pravdy dosaženo nebylo a že „vědecká pravda musí být postavena pod mravní pravdu, jinak je vědecká pravda největším zlem, jež ničí život“ (ibid.: 9). Základem této „hierarchie pravdy“ je v přítomném konceptu předpoklad, že věda v sebe nezahrnuje jiné než pouhé „logické svědomí“ (ibid.) a že tím pádem musí být postavena pod mravní pravdu.⁷²

⁷¹ Podobný osud stihne i středoškoláka, který prohlásí, že věří v pravost *RKZ* – „propadá nebo dostává nejnižší známky“ (*Vlajka, 1. 2. 1938: 52*), podobně: „Učitel, profesor, úředník se nesmí přiznati k obráncům, nechce-li si získati přídomku ‚fašista‘ a tím těžce hmotně i společensky poškoditi!“ (Ibid.).

⁷² Odkazujeme zde na jiný oddíl této práce: Dohlížitelé. František Mareš (a Tomáš Garrigue Masaryk) jako prostředí.

RKZ jsou v kontextu přednášky přímou příčinou fungování Národního divadla a přítomnosti děl Myslbeka, Mánesa, Alše, Smetany, Dvořáka i „básníků světové úrovně, kteří byli odkojeni Rukopisy“ (ibid.).

Nakonec Mareš vyjadřuje přesvědčení, že dosavadní důkazy nepravosti jsou nedostačující a že mladá generace vytrvá a dospěje k závěru pravosti *RKZ* – příspěvek s názvem *Národy nehynou dokud jazyk žije* na tuto tezi navazuje – autor tvrdí, že zastánci nepravosti *RKZ* již nebudou podnikat výpady, „neboť pravda definitivně zvítězila“ (*Vlajka*, říjen 1937: 16). Ostatně přesvědčení, že „boj“ je u konce nebo skončí již brzy, je rozšířené, objevuje se u Mareše, Vrzalíka (*Vlajka*, září–říjen 1933: 14, *Vlajka*, listopad 1932: 4–5) i jiných (např. *Vlajka*, květen 1932: 12).

4.3.2.1.1 *Konečná fáse rukopisného boje*

Rétorika *Vlajky* se značně opírá o přesvědčení, že prostředky, jichž užívá protistrana, nejsou legitimní. Obrací se přitom i k prostému relativizování a zesměšňování – podívejme se na esej *Konečná fáse rukopisného boje* (*Vlajka*, květen 1932:11–12)⁷³. Název má zřejmě za úkol vyvolat v nás dojem ukončenosti, ale nás v tento okamžik především zajímá, jak se pisatel vyjadřuje o V. Flajšhansovi a O. Weingartovi.

Autor textu předkládá následující popis situace (parafrázujeme): Jak profesori techniky, tak středoškolští profesori ví (sic!), že důkazy nepravosti *RKZ* jsou neplatné. Spor o pravost *Rukopisů* je v podstatě zúžen na osobnostní úroveň, reprezentovanou několika jedinci. Na jedné straně stojí František Mareš, „největší český učenec“ (ibid.), a na straně druhé Václav Flajšhans, „nejlepší znalec staročeské literatury“ (ibid.), a Otto Weingart. Otázka sporu je přitom v poslední citaci nastíněna věrně: Jedná se o dialektiku pravdy, nebo osobnostní spor? Z našeho pohledu se mezi těmito možnostmi rozevírá široká propast, byť seznáváme, že pojem pravdy a pojem osobnosti (subjektivity) spolu nějakým způsobem souvisí.

Flajšhans, jak jsme právě zmínili, sice nese označení „nejlepší znalec staročeské literatury“, ale z kontextu vyplyne, že takový přídomek je ve výsledku spíše urážlivým označením. Flajšhans má své poslání – „paralyzovat omamný vliv Marešova spisu“ (ibid.)⁷⁴ – jímž je pověřen „táborem pochybovačů“ (ibid.). Jinými slovy je pouze drobným článkem v „protirukopisném tažení prof. Masaryka“ (ibid.).

Protistranu, reprezentovanou Františkem Marešem, zřejmě autor textu počítá k „několika věřícím“, kteří se pokoušejí *Rukopisy* obhajovat. Prezentace problematiky vlajkařskými prostředky vyvolává takřka mezní realitu – *RKZ* jsou pronásledovanou entitou, stejně jako ti, kteří je hájí.

⁷³ Text pojednává o diskuzi, ke které byli vyzváni František Mareš, Václav Flajšhans a Otto Weingart a která proběhla – bez přítomnosti O. Weingarta.

⁷⁴ Jde o dílo *Pravda o Rukopisech*.

Tímto způsobem dosahuje *Vlajka* zdání morálního kreditu, garantovaného statusem obhájce. To vyvstává ze samotných významů pojmů „útok“ a „obrana“ a je součástí vlajkařské rétoriky boje.

V. Flajšhans, jak se dozvídáme, vydal své přednášky tiskem, dozvíme se ale také, že „bylo zjištěno, že skoro každá stránka jeho brožury se přímo hemží zřejmými nepravdami“ (ibid.). Kdo tohoto objevu dosáhl, nám bohužel pisatel neprozradil. Situace, jak je zde popsána, vyvolává obraz „nejlepšího znalce staročeské literatury“ jako producenta nepravd, účastníka mnohaletého tažení stávajícího prezidenta, které sleduje politický cíl.⁷⁵

O. Weingart, jenž se ze zmíněné diskuze omluvil, je v textu zmíněn již jen stroze – jeho důvody jsou ovšem popsány následovně: „Weingart nemohl přijít, aby se mohl veřejně postavit za takovouto recenzi s takovou úrovní.“⁷⁶ (Ibid.)

Tím, že *Vlajka* obhajuje autenticitu RKZ, staví se do viditelné opozice vůči straně realistů, což je součástí stálého vzdoru vůči politické reprezentaci. Vidíme, že ačkoliv se proti politizaci sporu vymezuje (např. *Vlajka*, únor 1933: 8–9), sama jí využívá pro vlastní cíle.

Text je sice pojmenován *Konečná fáse rukopisného boje*, paradoxně ale nalézáme i touhu po neutuchajícím boji, po linearitě.

4.3.3 Přítomnost

Vlajkařská „přítomnost“ svým způsobem volá po revoluční době, nebo alespoň po činu. Jako bychom slyšeli Kierkegaardovy teze: „Revoluční doba je bytostně zanícená, proto může být třeba i násilná, bezuzdná, divoká, k všemu jinému než k vlastní ideji bezohledná, ale z hrubosti se sotva dá nařknout, právě už proto, že má přece ten jeden ohled.“ (Kierkegaard 1969: 6) Literární „revoltu“, ztělesňovanou nově vznikajícími a prosazujícími se směry, *Vlajka* odmítá, zpřítomňuje ale to, co my v této práci nazýváme tradicí, touhu překlenout krizové období lpěním na linearitě, na zavedeném a ověřeném, něčem, co můžeme (byť s rozpaky) tenkou linkou spojit s Kierkegaardovým užíváním pojmu důstojnosti (decorum): „Revoluční doba je bytostně zanícená, a proto má také pojem o důstojnosti. Je ovšem dobře možné, že její pojem o důstojnosti je scestný, ale přesto jej má.“ (Ibid.: 8–9)

Netvrdíme, že se *Vlajka* cítila nacházet v revoluční době; domníváme se pouze, že se jedná o vhodný příměr, pokud pravíme, že se v ní nacházet toužila a že jí byl vlastní zejména aspekt, jež Kierkegaard nazývá „zaníceností“. Stejně tak jí konvenovalo bezprostřední prožívání hodnot a mohla nabýt dojmu, který S. K. představuje takto: „Nezanícený věk však nezná žádné hodnoty; všechno je převedeno na reprezentativa.“ (Ibid.: 23) O příklonu k vlajkařskému prožívání přítomnosti v duchu Kierkegaardova výkladu v *Současnosti* svědčí některé z vlajkařských náhledů na umění:

⁷⁵ „Z boje vědeckého učinili realisté boj politický a sami prohlásili, že rukopisný boj způsobil založení realistické strany.“ (*Vlajka*, květen 1932: 11).

⁷⁶ Jedná se o dříve uveřejněnou kritiku *Pravdy o Rukopisech*.

Například pohlíží-li naň jako na výplod intelektu bez duše, odpovídá tento případ základní Kierkegaardově definici (reflexivní) současnosti: „Současnost je doba bytostně rozumová, reflexivní, nezanícená, která vzplane chvilkovým nadšením a pak důmyslně spočine v netečnosti.“ (Ibid.: 15) Netečnost střídaná hlubokou reflexí přitom jednak prohlubuje zármutek, jednak, říká Kierkegaard, přetavuje nadšení (jednotící princip v době zanícené) v zášť (jednotící princip v době nezanícené a „postižené“ reflexí). (Srovnej: ibid.: 26, 35)

Pokud v jiném případě *Vlajka* viní veřejnost (čtenářskou obec) ze součinnosti na hanobení dobrého vkusu, můžeme se opět obrátit ke Kierkegaardovi: „Veřejnost je všechno a nic, je tou nejnebezpečnější a zároveň tou nejnicotnější ze všech mocností; jménem veřejnosti je možno mluvit k celému národu, a přece je veřejnost méně než jediný i sebenepatrnější skutečný člověk.“ (Ibid.: 46)

Mohli bychom pokračovat např. otázkou jednání „z principu“ (v protikladu k jednání „kvůli principu“), vázanou k zanícené době a zanícenému člověku (srovnej ibid.: 56–57), nebo otázkou „nerozeznatelných“ (viz ibid.: od s. 63), ale raději tuto linii ukončíme citátem, pod nějž by se možná vlajkaři rádi podepsali:

„Tak je naše současnost bytostně rozumová, v průměru možná toho ví tolik, co žádné pokolení dosud nevědělo, jenže je nezanícená. Každý toho ví hodně, a my všichni víme, kterou cestou se má jít, a známe mnoho cest, kudy se jít dá, ale nikdo jít nechce.“ (Ibid.: 60)

4.3.3.1 Viktor Dyk

Zmínky o Viktoru Dykovi nacházíme ve *Vlajce* již od prvního čísla (leden 1928). Vidíme ale, že spíše než status literáta fascinuje vlajkaře „síla“ – samotná skutečnost, že se jedná o básníka, je nedostatečná – Dykova majestátnost spočívá v přívlastku tohoto označení, je totiž „básníkem politickým“.⁷⁷

Že je někdo politickým básníkem, pro *Vlajku* znamená, že své umění tvoří se smyslem a ono umění plní společenskou funkci. Takový básník je přínosný, protože pokud bojuje (dialektika boje je v časopise všudypřítomná), znamená to, že se obrací proti zavedeným pořádkům. A právě to je v zájmu *Vlajky*.

Politické básnictví je „smysluplné“ na obou základních úrovních, vznikem i účinkem. Viktor Dyk je toho výborným příkladem. Jinak řečeno, tvorba, která *Vlajce* imponuje, je srozumitelně inspirována událostí či stavem, na který reaguje, a současně přináší přání změny.⁷⁸

Když na stránkách *Vlajky* narazíme na literárního autora, zaujme nás, že se zdá, jako by do prostoru již vcházel s jistou mocí. Jeho velikosti se věří a důvěřuje. Pokud by jeho pozice – pozice, kterou *Vlajka* vyznává či odsuzuje – byla otřesena, pokud by se osobnostní kultury, které *Vlajka*

⁷⁷ „Tvrdý bojovník nekompromisního češství [...] celý, jediný syn své doby – básník politický.“ (*Vlajka*, leden 1928: 18).

⁷⁸ Pod tuto jednoduchou definici spadá i většina autorských beletristických textů uveřejněných ve *Vlajce*.

přiživuje, rozpadly, pak by všechna slova obdivu i odsudků ztratila význam. Za základ vlajkařského uvažování se totiž jeví skutečnost, že autoři, jimž se věnují, jsou vesměs společensky uznáváni. Redaktor či přispěvatel *Vlajky* pak vlastně „neriskuje“, jelikož vchází do relativně jistého prostoru.

Tento dojem umocňuje častý prostředek – text věnovaný autoritě je napsán při příležitosti výročí. Je to i případ oslavného článku *Dvě jubilea*. V první části (prvním jubileu) je na výsluní kladen Viktor Dyk – ale není sám. Doprovází jej F. X. Šalda, pro nějž chová pisatel slova „příliš krásná, tak plná a obsažná, že jich vysloviti v krátkosti nelze“ (*Vlajka*, leden 1928: 18). V zásadě se toho o těchto autorech příliš nedozvíme, jedná se opravdu o texty oslavného charakteru. *Boje o zítřek* v tomto neinformativním textu představují „nesmrtelnou velikost Šaldovy prorocké duše“ (ibid.).

Viktor Dyk *Vlajku* podporoval a také do ní textově přispíval.⁷⁹ Někteří z okruhu *Vlajky* se k němu vztahují přímo jako k ideovému vůdci. Autorem, který se k této postavě upíná nejčastěji, je Jan Vrzalík. V textu *Přední úderník mrtev* (*Vlajka*, červen 1931: 2–5) vzpomíná na své poslední setkání s Dykem a poslední slova věnovaná osudu *Vlajky*, která cituje v této podobě:

„Jedu k moři, musím tam jet, musím si odpočinout. Srdce mi nějak neslouží a tady mně je jaksi dusno. Vrátním se za měsíc a vy z Vlajky se držte. Sleduji vaše počínání, děláte to dobře, ale neměli byste se ukvapovat. Konečně i to je dobré. Máte odvahu, nadšení a víru. Ti tam (ukázal na levý břeh Vltavy) mají peníze a moc. Vydržíte-li, musíte vyhrát, neboť jste mladí. Naši generaci otrávil život realismus. Vy nejste ještě otráveni a jistě mnoho dokážete. Můžete, až se vrátím, počítat plně s mou spoluprací. Buďte zdráv a pozdravujte vaše kamarády.“

(Ibid.: 2)

Viktor Dyk těmito (s největší pravděpodobností neověřitelnými) slovy nadále ovlivňoval vývoj *Vlajky* coby ohromná ideová podpora, představoval pro ni ztělesněné ideály vůdcovství, síly, politické rozhodnosti i uměleckých kvalit. Naplňoval zásadní vlajkařskou představu umělce: „Umělec jde vždy před národem jako jeho přední hlídka, jako ukazatel jeho cesty a náplně jeho života v budoucnosti.“ (*Vlajka*, duben 1934: 12)

Po Dykově smrti jej vlajkaři vzpomínají jak v připomínkách úmrtí či esejích, tak skrze beletristické texty přispěvatelů⁸⁰ i Dykovy vlastní (například báseň ze *Satyr a sarkasmů* (*Vlajka*, červenec 1931: 4) nebo ze *Zpěvů v bouři* (*Vlajka*, červen 1931: 16). Kromě toho otiskuje *Vlajka* po Dykově smrti úryvky z jeho zápisníku (*Vlajka*, listopad 1933: 9–10).

⁷⁹ Viz *Dva dotazy* (*Vlajka*, leden 1928: 2) – esej o generacích a nacionalismu.

⁸⁰ Uveďme například *Baladu pochyb*, politicko-satirickou rýmovanou, částečně cenzurovanou báseň, v níž je Viktor Dyk vzpomenuť (*Vlajka*, listopad 1930: 9).

Výběr textů je samozřejmě opětovně podmínován cíli redakce, jde takřka výlučně o básně politické:

„*Na co stůněš, vlasti?*“

„*Na ten nový režim.*

Na ten režim nový,

system krásných řečí,

který všechno léčí

slovy, slovy, slovy.“

(*Vlajka*, červen 1931: 16)

Viktor Dyk *Vlajce* pravděpodobně imponoval⁸¹ též svou mnohvrstevnatostí – ostatně „[Dyk] byl nejen lyrik, satirik, epický básník, romanopisec, povídkář, dramatik, autor loutkových her, ale také interpret vlastního díla, literární kritik, fejetonista, autor vzpomínek, polemik, pamfletista, politický publicista a řečník na stranických či parlamentních schůzích“ (Brabec 2009: 109). Všechny tyto role se přitom podílejí na celku Dykova díla (viz *ibid.*: 115) – tomu věří i *Vlajka*, která chápe angažovaného tvůrce jako politického jedince a která lidské ctnosti pokládá naroveň autorským kvalitám, resp. zaměňuje je za ně.

4.3.3.2 Vítězslav Nezval (a Devětsil)

Vítězslav Nezval ve 30. letech 20. století zastával specificky významnou pozici – a vlajkaři si toho byli vědomi. Zdá se, že jeho působení nemohli ignorovat, v protikladu s tehdejší Nezvalovou popularitou je však na stránkách časopisu zmíněn jen sporadicky. Samozřejmě je svým způsobem přítomen tehdy, když přispěvatelé hovoří o moderním umění či skupině Devětsil nebo její *Revue*, ale jmenovitě se mu *Vlajka* spíše vyhýbá. Omezuje se na anekdotickou ironizaci jeho sociální solidarity, resp. společenské autentičnosti, a „obranu“ československé veřejnosti před jeho vlivem.

Ve *Vlajce* najdeme kritiku působení *Studentského časopisu*, vydávaného Kruhem přátel střední školy – autor textu s odporem konstatuje, že studentům jsou předkládány tzv. modernistické texty, a vyhrazuje se proti uveřejnění Nezvalovy básně *Píseň blankytu*.⁸² Pisatel odmítavé reakce (*Vlajka*, únor 1932: 15–16) se věnuje namátkovému výčtu básnických obrátů, nelibost je přitom směřována povětšinou na rýmové dvojice (stáj/čaj, démanty/diskonty) a civilizační/civilní ráz vybraných veršů („Ač piji kávu, mám raděj čaj“, Mám raděj doubek / a diskonty“).

Jak modernistické snahy, tak samotná báseň ve *Vlajce* nachází výsměch. Podobá se, že Ví-

⁸¹ Fascinující je skutečnost, že k V. Dykovi se upínali jak přívrženci fašismu, tak jeho odpůrci. Viz Blahynka, Milan (ed.): *Česká literatura v boji proti fašismu* (Praha: Československý spisovatel, 1987), s. 337–338.

⁸² *Píseň blankytu* byla uveřejněna ve 100. čísle *Studentského časopisu*.

těžslav Nezval se ve 30. letech ocitá v pozici, kdy pro tento časopis nepřipadá v úvahu přiznat mu (otevřeně) ani vůdčí postavení v české literatuře, ani osobnostní kvality.

Na osobnostní kvality totiž útočí text *Smutný konec básníka „Edisona“*, jehož znění zde pro zajímavost přetiskujeme:

A ze všech konců republiky počínají se scházeti příspěvky, aby podpořily zápas těch, kteří měli odvahu beznadějným bojem s mezinárodním židovským velkokapitálem hájiti své právo na lidskou existenci. Projev těchto intelektuálů podepsal i básník Vítězslav Nezval. Podepsal a šel se pobavit, rozptýlit chmury, jak by řekl pan rada Vodák. A tak, zatím co mnohá koruna nebo pětikoruna, těžce ušetřená, putovala z hubené tobolky do severních Čech, seděl pan Vítězslav Nezval v Evropa-Hallu a živil svůj zápal pro hornický boj a spravedlivou věc proletariátu hojnými úlitbami značně koncentrovaného alkoholu. Rozjaří se, spustí kalhoty a s vystrčenou nahou zadnicí počne prováděti vítězný tanec proletářského básníka. Možná, že se mu vybavila nějaká vzpomínka z dětství (takové vybavování je páně Nezvalova specialita), nebo se snad po vzoru „prokletých básníků“ pokoušel épater les bourgeois. To poslední se mu dokonale povedlo a hosté žádali, aby byl donucen opustit místnost. A tehdy v čackém Vítězslavovi procitl neohrožený bojovník za práva pracujícího lidu, který zaplavil shnilou buržoasií, s níž ještě před chvilkou spokojeně srkal whisky, přívalem nevybíravých slov a prokletí, ostře vytýkáje, že se tu chlastá, zatím co na severu teče krev. Když přišli strážníci, lehl si na zem (patrný výsledek výchovného působení denního tisku) a musel být odvečen na komisařství, kde se vyspal z bojovné opice. Předkládajíc věc svým čtenářům, nechceme se pokoušet o vysvětlení hrdinských činů mrtvého básníka. Ale když už jsme jednou u toho: nebylo pohnutkou velkého klání v Evropahallu právě to, že básník zemřel, že všechno, co napsal po Edisonovi má se k němu asi tak jako heřmánek k burgundskému? Kdož ví: snad, sveden příkladem ministra, který za vše vděčí svým sedacím svalům myslel, že zadnice dobude mu zpět básnické sláby, kterou tak krutě zavraždil vlastním perem.

(*Vlajka*, květen 1932: 16a)

Autora textu nerozeznáváme, text je podepsán šifrou „jas“. Odsudek děl vzniklých po pásmu *Edison* patrně zahrnuje mj. *Skleněný havelok*, *Sexuální nocturno* či *Dolce far niente*.⁸³ Těžko odsudek vztáhneme na veškeré texty, které Nezval v letech 1930–1932 vyprodukoval, text přítomný ve *Vlaj-*

⁸³ *Dolce far niente* publikoval Nezval v nakladatelství Sfinx (právě produkci tohoto nakladatelství relativně bedlivě *Vlajka* sleduje) – domluvu na vydání dokumentuje mj. Nezvalova korespondence. Viz. dopis ze 7. 3. 1931 adresovaný Bohumilu Jandovi, in Nezval, Vítězslav: *Korespondence Vítězslava Nezvala. Depeše z konce tisíciletí*, ed. M. Krulichová, M. Vinařová a L. Tomek (Praha: Československý spisovatel, 1981), s. 415–416. Nezval plánoval ve Sfinx vydat i román *Salón* (viz Nezvalovy dopisy Jandovi ze 17. 9. 1931 a 28. 9. 1931 a Jandův dopis Nezvalovi ze 14. 10. 1931 (ibid.: 416–419)).

ce nám ovšem neposkytuje mnoho vodítek. Lze usuzovat, že nesouhlas u *Vlajky* vyvolal pozvolný, ale neskrývaný příklon k surrealismu.

Zdalo by se, že útoky proti nastupujícím moderním proudům budou vystavěny v principiální rovině, že budou v zásadě „obecné povahy“, ale některé ve své jednoduchosti odkrývají, že někteří slovesní tvůrci jsou především objektem přímočaré dehonestace. Jiný účel jako by se jim ve *Vlajce* nenacházel – a vlastně logicky, protože pro její snahy žádného jiného účelu nemají. Tak se například dozvídáme, že „s hlediska zásadního surrealismu je leckterý inserát v III. Zpravodaji lepší básně, než Nezvalův kýč“ (*Vlajka*, prosinec 1934: 15). Vývoj forem vidí *Vlajka* coby luxus, který navíc nemá kdo naplnit.

Tolik k první polovině 30. let 20. století. Jak se ale *Vlajka* vyrovnává s nesporným úspěchem, který po celá 20. léta ztělesňoval Kulturní svaz Devětsil? Není vůči němu slepá – a prezentuje příčinu tohoto triumfu: Národ byl oklamán. Jak? Způsobil to stávající systém. Tak lze alespoň shrnout slova Josefa Polodny, resp. jeho textu *Tvář generace* (*Vlajka*, červen 1928: 88).

Proměnlivost – rozumějme vývoj k novým formám, experiment – zdá se *Vlajce*, nepřeje „trvalosti hodnot“ (ibid.) ani „poctivosti slova“ (ibid.) Podstatou experimentu je odvaha, jenže Polodnovi se zdá, že v moderním umění nejde ani tak o ni, jako spíše o „drzost čela“ (ibid.), která umělci poskytuje prostor. To by samo o sobě nestačilo, a tak si úspěch Devětsilu vysvětluje působením tří subjektů:

- 1) „kritiky“ (ibid.)
- 2) „stranické politiky levého křídla“ (ibid.)
- 3) „dobře zorganizované a skutečně ostře pronikající mocné nakladatelské skupiny, výhradně třídně orientované, nebo ovládnuté politikou levice“ (ibid.)

Zmíněné subjekty se na možnostech literární publikace skutečně podílí, zajímavý je ovšem Polodnovův přístup k nim. Chápe je jako provázané mocenské uskupení, které v jednotě naplňuje plán: ovládnout trh levým uměním.

Toto umění je nicméně, podotýká pisatel, opakem psychoanalytických či sociologických vhladů – způsob žití, který propaguje, je „povrchní a zvrácený“. Jedná se o umění neodpovědné a nepoctivé – toto tvrzení se vztahuje k poměrně širokému spektru:

Je nutno s otevřeným hledím říci nekoupené slovo poctivé, objektivní a ostré kritiky všem těm, Hostům, Pásmům, Redům, Signálům, Devětsilům, Průlomům, D-blokům, F-blokům, X-blokům – zkrátka A-Z blokům, které pompésně vytrubují do světa nové směry a staví nové velikány svých řad, kteří svou bezmeznou drzostí dovedli zmásti a zvládnouti veřejné mínění na tolik, že dnes pro něho poma-

lu neexistuje nic než oni. Vše ostatní je kok a škvár, bez nejmenšího práva a schopnosti kritisovati ty, kteří se ověnčili aureolou olympských bohů.

(Ibid.)

K periodikům, jejichž zájem ležel především v oblasti moderního umění, se *Vlajka* vyjadřuje i při jiných příležitostech: letmo zmiňuje *Avantgardu*, jejímuž působení přinesl konec zásah policie. *Vlajka* tohoto zásahu lituje, neboť by, tvrdí, tento „list komunistického studentstva“ (*Vlajka*, únor 1928: 47) brzy zanikl sám.

4.3.3.3 *Fortinbras*. Aféra František Zavřel

Protože naší snahou je rekonstruovat škálu především takových autorů beletrie, jimž je ve *Vlajce* věnována soustavnější pozornost, nemůžeme vynechat postavu Františka Zavřela⁸⁴.

V jeho osobě rozpoznáváme „kvality“, které byly pro *Vlajku* počátku třicátých let neobyčejně přitažlivé. Největší pozornosti se Zavřel ze strany *Vlajky* těšil od roku 1930 do roku 1933, a to především v souvislosti s románem *Fortinbras*.⁸⁵ Texty, které se tomuto románu věnují, reagují buď na jednotlivá vydání (1., 2., ...), na reakce (většinou nepřilíš vstřícné) uveřejněné jinde či na události veřejného života s románem spojené. Nalezneme ještě alespoň jednu příležitost – pro tuto skutečnost je charakteristické, že *Fortinbras* (či Zavřel) se stává tématem ve *Vlajce* publikované beletrie.⁸⁶ Prakticky ve všech takových příspěvcích se jedná o „versifikované komentáře“.

Obraz Františka Zavřela do značné míry vyplňuje zásadní rys – je jím (ať již pramení ze skutečnosti či zůstává domnělou) absence uznání širších kruhů. Což v souhře s tím, že Zavřel dlouhodobě působil pravicově a „protimasarykovsky“ – jak ostatně sám kvituje v autobiografii *Za živa pohřben*⁸⁷ – poskytovalo *Vlajce* ideální materiál, skrz nějž mohla prezentovat představy o uvědoměném a angažovaném umění. Co víc – vykresluje umění a jeho autora, kteří jsou pronásledováni a které je nutné hájit.

Jakmile vyvstane potřeba hájit, automaticky se přidružuje druhá pozice – tedy subjektu, proti němuž je třeba se vymezit.⁸⁸ Román *Fortinbras* je zaměřen zejména proti Edvardu Benešovi⁸⁹, čímž Zavřel okamžitě získává post obhájce vlajkařské politiky. Jakákoli kritika Zavřelovy osoby proto v nahlížení vlajkařů musí být chápána coby kritika *Vlajky*.

Ačkoliv Zavřel nepatří k ústředním přispěvatelům časopisu – text podepsaný jeho jménem

⁸⁴ Na Zavřela *Vlajka* pohlíží mj. jako na nespravedlivě kritizovaného proroka. Viz *Vlajka*, březen–duben 1933: 1b.

⁸⁵ *Fortinbras* byl poprvé publikován v dubnu 1930 v nakladatelství Leopolda Mazáče. (Burget 2013: 160).

⁸⁶ „Nejvěrnějším ochráncem Zavřelova díla byl okruh mladých autorů kolem časopisu *Vlajka*.“ (Ibid.: 166).

⁸⁷ Viz např. „první útok proti masarykovské filozofii“ (Zavřel 1942: 41).

⁸⁸ Zde přirozeně toto spojení vyvstává i opačným směrem. Důležité je, že se objevuje ve své dualitě.

⁸⁹ Viz Zavřel 1942: 116.

zde nacházíme až v roce 1938⁹⁰ – jeho protihradní stanovisko se s představami *Vlajky* do značné míry shoduje; stejně jako názor na literaturu. Spatříme to mj. u osobnosti Jaroslava Vrchlického: u reflexe této postavy je i v Zavřelově nahlížení znatelně nejprůraznější fenomén „uštívání“ a následného „poplivání“ národem (viz Zavřel 1942: 24–25). Druhým příkladem je způsob nahlížení na progresivní umění 20. a 30. let, jež tu ztělesňuje mj. skupina Devětsil. Zajímavé je, že v odsudcích „moderních autorů“ se nachází i explicitní odsudek jejich recipientů. Zavřelovy teze (které se překrývají se smýšlením *Vlajky*) pak můžeme shrnout následovně: 1) Národ, který modernitě naslouchá, je shodný s národem, který ubil Vrchlického. 2) „Moderna“ nevyužívá ničeho jiného než toho, co jí vydobyl Vrchlický (v oblasti jazyka)⁹¹ a Šalda (teoreticko-kritickým vedením). (Viz Zavřel 1942)

Několik let po událostech počátku třicátých let, tzn. po nejslyšitelnějších odezvách na *Fortinbrase*, souhlas s politickými názory *Vlajky* vyjadřují mj. tato Zavřelova slova:

Masaryk a Beneš měli na začátku odpůrců mnoho, ale postupem času začali padat, jeden za druhým. Rašín byl zabit. Štefánik zabit na samém počátku. Kramář, na kterého byl spáchán atentát, který se nepodařil, odstraněn a sesměšněn. Prášek, Stříbrný a Pergler umlčeni později. Švehla umírá za velmi podezřelých okolností. Kolem Velikého Umravnovatele, podle pana Gamy „lepšího bratra Ježíše Krista“ rádí smrt hůř než kolem Borgiů. Kdo nezemře, je ubit anebo uštíván.

Vzdor tomu vzpoura proti oběma „humanistům“ trvá. Machar, Stříbrný, Dr Kahánek, Skýpala, snad i Gajda, tehdy ještě Karel Horký, dr Pergler, zbytečně opatrný Beran, útočný Vraný – znal jsem je všechny. Byl jsem pevně přesvědčen, že zvítězí.

Na jejich straně bylo právo a bylo tam ještě víc: politická skutečnost. Dnes a denně ukazovali oblouzenému národu, jaká hra se s ním tropí. Strhávali kus po kuse masku, která ležela na tváři pánů osvoboditelů. Lid se držel masky a nechtěl za boha vidět tvář, obratně zakrytou.

(Ibid.: 115)

Fenomén (u)štívání ve formě regulovaného útlaku spojuje pro vlajkaře Františka Zavřela s Jaroslavem Vrchlickým, se Svatoplukem Čechem, Karlem Havlíčkem Borovským a konečně i s „bílým koněm“ vlajkařského hnutí: s Viktorem Dykem. Zavřel je tím pádem spojnicí minulého, předrevolučního, se soudobým stavem většinového úpadku. Z dnešního pohledu se před námi jasně a opakovaně zjevuje narativ boje dvou nevyvážených sil – vzpoury proti systému.

Vlajka vzhlížela k politicky angažovanému umění, beletrii nevyjímaje, a Fr. Zavřel jí svým

⁹⁰ *Konečně* (*Vlajka* 18. 5. 1938: 86), případně o málo dříve báseň věnovaná Benito Mussollinimu (*Vlajka*, 1. 3. 1938: 56). S největší pravděpodobností ovšem Zavřel do *Vlajky* již dříve (do 2. a 3. ročníku) pod pseudonymem Fortinbras sporadicky přispíval politickými epigramy a občasnými úvahami, např. *Na dně* (*Vlajka*, únor 1931: 6–7). (Burget 2013: 167).

⁹¹ Po nové formě ostatně volá i Norbert Mašek, a neomezuje se přitom zdaleka jen na výtvarné umění. Srovnej Norbert Mašek: *Výtvarné umění*. In: *Vlajka*, červen 1928, s.102

románem a minulostí poskytl ideální „munici“. První indicii, zastřešující původ oblíby, kterou toto dílo ve vlajkařích vyvolalo, nalezneme opět v memoárech autora – zamýšlený titul *Fortinbrase* původně údajně zněl *Osvoboditel* (ibid.: 116). V tomto názvu se mísí odpor k „osvoboditelům“⁹² s účelem díla: osvobodit národ. Román *Fortinbras* vykresluje mj. obraz honu na politické odpůrce nejmocnějšího muže Československa (v románu postava Claudyho, variace na Shakespearova Claudia). Claudy své nepřátele pečlivě sleduje a likviduje všemi dostupnými prostředky. Činí tak i skrze tištěná média, do nichž přispívá pod nerozluštitelnými šiframi. Likvidace politických odpůrců i následná (žádoucí) revolta vůči této mašinérii ve *Fortinbrasovi* pravděpodobně odráží Zavřelovy představy o stavu věcí v tehdejší ČSR.⁹³

Příčiny pobouření (i obdivu), které *Fortinbras* ve společnosti vyvolal (jakkoli jeho význam nechceme přeceňovat), lze kromě samotného námětu, časoprostorového a formálního převodu, domníváme se, do značné míry vysledovat na základě provedených cenzurních zásahů.⁹⁴ Text románu je jimi postižen zejména v okamžiku, kdy nastává pasáž explicitní akce (rozumějme okamžik vraždy Claudyho)⁹⁵, a stejně tak ve chvílích, kdy se o vraždě otevřeně hovoří. Soudíme tak ovšem pouze na základě kontextu, neboť tyto pasáže z logiky věci není v knize možné číst. Snad i kvůli kontextuálně odvoditelným výzvám k činu se *Vlajka* k románu opakovaně vrací.

Nápadně časté jsou ve *Vlajce* připomínky jednotlivých vydání Zavřelova *Fortinbrase*, a to od listopadu 1930 přinejmenším do dubna 1933. Kromě těchto upozornění se v časopise v průběhu let objevují i krátké statě, v nichž je Zavřel či *Fortinbras* tematizován, a autorské satirické básně, jež jsou jménem Fortinbras podepsány.

Reakce na Zavřelova *Fortinbrase* v jiných periodicích nebyly zdaleka tak pozitivní. Ukázkou zhodnocení nalezneme např. ve *Volné myšlence*:

Román ubohý.

Jmenuje se „Fortinbras“ a napsal jej František Zavřel, který po neúspěších na divadlech vrhl se na sepisování románů. Censura, ochotná ke každé hlouposti, zabavila tento román, patrně proto, že autor či nakladatel prohlásil předem, že v románu jsou urážky presidenta republiky. Četl jsem již konfiskované vydání a nemohu proto soudit, jsou-li tam narážky presidentovy či ne. Domýšlím-li si mezery, vybilené censurou, mohu tušiti, že tu byly hrubosti a nechutnosti. Ale tento román nemůže nikoho urazit. Leda čtenáře, který sveden reklamou, je nucen čísti slátaninu druhu velmi žalostného. A kniha může vzbuditi rozjímání, jak je možno, že za kratičkou dobu má tento spis již druhé vydání.

⁹² Viz „osvoboditelská dvojice Masaryk–Beneš“ (Zavřel 1942: 40).

⁹³ Navzdory tomu v srpnu 1930 Zavřel píše, že již o správnosti politické roviny *Fortinbrase* přesvědčen není (Burget 2013: 163).

⁹⁴ V této práci vycházíme z druhého vydání (1930).

⁹⁵ Coby důsledek cenzury chybí ve 2. vydání (které s ohledem na specifika smlouvy s nakladatelem vyšlo jen pár týdnů po 1.) značná část 64. i 65. kapitoly. Příběh tedy sledujeme do okamžiku předcházejícímu vraždě a posléze až ve chvíli, kdy byl čin vykonán.

*O tom, že je u nás hodně hloupých lidí, nepochyboval, tuším, nikdo. Je nepříjemno zjistit, že jich je tolik. Knihu vydal R. Mazáč za Kč 20. – R. K.*⁹⁶

Skutečnost, že je Zavřelovi věnováno výrazné množství prostoru, a především že jsou některé z básní uveřejněných ve *Vlajce* podepsány propriem Fortinbras, lze interpretovat jako útěk k zastřešující entitě vzdoru. Abychom toto nahlédli, je třeba podívat se na jednotlivé básně a registrovat spojení „autora“ s motivickou výstavbou a obecně sémantikou textů:

Fortinbras zpívá

Marné vzteky, tatíku,

Marná snaha bez mezí!

Na trupech sta lotříků

Fortinbras, hle, vítězí!

Vítězí vždy víc a víc!

Pouze Hamlet umírá,

Claudius jde zkáze vstříc:

(Vlajka, listopad 1931: 7)

Rudolf Kremlička

Umělec nesmí v této zemi plně dožítí.

Nehodí se jí. Budiž němý,

anebo zemři! Pobiti

leží tu jeden vedle druhá

zatím co stárnou lupiči.

Je kůže jejich vzorně tuhá

A nic ji (ani nemoc) nezničí!

Umělec nesmí v této zemi

Svůj život plně dožítí,

Neb ona patří s dary všemi

těm druhým, kteří necítí...

(Vlajka, srpen 1932: 7)

⁹⁶ *Volná myšlenka* 21, 1930, č. 26, 27. 6., s. 205.

Slavná řeč

*Milý pane,
prší
anebo neprší,
pakliže nepřestane?*

*Drahý pane,
ano skutečně prší
a dokud nedovrší
svůj pochod mrší,
jenž zlobou srší,
dvě srší,
zdá se, že nepřestane.
(Vlajka, srpen 1932: 15)*

Předělaný Hamlet

*Zemře Hamlet s Horatiem,
zemřem všichni, co tu žijem
buďto jedem nebo kyjem,
on už nám to napaří.
ZABAVENO!⁹⁷
Korigujte Shakespeara!
(Vlajka, listopad 1932: 9)*

Je otázkou, zda se pod pseudonymem skrývá František Zavřel, či nikoliv. Nutno podotknout, že ačkoli první možnost je pravděpodobnější, druhá je snad zajímavější – mohli bychom ji totiž interpretovat jako identifikaci některého z vlajkařů se Zavřelovým smýšlením a v národoveckých kruzích vydobytým statutem.

František Zavřel je autorem, který se nejen postavil autoritám, ale byl jimi i „potrestán“. Tento „trest“ zasáhl nejen Zavřela, ale též vlajkaře. Záslužným příkladem je osud Jaroslava Chlubny, který ve *Vlajce* publikoval příznivou recenzi pod názvem *Dokument doby* (*Vlajka*, listopad 1930: 3).

⁹⁷ Cenzurní zásah převzatý v původní grafické podobě.

Chlubna byl následně ve své funkci soudního auskultanta přeložen z Prahy do Kaplic.⁹⁸ Zásahy cenzury a události, jež následovaly, jsou v tomto případě naprosto zásadní – v tom smyslu, že jsou nepostradatelné k tomu, aby s románem *Vlajka* zacházela popsáním způsobem. Fakt, že se jedná o beletrii, je odsouván do pozadí. Představu, že by *Fortinbras* měl nést náležitosti uměleckého kusu, vlajkaři víceméně ignorují. Nejvíce oceňují autentickou „dobovost“, respektive autentičnost „dokumentu doby“.

Ve čtveřici výše přetištěných „Fortinbrasových“ textů se nám opět připomíná jedno ze zásadních východisek vlajkařského uvažování o literatuře: skutečný umělec většinou stojí v opozici vůči lidu (stejně jako Hamlet) – pramen tohoto nacházíme v představě, že národ společně se svým politickým vedením „skutečné“ umělecké projevy potírá a na jejich úkor poskytuje prostor „neškodným tvůrcům“. Tvůrcova umělecká velikost a politicky motivovaná snaha okolí tvůrce zničit se v takovém uvažování nacházejí pospolu. To vše doprovází touha odhalit národu něco „jiného“, zásadně proměnit modus fungování a společenské oblíbenosti (kterážto proměna může nabýt i formy kulturní regrese, tedy návratu). Tato touha je ve vlajkařském modelu distribuována „zpěvem“, který nalézáme v titulu prvního z přetištěné čtveřice textů (*Vlajka*, listopad 1931: 7).

V roce 1931 se situace vyvíjí – přichází údajné znemožnění vydání německé verze *Fortinbrase*. (*Vlajka*, říjen 1931: 16b) Čtenáři se jako samozřejmá předkládá představa, že v Německu by román došel daleko přívětivějšího přijetí, což konečně může být pravda – Německo Zavřel v románu nahlíží jako zemi, jež se navzdory své porážce zdvihá k dalším činům (v kontrastu vůči Slovanům, kteří neobstojí ani tehdy, pokud se nacházejí tváří v tvář vítězství)⁹⁹. V článku říjnové *Vlajky* znázorňuje disproporci mezi českým národem (nejmenovaný) německý kritik, jenž dle autora příspěvku ohodnotil *Fortinbrase* jako „svrchovaně dramatické dílo grabbeovské inspirace“ (ibid.), zatímco na druhé straně stojí „čistě český“ (ibid.) odsudek Karla Čapka (autor příspěvku popisuje Čapkovo hodnocení výrazem „slátanina“ (ibid.)).

Důležité je uvědomit si, že „záchrana“ zasloužilých umělců byla pojímána jako čestná, ale přece jen povinnost. Představa, že osoby u moci (hl. T. G. Masaryk) stály za zhanobením klasiků, byla ve *Vlajce* široce rozšířená. Zde je třeba hledat důvody, proč byl Masaryk označován např. jako osobnost, která si jednak získala falešnou slávu a moc obranou Židů, jednak neuznává výdobytky tradic. Změna státního uspořádání byla pro mnohé i změnou uznávaného – resp. *Vlajka* mohla pocítit, že jí jsou odnímány symboly, jež považovala za důležité.

Zastat se autora, kterého část veřejnosti (či kritiků nebo politiků – uvědomujeme si, jak je pojem veřejnosti fragilní) odmítá, je z vlajkařského pohledu demonstrací boje za individualitu i přímý odpor proti držitelům moci.

⁹⁸ Jak dokládá text *Demokracie vítězná* (*Vlajka*, únor 1931: 1). Více o politickém rozměru *Fortinbrase*, mj. o podílu Jiřího Stříbrného a Jaroslava Stránského, píše Burget (Burget 2013: 156–170). K výstupu poslance Stříbrného viz např. *Volná myšlenka* (*Volná myšlenka* 22, 1931, č. 7, 13. 2., s. 54).

⁹⁹ Viz Zavřel, František: *Fortinbras* (Praha: Nakladatelství L. Mazáč, 1930), 2. vydání, s. 124–125.

Samostatným rozměrem díla – a zdá se, že pro mnohé důležitým – je motivace jeho zrodu. Jakkoli by se mohlo zdát, že protibenešovský hlas do románu vstupuje na základě programového tlaku proti vládním kruhům, Burget se domnívá, že Zavřelova motivace je odlišná: v Burgetově podání se jedná o osobní zášť, v případě *Fortinbrase* zapříčiněnou přehlížením Zavřelových žádostí o zaměstnání na ministerstvu zahraničí. Namísto toho byl Zavřel v důsledku publikace *Fortinbrase* předčasně penzionován. (Burget 2013: 159) Je přitom možné, že podnět k tomuto „trestu“ podal sám Edvard Beneš. (Ibid: 163–164)

(František Zavřel se stal členem Vlajky v roce 1940. (Ibid.: 204))

4.4 Mikrorecenze. Reflexe (nejen) soudobé (nejen) beletrie

4.4.1 Metoda. Krátké představení

Počínaje červnem 1931 se ve *Vlajce* objevují drobné reflexe soudobé literatury. Soupisu titulů a jejich autorů, jimž je věnována pozornost, věnujeme Přílohu 1. Ve *Vlajce* je zastoupena i literatura odborná a naučná/užitková (průvodce městem apod.), ale gros „mikrorecenzí“, jak jsme si tyto texty pracovníčně nazvali, tvoří nerozsáhlé komentáře věnované beletrii, a to jak domácí, tak zahraniční, a to próze i poezii. Pokusíme se pouze stručně načrtnout, o jaké tituly se jednalo, a odhalit tendence (žánry, témata, resp. jejich vztah s *Vlajkou*) – faktem totiž zůstává, že i tyto útvary (téměř přehlédnutelné) se podílejí na diskurzu vlajkařského uvažování o literatuře.

Formát mikrorecenzí zůstává až na drobný vývoj grafické úpravy neměnný do ledna 1935, ovšem v roce 1937 se už jedná o „ukryté“ sporadické příspěvky – přehledný výběr na obálce (případně na první a/nebo poslední straně), známý z dřívějších let, již nenajdeme. Značné množství knih, jež *Vlajka* registruje, pochází z produkce nakladatelství Sfinx, ale přesto se jedná o výběr – uvědomujeme si, že naše vývody mohou být do značné míry iluzorní, a sice mj. zásluhou skutečnosti, že *Vlajka* v mikrorecenzích zachycuje výsek soudobé (aktuální) knižní produkce a výběr titulů sice na jedné straně bezpochyby podléhal redakci časopisu, ale na straně druhé byl v širším rámci nutně určen časovými okolnostmi. Reprodukovat procesy, které vedly k výběru jednotlivých titulů, je dnes činnost vskutku nejistá. Navzdory této nejistotě může mít soupis značnou hodnotu informativní. Přítomnost některých titulů se může jevit překvapivá, zejména kvůli disproporcím mezi zastoupenými autory a jejich obrazy vybudovanými ve vlajkařských statích uveřejněných mimo mikrorecenze.

S ohledem na povahu práce jsme se i my po zralé úvaze rozhodli provést určitou selekci – některé z mikrorecenzí je z jejich povahy zatěžko odlišit od „pouhé“ reklamy. Mezi jednotlivými mikrorecenzemi se čas od času objeví (1) prosté sdělení o vydání knižního titulu či (2) izolované doporučení periodika či knižního titulu – ty přehlízíme, neboť v prvním případě (1) představují

z informačního hlediska i jinde dohledatelnou, a tedy pro nás v zásadě nepřínosnou informací, ve druhém případě (2) bychom sice odhalili existenci vztahu (výraznější než v prvním případě) mezi *Vlajkou* a doporučeným titulem, ale opět by nám chyběl vlastní autorský vklad redakce *Vlajky*. Jedinou výjimkou z našeho pravidla je, věříme, román *Fortinbras* Františka Zavřela – ten totiž na rozdíl od ostatních titulů, o nichž se dozvídáme pouze to, že byly vydány, vystupuje coby častý frekventant: zmínku o jednom z vydání odhalíme ve fyzickém prostoru věnovaném mikrorecenzím minimálně pětkrát.

Náš zájem ovlivnil výběr mikrorecenzí ještě v jednom směru: nevšímáme si učebnic, odborných publikací technologických oborů¹⁰⁰, (městských) průvodců, slovníků ani fotografických knih. Zůstáváme tedy ve společnosti beletrie, (auto)biografií, esejistických titulů a okrajově knih korespondence.

4.4.2 Tendence. Krátké shrnutí

Na první pohled vidíme, že převažují prozaické tituly a že výrazný podíl tvoří dobrodružná beletrie – jsme svědky procesu transgrese literárních námětů nejen z anglofonního prostředí do tuzemské literatury (srovnejme např. *Ukvapeného Sama* P. G. Wodehouse a Wodehousův vliv na českou literaturu nebo *Pražskou hostinu Arsèna Lupina* rakouského autora Kurta Juhna a rozšíření literární postavy Arsèna Lupina napříč dějinami literatury (a filmu)).

Převažuje zastoupení překladové literatury, nepřehlédnutelný je v tomto kontextu Ch. A. Seltzer, E. Haycox, K. Siodmak či H. Fallada, zároveň se na tomto místě splácí dluh autorům starších generací – na myslí máme zejména Ch. Dickense a A. Dumase st.

Že v soupisu „problíkne“ jméno L. F. Céline (*Cesta do hlubin noci*), nás nepřekvapuje, ale přítomnost Nezvalovy *Dolce far niente* nás zarazit může. Autor tomuto dílu věnované mikrorecenze se totiž nesnaží Nezvala zdiskreditovat, resp. knihu hodnotí přívětivě. Po jeho boku se tu jako hodni pozornosti objevují též J. Zahradníček, E. Vachek či J. Weiss – ale i zahraniční představitelé umění stále ještě pociťovaného jako nové a moderní: W. Whitman, A. Mombert (oba v převodu E. Z Lešehradu), a dokonce A. Gide.

Mocenská pozice Viktora Dyka se i po jeho smrti ve *Vlajce* udržovala propagací knih, jejichž je (1) autorem nebo (2) tématem: *Ovzduší mých studentských románů* (1), *Děs z prázdná* (1), *Viktor Dyk v domácím odboji* (2) J. Hajšmana.

¹⁰⁰ Jako příklad uvedme *Elektrinu* Ferdinanda Pietsche (*Vlajka*, duben 1932).

4.5 Autorská beletrie ve *Vlajce*

Až do protektorátní fáze nacházíme ve *Vlajce* značné množství autorských beletristických děl. Převážně se jedná o kratší básně či povídky o rozsahu několika stran, přičemž nejvýrazněji jsou zastoupeny v 1. ročníku (1928). Básně můžeme často označit za satirické texty či „říkanky“, někdy písňového charakteru. Formálně se jedná většinou o do strof členěné rýmované útvary. Narazíme ale i na texty, které z onoho proudu vybočují. V této kapitole se pokusíme za pomoci textových dokladů zrekonstruovat převládající typ beletristických příspěvků a představit některé z autorů. Zároveň zde uvádíme i některé z textů vystupujících z poměrně monolitického souboru vlajkařské beletrie.

Jedním z neaktivnějších tvůrců politicky orientovaných satirických básní je postava, jež na stránkách časopisu vystupuje pod jménem Ježatec.¹⁰¹ Témata, která pokrývá, se pohybují od univerzitního prostředí přes vládní jednání (*Vlajka*, duben 1930: 7), česko-německé soužití (*Vlajka*, březen 1930: 16), švejkovství (*Vlajka*: květen 1930: 7) po komunismus (ibid.: 15).

Vystupování Ježatce je v textech značně soudržné, a to i v procesu výstavby jednotlivých textů, z něhož lze vysledovat typický rys: zpravidla je báseň zahájena takřka odevzdanou nejistotou, která je vzápětí převedena do cynického světla, jak lze demonstrovat na příkladu textu *Beneš v Haagu*:

Bůh ví, já vím, člověk neví,

jak to všechno dopadne.

Beneš v Haagu kousek sleví,

Snowden celek popadne.

(*Vlajka*, březen 1930: 16)

Z Ježatcových textů zřetelně vystupují základní vlajkařské pozice prvorepublikového směřování, ať už jde o protiněmecké ladění („Divná je to koalice, / kde Čech Němci soudruhem“ (ibid.)), nedůvěru k vládě („Nač mluvit ryčně hlasem bouřícím, / nač ztrácet tady řečmi drahý čas? / Pro půli jednu mluvíš ke spícím, / když druhá v hospodě se baví zas.“ (*Vlajka*, duben 1930: 7)), odpor k socialistům („Koaliční program socialistů / Nač program? – Zbytečnost! / Proč s ním si lámat hlavu? / Konečně, máme jej: / Stát dojit vždy jak krávu!“ (ibid.: 12)) či obecnější nespokojenost se stavem společnosti („Moc nemysli, ohýbej hřbet, / u mocných lešti kliky; pak věrným jsi a poctivým / občanem republiky.“ (*Vlajka*: květen 1930: 15)).

¹⁰¹Ježatcově tvorbě se podobají texty autora skrytého pod šifrou „elk“ (např. *Vlajka*, duben 1930: 9) a též tvůrce básní (oproti Ježatcově tvorbě rozsáhlejších) s pseudonymem Jan Maria Plojhar (např. *Vlajka*, únor 1931: 13).

To vše Ježatec občasně doplňuje texty, v nichž explicitněji oslovuje národ. Například ve třetím ročníku *Vlajky* krátkou básní *Napomenutí republikánské*:

*Můj příteli, jenž sladce umíš spát,
již probud' se a oči rychle protři,
neb dřív než ze spaní se probudíš,
již ovládnou nás vyložení lotři.*
(*Vlajka*, červenec 1931: 15)

Tematicky i formálně podobnou tvorbu přináší autor vystupující pod šifrou „luk“. Pro ilustraci odkazujeme k textům (1) *Balada pochyb* (*Vlajka*, listopad 1930: 9), (2) *Hitlerovská* (*Vlajka*, říjen 1932: 8), (3) *Švýcarská* (ibid.: 14), (4) *Literární* (*Vlajka*, prosinec 1932: 4), (5) *Divadelní* (ibid.: 11).

V textech se setkáváme s V. Dykem (1), A. Hitlerem v kontextu československého národa, kterýžto lid ničí sám sebe (2), S. Čechem a jeho „písni“ (3), levou literaturou (4) a „cizím divadlem“ (5).

Hitlerovská

*Šel Emil Synek skromně do Německa,
Eduard vydání mu platil všecka.
I bádal Synek mezi Hakenkrajcy,
jaké že mají na Č. S. R. rajcy.
Haknkrajcleři, to jsou džentlméni,
že ani Gaspar Ruiz jim roven není.
Synkovi řekli: Rci Českému Slovu
tuto milostnou vzkazku Hitlerovu:
My na Č. S. R. neplýtváme síly.
Za nás vše dělá lid váš pošetilý.*
(*Vlajka*, říjen 1932: 8)

Švýcarská

*Geronův smích... Náš Svatopluku Čechu,
tvá báseň dneska sedí víc, než dřív.
Leč neplač proto. Můžeme pro útěchu
ti gratulovat, že už nejsi živ.*

(*Vlajka*, *ibid.*: 14)

„Luk“ ale do *Vlajky* vnáší i jiné formy. Dvě z nich jsou nejvýraznější: pásma dvouveršových epigramů (např. *Šestero socialistické* (*Vlajka*, červen 1930: 6)) a rozsáhlý anekdotický povídkový cyklus *Bajky prostonárodní*.

Bajky prostonárodní jsou až na výjimky krátké útvary, často je jich v jednom čísle vyšší počet. Zpřítomňují národnostně uvědomělou reakci na soudobé situace, převážně z politického prostředí, stejně jako texty Ježatcovy. V náčrtech se drží absurdních dějových konstrukcí za účelem humorného působení.

Zmíníme se zde alespoň o dvou příkladech: 1) Karel Kramář navštívil biograf, ale nebyl spokojen, protože „shledal, že je to mnoho činů ale málo slov“ (*Vlajka*, březen 1930: 14), šel tedy posléze na operu, která jej uspokojila, protože v ní „bylo mnoho slov, ale žádné činy“ (*ibid.*). Konečně se tedy Kramář, vyznává tento text, ocitl „mezi svými“ (*ibid.*). 2) Bůh čte *Vlajku* a uvažuje, že není možné hněvat se na československé poslance, že nejsou podobni andělům, protože zatímco andělé „mají rozum a svobodnou vůli, ale těla nemají“ (*Vlajka*, květen 1932: 5), poslanci „sice těly tučnými slynou, avšak nemají ani rozum, ani vůle svobodné“ (*ibid.*).¹⁰²

Některé texty podepsané „luk“ byly stiženy cenzurou, ať už částečnou (časté v případě *Bajek prostonárodních*) či úplnou (např. *Bajky prostonárodní*, *Vlajka*, říjen 1934: 13–14 nebo báseň *Balada nadějí*, *Vlajka*, listopad 1930: 10).

Jedním z autorů *Vlajky*, kteří se vymykají krátkým formám, je Lubomíra Kukla. Uvádíme zde jeho básně *Srdce a Bůh* (*Vlajka*, červen 1931: 12) a *Trpící země* (*Vlajka*, prosinec 1933: 6).

Srdce a Bůh: Na jednu stranu tento text k ostatním připodobňuje skutečnost, že zde nacházíme verš „Země nám matkou milovanou byla“, na stranu druhou zde najdeme jisté hlubší vnímání a komplikovanější vyjadřovací prostředky:

Jen očima mluvila, a srdcem jenom. My, děti její, též.

Neuvěřili jsme v černožlutou lež.

Věděli jsme, že zemře, protože Bůh je živý,

a jinak než lidé spravedlivý.

Lyrický subjekt vyzývá přišedší den, kdy „země, pyšna, vstala“ a následujícím veršem tento čas spojuje s něčím tak vysokým, jako je láska: „Na horkém slunci lásky srdce naše zrála.“ Ve strofách,

¹⁰² *Bajky prostonárodní* najdeme také zde: *Vlajka*, březen 1930: 13, květen 1930: 7, červen 1930: 11, červenec 1930: 9, únor 1931: 15–16, březen 1931: 9, květen 1931: 10–11, srpen–září 1931: 13, listopad 1931: 9, prosinec 1931: 10, leden 1932: 15–16, únor 1932: 12–13, duben 1932: 6, červen 1932: 10, říjen 1932: 11, listopad 1932: 12, prosinec 1932: 8, květen 1933: 14, říjen 1934: 13–14 (zabaveno cenzurou).

kteře následují, Kukla poeticky pestře deklamuje verše o úpadku země (zapřičiněné „povstáním nepotrestaných hříchů“) a jejich „dětech“:

*Zem těžce dýchala. Na troskách štěstí svého
cítíla bolest boje vražedného,
hyeny hltavě krev ran jejích pily,
a děti, vlastní děti její svou matku hanobily.*

Je to Bůh, kdo „dětem“ velí „jít, a tvořit divy“ i kdo káže „v boji krváceti“. Je nám připomínána oběť života na oltář snu. Po obratu k úpadku se Kukla obrací k víře, a to jak v Boha a jím posvěcené poslání, tak ve vítězství („my, děti své země, jdeme matku svou vykoupiti“).

Trpící země: Text je protkán obrazy těžké práce, jež je projevem vzdoru, a odhodlání. I v této básni nacházíme religiózní rozměr, i zde je úzce spjat s životem národa („Jen dej mi sílu, sílu dnešek snést. / Nemám již síly pro bolest. / Příliš jsem vytrpěla již. / Jsem slába. Bože, neslyšíš? / Ty víš, co matce nejsnáze srdce zlomí. / Nedopuť, by se srdce zlomilo mi. / Stín zoufalství už v tvář mi sed. / Dej sílu, sílu vydržet!“). Ačkoli text inklinuje k meditativnímu či kontemplativnímu čtení, nezbavuje se dialektiky boje *pro* národ („Ve věčném vzdoru / své ruce napřahuji kořistníkům hněvu, / chráníc své děti mlčky, bez úsměvu. / Mé srdce krvácí. Neslyším nikdy díků. / Mé děti, oslněny zbrojí kořistníků, / věří jich svodům, slepy k nebezpečí. / Nedbají matky. Cizí dbají řeči.“). Zároveň jde o boj *za* národ a vlastně i *proti* němu („Aby můj boj byl těžší, / na nohy, na ruce se mi věší, / mému vzdoru lají, / mým ranám zlostně se vysmívají.“).

Obraz nesvobodné země, jenž podporuje vlajkařské nazírání protikladu minulost–přítomnost, a inklinaci k autoritám ilustrují básně Vojtěcha Roznera *Dosti Wolker!*, *A. C. Nor demaskován* a *Včera není dnes*. Na adresu Havlíčka, Nerudy, Machara a Dyka (*Vlajka*, březen 1928: 49b):

Včera není dnes. Na adresu Havlíčka, Nerudy, Machara a Dyka

Dobře se vám, páni psalo.

Hůř je s námi dneska.

Za šleh, facku – odpovědnost

Veliká a těžká.

Čím jste, sotva byste

za dnešních dnů byli.

*Třistapětašedesátkrát za rok
by vás odsoudili.*

*Tomu líp, kdo nesvoboden
svobodu si louská.*

*Dnes jsme dál. Jsme v republice.
A to bylo za Rakouska.*

*Pokrok spěchá vpřed.
Všecko plave s proudem.
Dnes lze svoji hloupost
chrániti si soudem.*

(Ibid.)

V roce 1933 se k uvedeným přidává postava pod jménem Hokar – do *Vlajky* přináší formálně i významově prosté texty. Odkazujeme na čtyřverší *Vítězné náměstí* (*Vlajka*, únor 1933: 4) nebo *Slovem a skutkem*:

Slovem a skutkem

*Státní zaměstnanci! „Zájmy Vaše
i hlasy Vaše to vše je naše!
Stát ale nesmí zmenšit „příjmy“ naše,
tož ať zmenší raděj – příjmy Vaše.*

(Ibid.)

V kontextu vlajkařské beletrie vyniká desetistřbová báseň Františka Zavřela oslavující Itálii a Benita Mussoliniho (*Vlajka*, 1. 3. 1938: 56): „Mussolini! Řidiči Italie / tak Tě vidím, bezmocné době ve tvář / kterak patříš poutaje chaos její / kovovým zrakem.“¹⁰³ Zaujme jednak svou obnažeností, jednak výstavbou – konečně, Zavřel je pravděpodobně jediným profesionálním beletristou aktivně ve *Vlajce* uveřejňujícím své básnické texty¹⁰⁴. Pro reflexi přijetí Zavřelových sbírek odkazujeme k E. Burgetovi (Burget 2013).

¹⁰³ Báseň pochází ze sbírky *Mezihra*, vydané v roce 1929. Ve *Vlajce* se ale dočteme, že byla vydána o tři roky dříve, tedy v roce 1926 (*Vlajka*, 1. 3. 1938: 56).

¹⁰⁴ Za profesionální spisovatele považujeme i Sonju Špálovou a Františka Kožíka, ale oba ve *Vlajce* uveřejnili pouze

Vidíme, že častým rysem publikované beletrie je pseudonymita (či kryptonymita) pisatele (Ježatec, Elk, Luk,¹⁰⁵ Hokar, Jan Maria Plojhar, Fortinbras¹⁰⁶), v roce 1928 přitom tento aspekt prakticky zastoupen není (viz povídky Karla Halmana *Lebka* (*Vlajka*, leden 1928: 15–17) či *Partneři* (*Vlajka*, březen 1928: 65–67, červen 1928: 92–94), Josefa Polodny *Smírný den* (*Vlajka*, únor 1928: 38–41), *Chudý stůl. Črta předválečná* (*Vlajka*, březen 1928: 61–64) či Saši Jesenského *Mnich a nevěstka. Z renesančních novel* (*Vlajka*, únor 1928: 36–37).

Mimořádně rozsáhlé jsou na poměry *Vlajky* veršové útvary Josefa Polodny *Umírající moře* (*Vlajka*, leden 1928: 13–14) nebo *Krev Revoluce. Kubkovu „Atamanu Rinovi“* (*Vlajka*, únor 1928: 35), z níž přetiskujeme úryvek: „Do boje jděme! / V kamenném šiku chci padnout první! / Za právo lidí všech, / za lásku čistého srdce, / za lidskou krev – / za krev stárnoucí revoluce.“ (Ibid.)

Polodna je „básníkem revolučního vítězství“, zároveň se ale místy pokouší do svých textů vnést konzervativní obraz náboženské víry. Jeho tématem je především těžký život dělnické třídy (viz cyklus *Ranění – Na cestu* (*Vlajka*, červen 1928: 90), *V továrně* (ibid.: 91), *U vysoké pece* (ibid.), *Na šachtě* (ibid.)). Do stejné autorské kategorie bychom zařadili příležitostně publikujícího F. Slavatu (*Vlajka*, únor 1928: 35).

Výjimečnými zjevy jsou pro nás Josef Pšenčík (*Vlajka*, leden 1928: 16), Lubor Rón (*Vlajka*, březen 1928: 61) a František Kožík (*Vlajka*, červen 1928: 95), neboť nedodržují vlajkařskou představu o angažované tvorbě – projevují se spíše jako básníci kontemplativního, „soukromého“ subjektu – tato poloha souhlasí s jinou názorovou linií, jež se ve *Vlajce* objevuje: účelem umění je nikoliv rozrušovat, nýbrž tišit.

jeden beletristický text (Špálová, Sonja: *Bláznova dobrodružství* (*Vlajka*, leden 1928: 11–13); Kožík, František: *Pohřeb* (*Vlajka*, červen 1928: 95)).

¹⁰⁵ Je více než možné, že Luk nemá kryptický potenciál, původem je pouhá zkratka a náleží Lubomíru Kuklovi.

¹⁰⁶ Ukázkou textů Fortinbrase (pravděpodobně Františka Zavřela) jsme umístili do oddílu *Fortinbras*. Aféra František Zavřel.

5 Kontext

Jelikož vlajkařské uvažování o uměleckých osobnostech se neoddělitelně zakládá i na příslušnost sledovaných autorů k sociální, politické, etnické či národnostní skupině, není od věci zaměřit se ještě na modely, které vlajkařské chápání formují. Konkrétně si představíme základní, lehce odhalitelné modely: postavy Žida a komunisty, jak vyvstávají z textů otištěných ve *Vlajce*.¹⁰⁷

Kapitoly Židovství a Komunismus začleňujeme, jelikož považujeme za podstatné zdůraznit, že veškeré výroky o literárních a kulturních osobnostech, jimiž se zabýváme výše, jsou provázány či značně ovlivněny širším obrazem kulturní existence. Rozumějme: pokud do diskurzu časopisu vstupuje židovství či zednářství, židozednářství či např. židobolševismus coby zákázonosný činitel, nutně toto ovlivňuje i výroky o literatuře. Jinak řečeno: *Vlajka* programově odmítá pozitivní kulturní vliv a působení židovství, mj. proto, že je považuje za nenárodní. Podobně socialismus je soustavně považován za „internacionální“. Pokud pro *Vlajku* zůstává pouze to, co je „národní“, jsou tím markantně omezena témata, jimž se může věnovat, resp. osobnosti, jež může přijímat. Je třeba uvědomit si povahu výběrů, jež časopis provádí.

Domníváme se totiž, že atributy připisované židovství či komunismu lze s jistými omezeními připsat i kulturním dílům či tvůrcům, jež *Vlajka* nevnímá pozitivně.

Ještě jinak – pokud např. redaktor *Vlajky* ve svém textu rázně odmítne socialismus jako umělecky neproduktivní a vyhradí se proti veškerému umění vytvořenému socialistou, vchází tato skutečnost do dialogu s textem, v němž se hovoří o konkrétním socialistickém autorovi.

5.1 Židovství

5.1.1 Ze zdrojů antisemitismu

Vyhraněný antisemitismus je na programu *Vlajky* od jejího počátku. Za období protektorátu je přitom agresivní protižidovský postoj nejsilnější. Společně s týdeníkem *Arijský boj* představují nejštvanější antisemitský přístup. Antisemitismus na území Československa v počátcích *Vlajky* pramenil především ze dvou dlouhodobě zatížených zdrojů: 1) Z rozdělené Národní strany vzniklo ve „staročeském“ prostředí antisemitské hnutí, v jehož čele stanul V. Březnovský. V prostředí „mladočeském“ sloužily za platformu antisemitismu Radikální listy. 2) Druhý proud představovala katolická strana vedená V. Myslivcem. (Nakonečný 2001: 242–243)

¹⁰⁷ Že se ve *Vlajce* komunismus jako nepřátelská mocnost objevuje vedle židovství, samozřejmě není náhoda. Odkazujeme k pojmu židobolševismus, resp. ke knize věnované spojení obrazu komunisty a Žida: Gerrits, André: *The Myth of Jewish Communism. A Historical Interpretation* (Brusel: Peter Lang, 2009).

Vliv, který zůstával přítomný i přinejmenším v prvních desetiletích 20. století, představuje Hilsnerova aféra z roku 1898 či brožura Václava Březnovského¹⁰⁸ *Ve spárech židovstva*, která byla vydána v roce 1901. Podobný, pravděpodobně vlivnější spis představil později August Rohling pod titulem *Talmudský žid* (německý originál vyšel v roce 1910) – ten se zabýval „důkazem“ existence židovské rituální vraždy (ibid.: 243).

Dalším výrazným činitelem na poli antisemitského uvažování byl Rudolf Vrba, autor *Vraždy v Polné a Zkázy Slovanů*. Co se týče knižních dokladů/zdrojů antisemitismu, výrazný přelom na tomto poli představuje český překlad spisu *Protokoly sionských mudrců*¹⁰⁹ (1937) – ten se řadí k již zmíněným svým cílem, a to sice „legitimizovat“ tvrdý antižidovský postoj (ibid.).

K podobným titulům je třeba počítat, zvláště s přihlédnutím k našemu tématu, díla Jana Rysa-Rozsévače: *Hilsneriáda a TGM* (1938) či *Židozednářství metla lidstva* (1939) (ibid.).

5.1.2 Židovství ve *Vlajce*

Židovství je nacionalistickým táborem pojímáno jak jako fenomén, který ovládá (vládní struktury), který je součástí národnostního, rasového i náboženského diskurzu, tak ve stejné chvíli jako prostředek boje proti soudobému stavu společnosti – a to dle výstavby „židovství je špatné“, ergo „co je židovské, je špatné“.

Tento model, *Vlajkou* využívaný, má potenciálně těžko vyčerpatelnou míru využití. Pokud se nám zdá, že texty obsažené ve *Vlajce* „ohýbají realitu“, snáze se přiblížíme uvažování autorů, pokud budeme mít „funkčnost“ tohoto modelu na paměti. Pro ilustraci: Pokus o znehodnocení vědecké práce T. G. Masaryka skrze debatu o *Rukopisech* je blízce příbuzný štvavé kampani mířené proti němu za pomoci židovské otázky, neboť směřuje ke stejnému cíli – ke změně dosavadního a vytvoření nového, zde konkrétněji k přeměně společenského obrazu 1. československého prezidenta.

Téma židovství se na stránkách *Vlajky* objevuje v rámci mnoha frekventovaných modelů. Zde ukážeme některé z nich.¹¹⁰

¹⁰⁸ Březnovský svébytně pokračoval ve snahách Jana Stanislava Skrejšovského.

¹⁰⁹ Osoby odpovědné za falšování *Protokolů* (založených zřejmě mj. na výňtcích z díla Maurice Jolyho (1864)) patřily k ruské státní policii, podotýká P. L. Landsberg – společně s přesvědčením, že „obvinění založená na úplně zfalšovaných dokladech se jich [Židů] rozhodně nemohou dotknout“. Konstatuje nicméně dále – a my musíme na základě našeho pozorování přitakat – že ačkoli jsou tento a podobné dokumenty empiricky falešné, jsou platné „legendárně“ (toto označení způsobu platnosti volí P. L. L.). Viz Landsberg, Paul L.: *Zkušenost smrti*, přel. L. Hejdaček a J. Sokol (Praha: Vyšehrad, 2014), s. 68–69. Pro zajímavost odkazujeme i na další stránky *Zkušenosti*, věnované „mýtomanovi“, „člověku zaměřeného k pravdě“ nebo „člověku mýtu“.

¹¹⁰ Pro srovnání doporučujeme: Borůvková, Marianna: *Antisemitské časopisy Vlajka a Národní republika*. Praha: 2014. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta. Ústav české literatury a komparatistiky. Vedoucí práce Jiří Holý.

5.1.3 Židovství mezinárodní

Jednou z metod, ke kterým se vlajkaři uchylují, je vykreslení Žida jako osoby nadnárodní ve smyslu osoby bez vlasti, která tím pádem nemůže sloužit cílům národa, jehož se tváří být součástí. Boj proti židovství je pro *Vlajku* na jedné straně bojem za národ, ale nadnárodní, potažmo mezinárodní charakter Žida otázku rozšiřuje nad rámec jediného národa – jedná se tedy ve stejné chvíli o boj veškerých národů, respektive všech vlastenců proti Židům.

To dokládá mimo jiné dualita „mezinárodního židovství“ a nacionalistické vlády (německé), jak je zobrazena v textu Jaromíra Slavaty *Nacionalismus a židovství (Vlajka, květen 1933: 8–10)* – autor článku označuje zmíněný boj za největší boj německé historie, neboť jde zároveň o boj všech národů. Ve stejném textu se dozvídáme, že Židé jsou provokatéři („bylo zbito a zabito několik židovských provokatérů“ (ibid.: 9)) a že v souladu s duchem velkého boje by se nacionalisté neměli přidávat k nářku tisku.

Vlajka se často dovolává citu, morálky a zodpovědnosti, na druhou stranu se zde dočteme, že Slované mají tolik soucitu, až jej autor v tomto kontextu považuje za nectnost (ibid.: 8) a připomíná nutnost „tvrdomi a chladné krve“ (ibid.: 8) – podotýká, že Židé způsobili mravní rozklad německého lidu.

Model Žida, v němž tento ze své přirozenosti upřednostňuje vlastní prospěch před prospěchem kolektivním (ve smyslu národa) se objevuje opakovaně. Někdy je důraz postaven také na tezi, že Židé aktivně vedou protinárodní boj s cílem ovládnutí národních celků, např. M. X. Laišner v textu *Jsou Židé hloupi?* (*Vlajka, prosinec 1932: 10–11*) píše: „Světovou politiku řídí mezinárodní Židovstvo, [...] bojujeme proti nadvládě Židovstva, jež krom myšlenky nadvlády sleduje cíl: Porobu ostatních.“ (Ibid.: 11)

Žid zkrátka nemůže být nacionalistou, stojí mimo národ: „Sionismus má jednu dobrou stránku: udržuje ve XX. Století uzavřené židovské ghetto. V budoucnosti postačí, vyvodit z toho všechny důsledky.“ (*Vlajka, květen 1933: 9*)

5.1.4 Židovství prospěchářské

Výchozí vlajkařský axiom bychom mohli zrekonstruovat takto: My trpíme, Židé se mají dobře. My jsme morální, Židé ne. Židé se mají dobře, protože jsou nemorální.

Žid je dle *Vlajky* oportunist a nejvyššího, absolutního kalibru – a co víc, podporuje ho nenáviděná vláda: „Židé s pomocí vládních kruhů dále hospodářsky ožebračují národ, který po tisících přechází z hladu do Ameriky a jiných zemí [...]“ (*Vlajka, prosinec 1930: 12*)

Je třeba pochopit, že problémem není samotné obohacování, jehož se Židé dopouštějí, ale obohacování ve vztahu k národu – Žid se obohacuje na jeho úkor, a to dokonce za shovívavého

souhlasu vládnoucích struktur: „Bída našeho lidu je nevýslovná a je těžko pochopitelná těm, kdož ji na vlastní oči neviděli. A při tom z krve našeho lidu bohatnou Židé a všichni ti, kdož žijí ve stínu milosti vládnoucího režimu.“ (Ibid.)

V politickém prostoru je navíc Žid za mnohé zodpovědný, díky své prospěchářské podstatě se dostal na významné pozice. Takové závěry činí mj. Jožo Rybnický v textu *A ještě Podkarpatská Rus*¹¹¹ (*Vlajka*, květen 1932: 8–9): „Druhým výstražným problémem podkarpatským a slovenským, také celostátním, jest věčná otázka židovská. Je trestuhodné, že odpovědní činitelé nečerpají poučení z historie jiných národů. U nás se opakuje doslova totéž, co se provádělo v Maďarsku, kde žid byl hybnou pákou panujícího režimu. (Ibid.: 9)

Důsledek prospěchářství se dle Rybnického následně projevuje ve formě výhod, kterých Židé požívají oproti Slovanům: „Na Pod. R. se zakládají české školy pro židy a jsou zjevně favorisovány na úkor školství ruského.“ (Ibid.)

Žid je ve *Vlajce* nejen nadnárodní, ale také „nadčasový“ – je do značné míry neměnný – a do té míry, do jaké toto neodporuje jinému vlajkařskému cíli, je v pravém slova smyslu archetypický.

„Žid jde vždy s duchem doby a podlízá vládnoucí většině. Židovská znalost lidí a jejich slabostí, schopnost – odhadovat a kšeftovat s lidskou nevědomostí, dělá z nich důležitého činitele,“ (ibid.) čteme dále v Rybnického příspěvku. Kromě faktu, že je v čase v jistém smyslu neměnný, vidíme, že autor Židům neupírá soubor schopností, v tomto kontextu se ale jedná o schopnosti, které jsou v rozporu s morálním konáním. To konečně plně odpovídá záměru pisatele, neboť dále dodává, že pravým židovským cílem je „demoralisace, nepokoj, stálá revoluce a ‚kalná voda‘“ (ibid.), v níž mohou Židé „lovit a spekulovat“ (ibid.).

Chovat se k Židovi vstřícně znamená pro Rybnického zločinné jednání, protože, jak podotýká, „Žid se assimiluje jen v zájmu obchodním“ (ibid.), tedy pro vlastní prospěch. Židovské prospěchářství přitom dle textu ústí ve stavu, v němž všechny politické strany kteréhokoliv státu touží po jejich přízni – z toho důvodu, že Židé mají specifický vliv („krčmář, lichvář, handlíř – jedním slovem žid – toť tichý vládce celých vesnic a ten může obstarat spoustu hlasů při volbách“ (ibid.)).

Žid se žene za penězi, a když pomáhá, říká Rybnický, jde u něj o „dodávku a kšeft“ (ibid.) – příčinou dobrého konání je tedy vidina vlastního prospěchu, ve vlastní podstatě je však bezohledný.

Toto chápání Žida zůstalo v zásadě nezměněno i za protektorátu: Žid chce válkami zbohatnout, tzn. je příčinou válek. Jednoduše nemůže konat jinak než špatně: „V každém, třeba zdánlivě ideálním činu Žida je téměř vždy maskován zločin“ (*Vlajka*, 3. 1. 1940: 3).

¹¹¹ Podkarpatská Rus je častým tématem *Vlajky* – opakovaně se zde objevují politické, studentské a jazykové otázky s ní spojené – je ostatně i tématem celospolečenským. V případě zájmu viz Rychlík, Jan; Rychlíková Magdalena: *Podkarpatská Rus v dějinách Československa 1918–1946* (Praha: Vyšehrad, 2016).

Také M. X. Laišner uvažuje o židovské podstatě – v článku *Jsou Židé hloupi?* dochází k závěrům, v jejichž vyznění jsou Židé schopní, ale s ohledem na národnostní specifika bez možnosti pracovat pro národní stát. Vidíme, že Žid je úspěšný („žida vidíme jako převládajícího činitele ve světovém obchodě. Veškeré koncerny ve světě řídí vždy několik nejvyšších rozhodujících činitelů a těmi jsou Židé“ (*Vlajka*, prosinec 1932: 11)), ale jeho schopnost je zároveň jeho prohřeškem, neboť vede k jeho vlastnímu prospěchu, potažmo k prospěchu židovství jako celku – cítí totiž dle Laišnera sounáležitost k jednomu souřadnému celku. Že tomu tak je, vyvozuje autor následovně: „Kdyby tomu tak nebylo, museli bychom považovati židovskou rasu za méněcennou, naprosto indoletní, bez organizačního smyslu, bez intelektu, za neomezeně hloupou“ (ibid.). Svůj text Laišner zakončuje definicí Žida jakožto organizátora, který touží po moci a bohatství.

5.1.5 Židovství nepřínosné a destruktivní

Že židovství nepředstavuje společenský přínos, patří k frekventovaným tezím. Očekávatelně je spojena s přesvědčením nacionalistů, že kultura má v první řadě sloužit národu – k národnímu vzepětí a růstu – a opětovně vycházet z národa a jeho potřeb. Konstrukce nového je vedle destrukce starého zásadním požadavkem *Vlajky*.

Žid nicméně nedokáže vytvářet, je nestálý, nemůže sloužit cizímu národu („můra – z květu na květ, vysává vždy trochu medu a vyrábí cosi, co se může zdát pěkné, ale nikdy není přínosem nových hodnot“ (*Vlajka*, květen 1933: 9)). Postrádá schopnost jít do hloubky a jako takový není tvůrcem.

Jelikož budování národní kultury a posilování ducha národa vyžaduje pospolitost, představuje Žid problémový prvek – pro svou odlišnost, zejména neschopnost být ve vlajkařském slova smyslu součástí národa, je nepřizpůsobivým, a tedy destruktivním činitelem.

Zároveň se *Vlajka* často odvolává k vyšším instancím, nepřilíží výjimečně k filozofům – stejně činí i Lubomír Rubach, polský nacionalista. V rozhovoru s titulem *Naši spolupracovníci v Polsku* (*Vlajka*, říjen 1932: 10–11) se vztahuje k Ottu Weiningerovi. Zpřítomnění (nejen) filozofů v tomto kontextu *Vlajce* umožňuje vytvářet i na stránkách časopisu metafyzické koncepty.

Lubomír Rubach v interview uvádí: „Jsme pamětlivi slov Oty Weningera, velkého židovského filosofa, který nejlépe popsal židovskou duši, pravě, že Židovstvo jest bez duše, která jest v chaosu. Proto my musíme býti odpůrci židovstva, jelikož pracujeme k opačnému cíli, totiž ke konstruktivismu“ (ibid.: 10).

Pojetí Žida jako entity s destruktivním potenciálem nacházíme ve *Vlajce* samozřejmě i za protektorátu: Autor textu tvrdí, že pokud by byli Židé dále trpěni, zničili by celou lidskou civilizaci – slovy autora by toho dosáhli takto: „nastolili příšernou, zkamenělou ‚kulturu‘ doby, kterou má

lidstvo tisíce let za sebou, ale kterou Židovstvo fanaticky a neproměnně ustavičně udržuje“ (*Vlajka*, 5. 1. 1940: 1).

Vidíme, že Žid je činitelem, který, pokud má onu možnost (která spočívá už v jeho existenci), svým působením směřuje proti vývoji lidstva jako celku. Společně s nutností zbavit se Židů vyzdvihuje zároveň pisatel potřebu odstranit zednáře a marxisty. Židovský „destruktivní charakter“ se v neposlední řadě uplatňuje i na rovině umělecké.¹¹²

Vlajka v prvních 7 ročnících udržuje velice silný studentský charakter: informuje o dění na univerzitních kolejích, zabývá se kolejní samosprávou, shromážděními studentských spolků a jejich činnostmi – a publikuje příspěvky týkající se situace na vysokých (a od roku 1932 i středních) školách. Posledního bodu se týká specifické zacházení s obrazem Žida.

Četné textové doklady mapují údajnou nespokojenost československých studentů se stavem studentstva na vysokých školách. Nejčastěji je v tomto kontextu zmiňována bratislavská univerzita, Univerzita Karlova a České vysoké učení technické. Způsoby, jakými do těchto textů (destruktivně) vstupuje Žid, je pravděpodobně nejvhodnější nazvat Žid-narušitel, neboť z pohledu pisatele zřetelně představuje rušivý prvek – v širším kontextu se *Vlajka* vymezuje proti všemu cizímu, nenárodnímu, ale židovství odmítá nejcitelněji.

V prosincovém čísle třetího ročníku nacházíme příspěvek s titulem *Záplava polských, maďarských a všelijakých Židů na universitě bratislavské* (*Vlajka*, prosinec 1931: 16), v němž se setkáváme s přímočarými odsudky židovských studentů – autor se přitom staví do pozice mluvčího československého studentstva, jímž konec konců do značné míry byl:

Pohled do poslucháren a laboratoří medicínské fakulty bratislavské vzbuzuje dojem, jako by ta fakulta byla někde v Minsku nebo Kišiněvě. Tolik přírodních semitských ksichtů snad by se ani v těchto vyhlášených městech židovských nenašlo. Většina Židů, která je nepřijata na university v sousedních zemích, jde k nám, neboť v Československu daří se Židům lépe než v Palestýně, řekl vrchní rabín karpatoruský. Na medicínské fakultě v Praze je už tolik Židů, že by větší procento naše studentstvo nesneslo, proto byla jimi obdařena Bratislava, neboť tam studentské demonstrace předloni byly poměrně slabé a proto vláda se domnívá, že tam ty Židy ještě snesou.

(Ibid.)

Dále autor vyčísluje situaci na bratislavské univerzitě – tvrdí, že na tamní lékařské fakultě představuje podíl židovského studentstva (včetně československého) 80 % celku a celý článek zakončuje touto alarmující větou: „Slovenské studentstvo tento stav těžce snáší a v nejbližších dnech podnikne rázný zákrok proti nim“ (ibid.).

¹¹² „Práci konají nenápadně jako ti červotoči, jichž dílo lidé poznají, až když se prkno rozpadne. Červotoč v měkké naší lípě, dovrtal se až k velkému našemu básníku Jaroslavu Vrchlickému.“ (*Vlajka*, říjen 1937: 17).

Článek *Exodus polských, besarabských a všelijakých Židů z pražské univerzity* (*Vlajka*, duben 1932: 16) informuje o studentské demonstraci a jejím výsledku: „Nedávné demonstrace na technice a lékařské fakultě měly přece svůj jakýsi dobrý výsledek. Několik desítek pro československé studentstvo obtížných židovských studentů šlo si hledat v minulých dnech nový domov na univerzitu padovskou“ (ibid.).

Nepříjemnou předpověď pak přináší závěr textu: „Když tito Židé odjížděli z Prahy, přišlo se s nimi rozloučit mnoho obecnstva. Až budou odjíždět ještě další transporty, přijde nás na nádraží ještě více, abychom jim popřáli šťastnou cestu a aby se jim v Padově tak zalíbilo, by se k nám už nemuseli vracet“ (ibid.).

Ve stejném roce byla ve *Vlajce* otištěna několikastránková historická úvaha Jana Vrzalíka o židovském nároku na Univerzitu Karlovu, pojednávající o působení Židů na její půdě od dob Karla IV. po současnost (*Vlajka*, duben 1930:11–13), a stejný ročník přináší i text, z něž vyvstává již nastíněný vlajkařský názor jasně v krátkém spojení označujícím židovstvo na tuzemských vysokých školách za „bahno z ostatních zemí“ (*Vlajka*, listopad 1932: 16).

5.2 Komunismus

Vlajka už vinila vládu a víceméně celý stávající politický systém z hospodářského, sociálního i kulturního úpadku.¹¹³ Pokud hovoříme o komunismu zastoupeném v politickém vedení země, spadá vlajkařská kritika komunismu zaprvé do okruhu obecněpolitické kritiky, zadruhé a výrazněji je ovšem vystavován kritice jednak kvůli z nacionalistického hlediska nepřijatelného internacionalismu,¹¹⁴ jednak kvůli neutěšeným poměrům v SSSR. Nejsou to tedy jen komunisté „domáci“, komunismus je pro *Vlajku* nepřijatelný jak ideologicky, tak, lze-li tuto sféru od ideologie oddělit, praktickými důsledky.

Vztah *Vlajky* ke komunismu, potažmo k marxismu, je odmítavý, což její autoři demonstrují častými příklady ze života lidí, kteří jsou komunisty „ovládáni“ – jak z československého prostoru s komunistickým partajním vlivem, tak z území ovládaného Sověty. Ale zatímco máme na paměti základní odmítavé východisko, je i na komunistickou tematiku na stránkách *Vlajky* třeba pohlížet s pochopením pro jistou nestálost autorského ideologického hodnocení, které pramení v okamžitých potřebách redakce. Ta běžně reaguje na nedávné události a výjimečně uchopuje komunismus odlišně od způsobu, který by napovídal charakter většiny příspěvků. Tento rozdíl nicméně

¹¹³ „A proto nezbyvá, než přiznati se loyálně, že děláme periodicky blbečky všichni, kdo máme to neštěstí, že překročili jsme 21. jaro věku svého. Neboť musíme voliti nevolky volky, ačkoliv se v nás všeco bouří proti tomu, bychom dovolili řídit své osudy lidem, kteří nás už tolikrát zklamali,“ píše Lubomír Kukla v textu *Umění být blbečkem* (*Vlajka*, duben 1930: 6).

¹¹⁴ František Mareš v *Kořenech nynějšího zla* přímo říká, že internacionalismus se staví proti životu. Národnost je dle jeho názoru základ lidské identity – zachovat svou národnost je mravní povinnost a mravnost je základem života (*Vlajka*, březen–duben 1933: 1–3).

nepřekračuje pevnou hranici; pro znázornění se můžeme podívat, jak je s komunismem zacházeno v textu *Průvody, průvody...* (*Vlajka*, květen 1934: 5–7):

Nejvíce nám bylo líto komunistů. To, co jsme viděli v průvodu, to byli skuteční proletáři, lidé chudí. Lišili se od soc. dem. i nár. soc. velmi podstatně. To, co kráčelo v průvodu vládních socialistických stran, to byla zburžoášená vrstva, to byli lidé s plnými žaludky, tam jsme viděli bohatce. Tam jsme viděli pokrytce, kteří vykřikují fráze o bídě: byli to však měšťáci v tom hanlivém smyslu, byli to lidé zpanštělí, se všemi choutkami pánů.

Ale v průvodu komunistů šla bída. A šla s nimi hrozná nenávist k těm, kteří bídu nemají. A šla s nimi také víra, že idea, ve kterou věří, spasí svět.

Proto jsou to ti nejubožejší z ubohých. Jejich idea nespasí svět. Nemůže spasit už také proto, že nejpálenější podvodníci světa se jí chytli, aby zradili i zde. Neboť víte, kdo nadšeně tleskal jejich průvodu? Židé! Blahobytně vyhlížející bohatci s pěstěnými nehty, tleskali nadšeně heslům vykřikovaným proti tomu zlu, jež v první řadě způsobila zlatá internacionála, mezinárodní kapitalismus.

(Ibid.: 6–7)

Z citované pasáže lze pochopit důvod mírného (v kontextu dalších textů periodika) tónu pisatele – tedy fakt, že v tomto konkrétním textu nejde (v zásadě výjimečně) o archetyp komunisty, který vstupuje do všech kontextů jako hotová, dotvořená destruktivní entita, nýbrž o komunistu, který je svým způsobem obětí – a chápeme také, proč je zvolen tento přístup. *Vlajka* zachází se svými tématy, i s těmi stálými, výrazně tendenčně. Udržuje linii, již si nastolila, ale jelikož jedním z opakovaně využívaných modelů je označení subjektu za nepřítele, proti němuž je třeba vést boj, vznikají i ad hoc hierarchie těchto nepřátel – a v tomto smyslu se proměňuje textové znázornění komunisty a komunismu vůbec. O málo dále se v textu dočteme: „Jsou ubozí, protože jsou slepí. A nevidí, že jsou nástroji nepřítele, který i nám je nepřítelem.“ (Ibid.: 7)

Autor de facto postuluje vztah tří entit, a to sice nacionalismu, židovství a komunismu, z jejichž „juxtapozice“ vystupují dva stěžejní body: 1) komunismus i nacionalismus má společného nepřítele, tedy židovství, 2) nacionalista komunistu převyšuje tím, že na rozdíl od druhého vidí věci v pravém světle, tzn. chápe funkční principy židovství a komunismu lépe než druhý.

5.2.1 Komunisté morálně slabí

Jednu z metod, jež *Vlajka* využívá pro vykreslení svých „nepřátel“, představuje jejich popis jakožto morálně slabých. Jedním z prostředků k tomu využitých je označení za zbabělce. Nejen že komunisté neutíkají – po německých volbách v roce 1933 dokonce „práskli do zaječích“. Důvod

jejich konání je dle článku *Zbabělý útěk komunist. vůdců v Německu* (*Vlajka*, březen–duben 1933: 3) velice jednoduše vysvětlitelné: „Své nakradené peníze mají uloženy v cizině“ (ibid.) a teď k nim utekli, přičemž „na chudáka Marxe se vykašlali“ (ibid.). To vše z důvodu, že „Němci si na jejich činnost posvětili“ (ibid.). Jak bylo řečeno, komunisté jsou až na výjimky chápáni vcelku jednoduše, a proto není problém se ve stejném článku dočíst: „A tak to udělají ve všech zemích, kde najdou národy dost síly pěkně jim stisknout jejich zlodějské krky“ (ibid.).

Při stejné příležitosti, tedy po volbách v Německu, jsou v textu *Německé volby* (*Vlajka*, březen–duben 1933: 4–5) kritizovány domácí politické stálice: „Naše politické Pythie prorokovaly, že Hitlerismus padne. Jako skoro vždycky, tak i nyní se mýlily“ (ibid.: 5). Hitlerova politika je posléze označena za politiku kázně a samotný Hitler za zachránce mas. Pro *Vlajku* pochopitelně představuje tolik žádanou politiku síly (a národního obrození), kterou v domácím prostředí nenachází.

Morální nedostatečnost je dle *Vlajky* i hlavní dispozice českých vládních žurnalistů. Společně s tím, že jsou vždy „dokonale rudí“ (politicky či vztekem a námahou) (ibid.: 6). Dle textu *Umění, býti žurnalistou* (ibid.: 6–7) hradní žurnalisté lžou a nedá se jim věřit (což ostatně dle autora, Lubomíra Kukly, již stejně dělá málokdo).

Jan Vrzalík v článku *Armáda Satanova* konstatuje, že morální nízkost komunistů vedla i k jejich postoji k náboženství,¹¹⁵ který vysvětluje následovně: „Bolševici si osvojili přesvědčení, že pokud je v národě živá víra, dotud se nemůže dílo komunismu pokládat za trvanlivé a proto propaganda bezbožství se uznává za jednu z podstatných státních úkolů sovětské vlády.“ (*Vlajka*, duben 1930: 7). Na své tvrzení, že bolševici páchali a páchají hrůzy, Vrzalík navazuje tím, že mají takticky dobře připravený plán na vyhlazení náboženství na teritoriu SSSR. Komentuje (ne)svobodu vyznání na ruské půdě a dále rozvíjí svůj výklad, přičemž leitmotiv tohoto textu i dále tvoří mravnost:

Je proto pochopitelné, že kultura Západu se brání bolševickému barbarství a je docela na místě, že zde vystupují křesťanské církve jako ochránkyň ohrožené mravnosti. A tak, jako se kulturní Evropa postavila ve středověku proti divokým hordám mongolských barbarů, tak se dnes koncentrují síly k duchovnímu boji proti zotročení svědomí, proti mravnímu rozvrtnu a proti potlačení základních práv lidských.

(Ibid.: 8)

¹¹⁵ „Když však bolševici odhodlali se vésti rozhodující ránu proti náboženství, proti základům mravnosti a proti rodině jako základní formě společenského řádu, tu vystoupila na obranu náboženství a základních práv lidských autorita nad jiné významnější, autorita světová – papež a za ním ostatní křesťanský svět. Tak bylo vytvořeno hnutí, jež zachvátilo široké masy lidové a jež je schopné vytvořit situaci pro bolševiky krajně nebezpečnou.“ (*Vlajka*, duben 1930: 7).

Komunista je dle *Vlajky* v pravém slova smyslu nemravný a snaží se rozvracet stát, čímž se stává jejím významným protivníkem, protože Vlajka je dle vlastních slov ve velkém boji za nový, spravedlivý a národní stát a sama je ve svém úsilí obětí soudobé politické situace, mezi jejíž strůjce patří i komunisté (*Vlajka*, březen–duben 1933: 9–11).

Nemorální povaha komunismu se projevuje i přetvářením dobrého ve špatné, jak dokládá text Lubomíra Kukly *K prvnímu máji* (*Vlajka*, květen 1932: 1). Svátek, který mohl být v dětství nahlížen jako krásný, byl, tvrdí autor, poničen dospělým nazíráním – konkrétně nahlédnutím, že se ve skutečnosti jedná o svátek „třídní nenávisti“. Hovoří-li autor příspěvku o socialismu, má na mysli „vzdvížení nízkých pudů davu na podstavec modly“, ztělesnění ničitele hodnot, jež přetváří a převrací: „Z umění učinil nechutný kýč, z vědy lživědu, z defektů zásluhy, ze svobody násilí. Jako již tak často v dějinách lidstva, i zde stala se z krásné theorie ošklivá zbraň, kterou zvítězila mravní chátra. Prosta autokritičnosti, nezastavila se před ničím. Vzala lidstvu víru, naději i lásku a nahradila je svými odpornými surogáty, jimž může sice dodati zevní lesk, ale ne duchovní posvěcení“ (ibid.).

1. máj v nastíněném nazírání nemůže zůstat svátkem lásky – stává být svátkem bludného naslouchání, lži a parazitismu.

5.2.2 Komunismus kolektivní a proletářský

Otázka individuálního/kolektivního rozevívá mezi komunistickou ideologií a pravicovým nacionalistickým hnutím širokou propast. To si vlajkaři dobře uvědomují a využívají existence této odlišnosti k předložení vlastního názoru, totiž přesvědčení o nezastupitelnosti a nutnosti individuality jako základního kamene společnosti (národa).

Jedním z přispěvatelů, který se tohoto tématu dotýká, je Jaroslav Chlubna. V článku *Úvaha k 1. Máji* (*Vlajka*, květen 1930: 2–4) hovoří o svrchovanosti lidu a socialistickém kolektivismu jako o „veřejném tajemství“ (ibid.: 4) – v tom smyslu, že celé zmíněné učení je lživé, ale dogmaticky udržováno „jako sanctissimum“ (ibid.). V tomto kontextu označuje zastánce tohoto systému za „poskakující dervíše“ (ibid.), kteří při pokusu o narušení zdánlivé neporušitelnosti konceptu „počnou dělati nemožný hluk a povyk“ (ibid.).

Chlubna odmítá chápat kolektivismus bez (zde nacionálně zatíženého) pojmu individuality. Doslova říká: „Kolektivismus bez individualit je prázdné heslo. Je to veliké, prázdné NIC“ (ibid.). Ještě jednou se k tématu vrací v příspěvku *Individualism jako faktor demokracie* (*Vlajka*, červenec 1931: 10–12), v němž neměnně popírá efektivitu kolektivismu a opětovně připomíná individualitu, z níž jedině je dle něj možné budovat silný národ. Přímý protiklad individualismu a kolektivismu můžeme ještě jednou ukázat citací: „Nelze očekávati, že by kolektiv byl schopen většího výkonu. A

proto nutno, aby se pěstovala ideologie individualismu, abychom dosáhli vyšší úrovně národního života“ (ibid.: 12).

Spřízněné otázky se dotýká Jaroslav Vídeňský textem *O bohatý národ (Vlajka, prosinec 1930: 14–15)*, v němž vyvstává odlišný, ale paralelní protiklad: „[...] musíme dospěti k tomu, aby společnost našeho národa zburžoásněla, a ne, aby byla dále proletarisována. Tento proletarisační proces musí být zastaven. Je třeba, aby každý jednotlivec si uvědomoval, že má nutnost, a národní povinnost k tomu, aby zbohatnul“ (ibid.: 14).

V souhře s Vídeňským vytváří k problematice vlastnictví údernou glosu Jan Vrzalík v textu *Jdeme vlastní cestou (Vlajka, červenec 1930: 2–3)*: „Dnes i průměrný komunista ví, že fráse ‚soukromé vlastnictví je krádež!‘ je blbost zrovna taková, jako že ‚Tábor je naším programem‘“ (ibid.: 2).

5.2.3 Komunismus nesmyslný a nepřínosný

Je zřejmé, že boj vedený *Vlajkou* proti komunismu se nezřídka opírá o jednoduché konstrukce. K takovým patří i komunikační strategie, v jejímž rámci je komunismus označován, souhrnně řečeno, jako nesmyslný. Doklady zmíněné strategie nacházíme v sledovaném časopise průběžně, jen s nižší frekvencí za protektorátního období.

Ve spojení s komunisty nalezneme v nápaditých obměnách spojení typu „nesmyslné marxistické žvanění“ nebo „rudé žvanění a vyhrožování“, případně alternace způsobu vyjádření, jakého užívá Lubomír Kukla v textu *Kříž bez háků (Vlajka, říjen 1932: 1–2)*: „Hrstka z nás, kdož jsme neztratili hlavu při tam-tamu rudých primitivů“ (ibid.: 2).

Společně s ideologickými východisky komunismu kritizuje *Vlajka* také to, co považuje za důsledky jejich praktického uvedení. Vlajkaři vesměs odmítají moderní umění, přejí si ale rozšiřovat, prohlubovat a budovat produkty národní kultury a chovají víru v umění, které národu pomáhá – z tohoto hlediska je socialismus nahlížen jakožto nepřínosný.

Toto tvrzení podpoříme alespoň dvěma úryvky, které zde zastupují další z metod boje proti komunismu. S. A. Thur ve své úvaze *Socialismus a umění (Vlajka, červen 1930: 11–12)* píše doslova: „Co dal nebo dává socialismus umění? Myslím, že každý, kdo o věci trochu přemýšlel, odpoví bez váhání: nic“ (ibid.: 11).

V širším měřítku uvažuje, ale v zásadě stejný cíl sleduje O. D. Olešanský v příspěvku *Extrémy (Vlajka, červen 1932: 13–14)*: „Nelze zahodit vše, co přinesl socialismus a komunismus; to by bylo neprozřetelné – musíme se učit z jejich zkušeností. Proto se tedy přibližují fašisté všech zemí i hitlerovci a krátce všechny radikální pravičácké skupiny radikalismu levých: akcentují, co se osvědčilo, opravují nedokonalé a hlavně vystříhají se zásadních omylů levičáckých“ (ibid.: 14).

Olešanský sice nesleduje přímo otázku umění, zprostředkovává nám ale model, který se ve *Vlajce* vyskytuje paralelně s přímočarým vyjádřením Thura – vedle prostého odmítnutí přínosu představeného v *Socialismu a umění* staví Olešanský vyjádření implikující nadřazenost pravice a omylnost levice.

Chápání komunismu jako nepřínosného se vyjevuje i v textu Jana Vrzalíka *Něco se bude dít...* (*Vlajka*, červenec 1931: 5–6) Absence přínosu je zde vysvětlena skrz jeho nebezpečí. Ačkoli Vrzalík konstatuje, že tuzemský komunismus nabírá na síle, ve stejnou chvíli poznamenává, že to není riziková skutečnost, protože „revoluce se nedělají s hlasovacím lístkem“ (ibid.: 6) – komunismus je nebezpečný (a tedy nepřínosný) z toho důvodu, že „komunistická nálada zasahuje čím dál tím větší vrstvy obyvatelstva“ (ibid.), což národu neprospívá.

Později ve stejném roce píše Ladislav Čech ve svém příspěvku (*Vlajka*, červenec 1931: 3–4) v pásmu *Úvahy povolební* (ibid.: 2–5) o komunistickém (ne)přínosu následující: „Voličstvo na Moravě zdá se být syto obvyklé volební demagogie a dává přednost stranám, jichž program je úměrný se silou komun a které nepoužívají nesplnitelných slibů jako agitačního prostředku“ (ibid.: 4).

Komunisté nepředstavují přínos, protože jejich záměrem je společnost rozvracet, a to různými způsoby. Jeden je tématem příspěvku Jana Vrzalíka nazvaného *Rozprava o věcech vojenských* (*Vlajka*, leden 1932: 4–7). Na vojně se dle textu komunisté dopouštějí „podvratné agitace“ (ibid.: 5), kterou navíc ukrývají: „Je příznačné, že ti, kteří přicházejí na vojnu jako komunisté, jsou, anebo častěji působí dojemem dobrých vojáků.“ Autor podotýká, že tato destabilizační agitace není tak působivá, jak by se zdálo, protože mladí komunisté své přesvědčení údajně skrývají a vyjeví je jen přáteli (což je dle Vrzalíka důsledek pečlivé instruktáže, jíž se jim dostalo od komunistického vedení).

Setkali jsme se s požadavkem na angažovanou literaturu, která je národní, s odsudkem moderního umění, ale jen s relativně nízkým počtem přímých odsudků umění zahraničního – v souvislosti s ním i s názorem, že zahraniční umělci¹¹⁶ (např. J. Cocteau) nenacházejí v tuzemském kulturním prostoru důstojné „napodobitele“. Poměrně rozšířená je ve *Vlajce* představa umělce-trpitele, tedy postavy, jež svým dílem žije a pro ně trpí – existence utrpení přitom vychází ze soudobého společenského nastavení, jež vlajkaři vnímají jako nevyhovující (národ si, říká *Vlajka*, kulturních činitelů častokrát nepovažuje tolik, jak by zasloužili (to je mj. případ A. Jiráska, Fr. Palackého či V. Dyka)). Osobnost Viktora Dyka *Vlajka* přijímá bez výhrad, i když se zřejmě vymyká představě asketického umělce sloužícího pouze umění. Splňuje ale představu umělce sloužícího národu, neboť jeho umění je nositelem politizačních aspektů, resp. jedná se o umění angažované.

Nevlídlost k modernímu umění, kterou můžeme pozorovat mj. ve spojitosti s V. Nezvalem, nás vede k názoru, že v chápání časopisu *Vlajka* je upřednostňována role longitudinálních (očekávaných) kulturních procesů před explozivními (neočekávanými) projevy, což dle našeho názoru souvisí s důrazem, jenž je kladen na linearitu, vývoj a tradici – podívejme se např. vlajkařský pohled na otázku *Rukopisů královédvorského a zelenohorského*: samotné „objevení“ památek není zdaleka tak závažné jako procesy, které na tuto událost mohly navázat. Spor o *RKZ* je pro *Vlajku* tedy taktéž veskrze bojem o národ (v kontextu sledovaného časopisu se jej nejvýrazněji účastní J. Vrzalík a Ř. Texa). Skrze příklon k autoritám minulosti se nejjasněji vyjevuje dialektika minulost–přítomnost jakožto diametrálně odlišných období, vesměs doprovázených přesvědčením, že minulost byla potentnějším prostorem – v tom smyslu, že represivní tlaky směřované proti národoveckým snahám jsou v přítomnosti silnější (viz výroky typu „Havlíček by dnes nemohl“ apod.).

Nízké národní uvědomění „mají pozvedat“ povolání umělci, ovšem s ohledem na tradici. Konečně, časopis, který sledujeme, se výrazně věnuje vybraným literárním tvůrcům 19. století, vytváří (tou dobou již de facto literární historií kanonizovaný) soubor bezpečných autorit (autorů a děl), z jejichž životů vybírá „pro národ příznivé“ fragmenty (frekventované jsou např. *Písně Otroka* Sv. Čecha). Teze, že umění má sloužit národu, vchází do souladu s jiným výrokem *Vlajky* – umění má plnit spíše stabilizační než progresivní funkce, spíše těšit než rozrušovat. Na jednu stranu jsou tyto cíle kongruentní, ale z jiného pohledu vyvstává ostrý kontrast – pokud je ve *Vlajce* dílu, např. zmíněným *Písním otroka*, přikládán význam kvůli sociálnímu či národnímu apelu, pak může jít o funkci v jistém smyslu stabilizační, ale zároveň má za úkol rozrušovat. Uzavíráme tedy tuto úvahu vlastní tezí – v prostoru časopisu se větví dvě hlavní linie uvažování o národním blahu v kontextu potence literatury; jednak lze společnost stabilizovat a nerozrušovat (tzn. předkládat národu

¹¹⁶ Ve *Vlajce* je zmíněn i G. B. Shaw (*Vlajka*, červenec–srpen 1933: 10).

literaturu, jejímž cílem je uklidňovat), jednak stabilizovat a rozrušovat (v takovém případě je žádoucí literatura s jasnou apelační funkcí). Chápeme, že se jedná o „pohyby“ opačným směrem.

Kategorizace, proti níž se *Vlajka* místy odvolává – totiž kategorizace na základě politického přesvědčení – je zároveň systém, který jí umožňuje zachovávat relativní konzistenci. Rozumějme: *Vlajka* odmítala mj. komunismus, marxismus, bolševismus a zejména do roku 1933 německou kulturu – tyto považovala za hospodářské nepřátele. V důsledku toho byli vesměs odmítáni intelektuálové, umělci, teoretici či vědci, které *Vlajka* chápala jako levicově orientované (např. K. Čapek, J. Werich, J. Voskovec, A. Novák, V. Flajšhans, O. Weingart). Podobně je odsuzován „židovský“ vliv na umění (o židovství ve *Vlajce* již byly napsány práce dříve, a tak se tomuto věnujeme jen okrajově v kapitole Kontext).

Hledáme-li literární dílo první republiky, kterému *Vlajka* věnuje nejvíce pozornosti, patrně dojdeme k závěru, že je jím román *Fortinbras* Františka Zavřela. Zavřel časopisu imponuje silně pravicovým přesvědčením, statusem „pronásledovaného“ umělce i samotným románem, který splňuje vlajkařskou definici angažovanosti – také v naší práci ilustruje chápání díla jako dokumentu doby – chápeme toto jako komplementární označení k pojmu angažované umění, neboť takové je zároveň tak či onak aktuální. V senzaci, kterou *Fortinbras* vyvolal, která je do značné míry senzací cenzurních praktik a již Burget označuje za „literární aféru, která neměla v historii první československé republiky obdoby“ (Burget 2013: 156), sehrála *Vlajka* nepřehlédnutelnou úlohu obránce a obdivovatele.

Nad hodnocením literárního díla ve *Vlajce* často získává navrch hodnocení autorova života, obecně vzato se jedná o interpretace děl založené na interpretaci autora jako politické psychofyzické bytosti. Časopis staví na pomyslnou výspu autorských vlastností/projevů kvality, které přísně vzato nesouvisí ani tak s existencí či neexistencí díla jako spíše s existencí člověka – k mravnosti, národnímu uvědomění, rozhodnosti a síle přistupuje téměř jako k ctnostem (v sókratovském smyslu slova). Na druhou stranu *Vlajce* vesměs imponují osobnosti známé pro svůj antisemitismus.¹¹⁷

Vysvětlení nacházíme v konstrukci pro *Vlajku* důležitých bodů, již poskytuje oporu fašistická ideologie – jedná se především o vládu silné ruky (skupina vyžaduje silnou osobnost ve svém čele; takovou skupinou může být právě tak národní stát, jako se může jednat např. o politický klub nebo národovecký kolektiv), odpor proti stávající garnituře (proti stranickému systému první republiky a osobnostem čelných vládních představitelů), dále o příklon k autoritám (především autoritám minulosti a tradice). Princip příklonu k autoritám a princip vlády silné ruky jsou podobné, liší se však mírou aktivity subjektů. Na základě studia *Vlajky* každopádně souhlasíme s tvrzením, že

¹¹⁷ Nabízí se srovnání hodnocení K. Havlíčka Borovského, S. Čecha, J. Nerudy či V. Dyka např. zde: Chludilová, Kristýna: *Projevy antisemitismu v české literatuře I. poloviny 20. století s přihlédnutím k 20. a 30. letům*. Olomouc: 2010. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Pedagogická fakulta. Katedra českého jazyka a literatury. Vedoucí práce Daniel Jakubíček.

nacionalismus spoléhá na (morální) individualismus jedince (parafrázujeme nyní R. Pynsenta (Pynsent 1996b). Vzhledem k nacionalistickým východiskům nepřekvapuje, že autority, jež *Vlajka* volí, jsou převážně pocíťovány jako „české“. I. Pejčoch si všimá, že se takto vlajkaři upínají ke K. Kramářovi, A. Rašínovi, A. Jiráskovi, F. Palackému, K. Havlíčku Borovskému či F. L. Riegerovi (Pejčoch 2011: 129). Ke zmíněným jménům bychom ze známějších doplnili ještě alespoň V. Dyka, S. Čecha, K. Domina¹¹⁸ a F. Mareše.

V mnoha projevech časopisu *Vlajka* rozeznáváme mýtus kategorií „přítel“ a „nepřítel“, především v souvislosti se zdánlivě či skutečně organizovaným soukolím disponujícím značnou mocenskou pozicí – předpokládáme, že v extrémních případech bychom tento koncept mohli popsat slovy P. Kotlána:

„Pravý“ představitel lidu je však něčím víc než napodobení minulosti, je jejím překonáním a avantgardou – zítřkem nového spravedlivého světa. Na druhé straně lživá propaganda neustále zpracovává vědomí lidí, až je přesvědčí, že existuje nějaká organizovaná rafinovaná síla, která je příčinou jejich problémů. Ba co víc, tato síla je údajně tak hrozivá a bezcitná, že hodlá všechny ‚dobré lidi‘ zničit. Ve smrtelném boji pak jde o to, zda přežijeme My, nebo Oni.¹¹⁹

Pokud jde o autorskou beletrii publikovanou ve *Vlajce*, představili jsme stručně nejaktivnější přispěvatele („Ježatec“, „Luk“, Josef Polodna), jakož i autory, jejichž texty sice v časopise nacházíme jen sporadicky, ale kteří se z hlavního proudu vlajkařské beletrie vymykají (Lubomír Kukla). Ke známějším autorům, jejichž text či texty jsou zastoupeny (ať již výběr provedla redakce nebo sami autoři), patří Viktor Dyk, František Zavřel, Vojtěch Rozner, Sonja Špálová a František Kožík.

I z nástinu vlajkařské beletrie vystupuje dvojí přístup k funkci literatury (rozrušovat vs. tišit).

¹¹⁸ V lednu 1935 Karel Domin od *Vlajky* obdržel čestné členství (Pejčoch 2011: 131).

¹¹⁹ Kotlán, Pavel: *Demokracie ve stínu: extremismus, terorismus, fašismus, komunismus* (Ostrava: Institut vzdělávání Sokrates, 2003), s. 29.

Ve snaze vypořádat, jakými způsoby se časopis *Vlajka* vztahuje k literatuře, jsme sledovali vlajkařskou reflexi literárních osobností, děl a polemik na pozadí střetu „moderního“ a „konzervativního“ umění, jemuž živnou půdu poskytla především národovecká, resp. fašistická východiska, a podívali jsme se na úryvky z autorské beletrie publikované v časopise *Vlajka*.

Vidíme nyní, že způsoby, jimiž časopis nahlíží na literaturu, potažmo umění, jsou značně rozkolísané, a některé náhledy jsou dokonce protichůdné k jiným, ale přesto dokážeme identifikovat převládající linie uvažování – a především se nám skrze studium pramenů a sekundární literatury vyjevily některé z nejvýznamnějších činitelů či, chceme-li, hybných sil, jež se ve formě tendencí otiskují do celé textové produkce studovaného časopisu.

Rozkolísané jsou i vlajkařské beletristické texty, a to jak kvalitou, tak významy i formami. Vlajkařská beletrie nám ovšem potvrdila, že se na stránkách sledovaného časopisu objevují dvě hlavní linie uvažování o účelnosti literatury – ty se přitom vyjevují i mimo vlastní beletrii. Prvním přístupem je zkonstruovat angažovaný text, který má za úkol rozrušit. Vlastní smysl takového textu je výzva k akci a jako takový plní funkci společensky stabilizační. Druhý přístup je také založen na předpokladu umění jakožto stabilizačního prostředku – úkolem textu je ovšem recipienta nerozrušovat. K jednomu či druhému z těchto přístupů lze – tu s menšími, tu s většími obtížemi – přiřadit víceméně jakýkoli beletristický text z produkce časopisu *Vlajka*.

V beletrii i mimo ni je prakticky neustále přítomným prostředkem dialektika boje – jednak boje za národ, jednak proti němu, tzn. boje za celek, ale zároveň proti jeho částem. Za příklonu k autoritám a skrze dehonestaci autorit jiných předkládá *Vlajka* kategorie osobností, jež v zásadě dělí z hlediska národního významu, resp. z hlediska (dle *Vlajky*) společensky destabilizačního potenciálu. Tyto kategorie se zároveň provazují s kategoriemi vyššího řádu (Žid, komunista, hradní politik, ...) a ve výsledku jsou čtenáři prezentovány na jedné straně osobnosti adorované, na straně druhé osobnosti odsuzované.

S překvapením jsme shledali, že pojem „stabilizace“ lze k *Vlajce* vztáhnout různými způsoby. Jako výrazný zdroj se v tomto případě jeví příklon k tradici národně uvědomělého národa, kterou *Vlajka* nachází v působení literátů, jejichž dílo chápe jako angažované a jež nezřídka staví do blízkosti mýtu autora-mučedníka. Jedná se především o S. Čecha, A. Jirásku, K. Havlíčka Borovského či V. Dyka. Tradice jako prostředek „lineárního“ kulturního vývoje stojí v opozici vůči „explozivním“ událostem zprostředkovaným nástupem moderního umění, kterému se časopis příliš nevěnuje. Z dichotomie moderního a konzervativního umění je tedy ve *Vlajce* více zpřítomněna spíše „strana“ konzervativního – jednak vztahy k národní literatuře 19. století a národně angažované literatuře soudobé, jednak přáním po existenci literatury na tyto linie navazující.

Cílem práce bylo zjistit, jakými způsoby se *Vlajka* vztahuje k literatuře, čeho si všímá a co o ní říká. Setkali jsme se s literárními tvůrci rozličných kruhů, jimž jsou připisovány různé atributy – s J. Haškem, s uvědomělým, satirickým básníkem „Dykova typu“ V. Roznerem, „mágem historické prózy“ V. B. Třebízským, s K. H. Máchou, čím dál nepříjemnějšími J. Voskovcem a J. Werichem, K. Hašlerem, J. G. Tajovským, s „nerozumným“ K. Čapkem aj.

Osobnosti, jimž se *Vlajka* věnuje více, představuje množina konzervativních tvůrců – autorit minulosti: „buřič“ a žurnalista K. Havlíček Borovský, A. Jirásek, „Židy oklamáný“ J. Vrchlický, „největší Čech“ S. Čech a J. Neruda. Tento polyptych by nebyl úplný, kdyby jej nedoplnil V. Dyk (původně autorita přítomnosti, jejíž proměnu v autoritu minulosti můžeme v časopise sledovat) – pravděpodobně jediná autorská osobnost přijímaná opravdu nekriticky (vykročíme-li z prostoru krásné literatury, nekriticky byl přijímán též F. Mareš). Vstřícně je pak vnímán F. Zavřel – reprezentant soudobých autorů „trestaných systémem“. Silné kritice je na druhou stranu podroben V. Nezval – a to jak na úrovni literární tvorby, tak z hlediska morality – *Vlajka* tyto dvě pozice většinou nechápe jako odlučitelné. Jako polemické situace, po nichž se ptáme v úvodu této práce, jsme vyhodnotili aféru ohledně *Fortinbrase* Františka Zavřela a pokračující spor o *Rukopisy královédvorský a zelenohorský*.

Na závěr podotkněme, že *Vlajka* neponechává takřka žádný prostor reakcím či protichůdným hlasům. Neposkytuje prostor svým oponentům – nanejvýš zmíní dopis redakci, který je následně zpravidla podroben zesměšnění. Na stránkách sledovaného časopisu tedy nedochází k (opravdovým) debatám – je možné, že pokud by k nim docházelo, byly by vlajkařské náhledy na umění o poznání méně rozkolísané a mohli bychom *Vlajku* lépe přiblížit jako soudržnou tribunu. Tou nicméně nebyla.

Jako potenciální rozšíření našeho výzkumu se jeví profilace jednotlivých autorů *Vlajky* na základě textů (všech typů), které v časopise publikovali, případně rozpracování některého z podtémat této práce – např. oddíl Autorská beletrie by bylo možné plnohodnotně rozvést – nebo témat sledovaného časopisu (např. křesťanství). Přínosná by mohla být i práce zaměřená na podrobnou rekonstrukci typů autorů, případně autorit, jež *Vlajka* reflektuje.

8 Seznam literatury

Primární

Vlajka, 1928–1940

Sekundární

I) *Monografie, antologie, bakalářské/diplomové/disertační práce, biografie, beletrie, eseje, příručky*

Barša, Pavel; Fulka, Josef: *Michel Foucault. Politika a estetika* (Praha: Dokořán, 2005).

Bartošek, Luboš: *Náš film. Kapitoly z dějin (1896–1945)* (Praha: Mladá fronta, 1985).

Blahynka, Milan (ed.): *Česká literatura v boji proti fašismu* (Praha: Československý spisovatel, 1987).

Borůvková, Marianna: *Antisemitské časopisy Vlajka a Národní republika*. Praha: 2014. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta. Ústav české literatury a komparatistiky. Vedoucí práce Jiří Holý.

(K 11. 8. 2020 dostupné zde: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/136592/?lang=en>.)

Brabec, Jiří (2009): *Panství ideologie a moc literatury. Studie, kritiky, portréty (1991-2008)*, ed. J. Flaišman a M. Kosák (Praha: Akropolis).

Burget, Eduard (2013): *Spisovatel a dramatik František Zavřel (1884–1947) v ideových a kulturních souvislostech první poloviny 20. století*. Praha. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze. Pedagogická fakulta. Katedra dějin a didaktiky dějepisu. Vedoucí práce Jiří POKORNÝ.

(K 12. 8. 2020 dostupné zde: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/100557/>.)

Ducháček, Milan (2019): „Pravda není to, co jest, ale to, co býti má.“ Noetika Františka Mareše a ideové zdroje obnovení sporu o Rukopisy královédvorský a zelenohorský v době první republiky, in Dalibor Dobiáš (ed.): *Rukopisy královédvorský a zelenohorský v kultuře a umění* (Praha: Academia), I. svazek, s. 311–336.

Foucault, Michel (2016): *Archeologie vědění*, přel. Č. Pelikán (Praha: Herrmann & synové), 2. vydání.

Frankl, Michal; Szabó, Miloslav: *Budování státu bez antisemitismu? Násilí, diskurz loajality a vznik Československa* (Praha: Lidové noviny, 2015).

Gerrits, André: *The Myth of Jewish Communism. A Historical Interpretation* (Brusel: Peter Lang, 2009).

Hejdánek, Ladislav: *Pojetí pravdy a některé jeho ontologické předpoklady*. Praha: 1952. Dizertační práce. Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta. (K 10. 8. 2020 dostupné zde: <https://www.hejdanek.eu/Archive/Detail/265>.)

Chludilová, Kristýna: *Projevy antisemitismu v české literatuře 1. poloviny 20. století s přihlédnutím k 20. a 30. letům*. Olomouc: 2010. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Pedagogická fakulta. Katedra českého jazyka a literatury. Vedoucí práce Daniel Jakubíček. (K 10. 8. dostupné zde: <http://theses.cz/id/0hg1ty/82622-401306674.pdf>.)

Kierkegaard, Søren (1969): *Současnost*, přel. M. Žilina (Praha: Mladá fronta).

Kotlán, Pavel: *Demokracie ve stínu: extremismus, terorismus, fašismus, komunismus* (Ostrava: Institut vzdělávání Sokrates, 2003).

Končelík, Jakub; Večeřa, Pavel; Orság, Petr: *Dějiny českých médií 20. století* (Praha: Portál, 2010).

Landsberg, Paul L.: *Zkušenost smrti*, přel. L. Hejdánek a J. Sokol (Praha: Vyšehrad, 2014).

Lotman, Jurij M.: *Kultura a exploze*, přel. M. Zadražilová (Brno: Host, 2013).

Marková, Lenka (2015): *Plzeňská Vlajka*. Plzeň. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta filozofická. Katedra historických věd. Vedoucí práce Lukáš Novotný. (K 10. 8. 2020 dostupné zde: <https://dspace5.zcu.cz/bitstream/11025/19422/1/DP%20Lenka%20Markova.pdf>.)

Med, Jaroslav: *Spisovatelé ve stínu* (Praha: Portál, 2004), 2., rozš. vydání.

Nakonečný, Milan (2001): *Vlajka. K historii a ideologii českého nacionalismu* (Praha: Chvojko nakladatelství).

- Nakonečný, Milan (2006): *Český fašismus* (Praha: Vodnář).
- Nezval, Vítězslav: *Korespondence Vítězslava Nezvala. Depeše z konce tisíciletí*, ed. M. Krulichová, M. Vinařová a L. Tomek (Praha: Československý spisovatel, 1981).
- Pasák, Tomáš (1999): *Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945* (Praha: Portál).
- Pavličíková, Helena: *František Mareš – od fyziologie k filozofii* (Praha: Epoque, 2017).
- Pejčoch, Ivo (2011): *Fašismus v českých zemích: fašistické a nacionálněsocialistické strany a hnutí v Čechách a na Moravě 1922–1945* (Praha: Academia).
- Putna, Martin C (2010): Vlajka, in M. C. P.: *Česká katolická literatura 1918–1945* (Praha: Torst), s. 798–807.
- Pynsent, Robert B. (1996a): *Pátrání po identitě*, přel. B. Hemelíková (Praha: H&H).
- Pynsent, Robert B. (1996b): The Liberation of Woman and Nation: Czech Nationalism and Women Writers of the Fin de Siècle, in R. Pynsent (ed.): *The Literature of Nationalism. Essays on East European Identity* (Londýn: Palgrave Macmillan UK), s. 83–155.
- Rychlík, Jan; Rychlíková Magdalena: *Podkarpatská Rus v dějinách Československa 1918–1946* (Praha: Vyšehrad, 2016).
- Schneiderová, Soňa (2015): *Analýza diskurzu a mediální text* (Praha: Karolinum).
- Šalda, František X.: *Boje o zítřek. Meditace a rapsodie* (Praha: Melantrich, 1948), 6. vydání (1. v Souboru díla F. X. Šaldy).
- Vácha, Dalibor: *Srdce tak bohaté na život: Rudolf Medek a jeho doba (1890–1940)* (Praha: Epoque, 2017).
- Zavřel, František: *Fortinbras* (Praha: Nakladatelství L. Mazáč, 1930), 2. vydání.

Zavřel, František (1942): *Za živa pohřben* (Praha: Vlast), vydání doplněné o ilustrace z autorova života.

II) Příspěvky v časopisech, sbornících

Šalda, F. X.: František Mareš, osvoboditel. Od laika pro laiky, in *Kmen* 1, 1917, č. 37, 25. 10., s. 1-3.

Mareš, František: Život a věda, in *Naše doba* 23, 1916, č. 8, s. 561–573.

R. K.: Román ubohý, in *Volná myšlenka* 21, 1930, č. 26, 27. 6., s. 205.

[Poslanec Jiří Stříbrný vystoupil v poslanecké sněmovně na ochranu svobody tisku proti ministru spravedlnosti.], in *Volná myšlenka* 22, 1931, č. 7, 13. 2., s. 54.

Válek, Vlastimil: Několik poznámek k boji české literatury s fašismem, in *Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity*. D, Řada literárněvědná 15, 1966, č. D13, s. 85–100.

III) On-line zdroje

Detaily inscenací *Úsvitu nad Slovenskem* Jozefa Gregora Tajovského v archivu pražského Národního divadla. <http://archiv.narodni-divadlo.cz/print.aspx?jz=cs&dk=Titul.aspx&ti=1100>. (Dostupné k 22. 4. 2020.)

9 Seznam příloh

Příloha 1. Mikrorecenze